

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΕΞΕΛΙΞΗ ΧΕΙΜΕΡΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ 2000-
2014: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΑΝΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ**

Επώνυμο	Όνομα	Α.Μ.
Ανδρέου	Αγάθη	
Θωμολάρη	Ιωάννα	

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

Παναγόπουλος Αναστάσιος

ΠΑΤΡΑ, 2016

Περίληψη

Ο τουρισμός στην ελληνική πραγματικότητα κρίνεται αδιαμφισβήτητα η ‘ατμομηχανή’ της ελληνικής οικονομίας. Με συνεχώς αυξανόμενη σημασία, ο τουρισμός συνεισφέρει στην ευημερία της Ελλάδος, αποτελώντας ουσιαστικά τη μεγαλύτερη εθνική βιομηχανία.

Η Ελλάδα, ως μέρος μιας παγκόσμιας αλλά συνάμα Ευρωπαϊκής κοινότητας, δε θα μπορούσε να απέχει κατά πολύ από τις εξελίξεις στο θέμα του τουρισμού. Τόσο για τις αναπτυγμένες όσο και τις αναπτυσσόμενες χώρες, ο τουρισμός κατέστη αναπόσπαστο τμήμα της διεθνούς εξειδίκευσης.

Σε αντίθεση όμως με τη σημασία του τουρισμού για την παγκόσμια και την ελληνική οικονομία, η βιβλιογραφία σχετικά με το θέμα δεν είναι τόσο πλούσια. Το κενό αυτό επιχειρεί να καλύψει, όσο το δυνατόν, η παρούσα σπουδαστική εργασία εστιάζοντας κυρίως στον τουρισμό της χειμερινής περιόδου ανά περιφέρεια της Ελλάδος.

Σε πρώτο στάδιο, πραγματοποιήθηκε μια βιβλιογραφική έρευνα για τα είδη του τουρισμού γενικότερα και έπειτα του χειμερινού τουρισμού. Έγινε εκτενέστερη αναφορά στα χαρακτηριστικά του χιονοδρομικού τουρισμού. Επίσης, ερευνήθηκαν και ειδικές τουριστικές μορφές, συγκεκριμένα ο οικοτουρισμός, ο αγροτουρισμός και ο ορειβατικός τουρισμός.

Σε δεύτερο στάδιο, αναλύθηκαν δεδομένα που διέθεταν η Ελληνική Στατιστική Αρχή και η Τράπεζα της Ελλάδος. Ερευνήθηκε η πληρότητα των κλινών στις περιφέρειες της Ελλάδος τα έτη 2009 με 2014, καθώς και η πληρότητα των κλινών το μήνα Δεκέμβρη συνολικά στην Ελλάδα. Επίσης, παρουσιάστηκαν οι εξελίξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο πληρωμών τη χρονική περίοδο 2010-2014. Εξήχθησαν ενδιαφέροντα συμπεράσματα για τη εξέλιξη του χειμερινού τουρισμού στην Ελλάδα.

Περιεχόμενα

Περίληψη	ii
Λίστα Πινάκων	v
Λίστα Διαγραμμάτων.....	vi
Λίστα Άλλου Υλικού	ix
Ευχαριστίες	xi
Κεφάλαιο 1 ^ο : Ορισμοί- Ιστορική Αναδρομή- Κατηγορίες.....	1
Ορισμός.....	1
Ιστορική Αναδρομή.....	5
Κατηγορίες.....	10
Βασικές κατηγορίες.....	10
Κατηγορίες με βάση τα τουριστικά κίνητρα.....	17
Γενικές κατηγορίες.....	19
Οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού.....	20
Κεφάλαιο 2ο – Χειμερινός Τουρισμός Στην Ελλάδα- Λειτουργία & Χαρακτηριστικά	22
Τι ονομάζεται Χειμερινός Τουρισμός.....	22
Ιστορική αναδρομή Χιονοδρομικού τουρισμού/ τουρισμός χιονοδρομικών σπορ.....	24
Χαρακτηριστικά γνωρίσματα Χιονοδρομικού τουρισμού/ τουρισμός χιονοδρομικών σπορ.....	25
Τουριστική προσφορά- παράγοντες ανάπτυξης.....	29
Τουριστική ζήτηση.....	30
Χιονοδρομικά κέντρα ανά νομό.....	32
Ιστορικό καταφυγίων	33
Κεφάλαιο 3ο- Ειδικές Τουριστικές Μορφές.....	35
Οικοτουρισμός/Οικολογικός τουρισμός	35
Ορισμός	35

Ιστορική εξέλιξη- Δυναμική.....	36
Χαρακτηριστικά Γνωρίσματα	37
Χωρο-Χρονική Τοποθέτηση	41
Ορεινός/Ορειβατικός τουρισμός.....	41
Ορισμός	41
Ιστορική εξέλιξη- Δυναμική.....	42
Χαρακτηριστικά Γνωρίσματα	43
Χωρο-Χρονική Τοποθέτηση	46
Αγροτουρισμός.....	47
Ορισμός:	47
Ιστορική εξέλιξη- Δυναμική.....	47
Χαρακτηριστικά Γνωρίσματα	50
Χωρο-Χρονική Τοποθέτηση	53
Κεφάλαιο 4 ^ο - Γραφήματα ανά Περιφέρεια Ελλάδος.....	55
Πληρότητα κλινών ανά Περιφέρεια Ελλάδος.....	55
Εξελίξεις στο Ταξιδιωτικό Ισοζύγιο Πληρωμών	63
Ισοζύγιο Ταξιδιωτικών Υπηρεσιών (σε εκατ. ευρώ)	63
Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά κατηγορία χώρας προέλευσης (σε εκατ ευρώ).....	65
Εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση ανά κατηγορία χώρας προέλευσης (σε χιλ. ταξιδιώτες).....	71
Πληρότητα κλινών κατά το μήνα Δεκέμβρη στην Ελλάδα	73
Ερωτηματολόγιο από τη βιβλιογραφία	74
Παράρτημα	76
Βιβλιογραφία	80

Λίστα Πινάκων

Πίνακας 1- Χιονοδρομικά κέντρα στην Ελλάδα ανά Περιοχή και Νομό.....	32
Πίνακας 2- Πληρότητα κλινών στα καταλύματα σε περιοχές όπου υπάρχουν Χιονοδρομικά κέντρα ανά Περιφέρεια- Περιοχή Ελλάδος	55
Πίνακας 3- Κατάλογος Καταφυγίων ανά περιοχή της Ελλάδας	76

Λίστα Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1- Πληρότητα κλινών των Δήμων Τριπόλεως, Καλαβρύτων και Ξυλοκάστρου της περιφέρειας Πελοποννήσου ανά έτος (2009-2014)	56
Διάγραμμα 2- Πληρότητα κλινών των ετών 2009 ως 2014 ανά Δήμο (Τριπόλεως, Καλαβρύτων και Ξυλοκάστρου) της περιφέρειας Πελοποννήσου	56
Διάγραμμα 3- Πληρότητα κλινών των Δήμων Αραχόβης, Καρπενησίου και Αμφικλείας της περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας ανά έτος (2009-2014)	57
Διάγραμμα 4- Πληρότητα κλινών των ετών 2009 ως 2014 ανά Δήμο (Αραχόβης, Καρπενησίου και Αμφικλείας) της περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας	57
Διάγραμμα 5- Πληρότητα κλινών των Δήμων Λαρίσης, Βόλου και Τρικκαίων της περιφέρειας Θεσσαλίας, καθώς και του δήμου Μετσόβου της Ηπείρου ανά έτος (2009-2014)	58
Διάγραμμα 6- Πληρότητα κλινών των ετών 2009 ως 2014 ανά Δήμο (Λαρίσης, Βόλου, Τρικκαίων και Μετσόβου) της περιφέρειας Θεσσαλίας & Ηπείρου	59
Διάγραμμα 7- Πληρότητα κλινών των Γρεβενών, Δράμας, Βέροιας, Νάουσας, Έδεσσας, Σερρών και Φλωρίνης της περιφέρειας Μακεδονίας ανά έτος (2009-2014).....	60
Διάγραμμα 8- Πληρότητα κλινών των ετών 2009 ως 2014 ανά Δήμο (Γρεβενών, Δράμας, Βέροιας, Νάουσας, Έδεσσας, Σερρών και Φλώρινας) της περιφέρειας Μακεδονίας.....	60
Διάγραμμα 9- Πληρότητα κλινών των περιφερειών Πελοποννήσου, Στερεάς Ελλάδας, Θεσσαλίας, Ηπείρου και Μακεδονίας της Ελλάδας ανά έτος (2009-2014).....	61
Διάγραμμα 10- Πληρότητα κλινών των ετών 2009 ως 2014 ανά περιφέρεια (Πελοποννήσου, Στερεάς Ελλάδας, Θεσσαλίας, Ηπείρου και Μακεδονίας) της Ελλάδος	62
Διάγραμμα 11- Δαπάνη ανά ταξίδι τουριστών στην Ελλάδα (σε εκατ. € τους μήνες Οκτώβριο και Ιανουάριο (Χειμερινή σεζόν) των ετών 2010 ως 2014.	63
Διάγραμμα 12- Ισοζύγιο Ταξιδιωτικών Υπηρεσιών (Κέρδος) στην Ελλάδα (σε εκατ. € τους μήνες Οκτώβριο και Ιανουάριο (Χειμερινή σεζόν) των ετών 2010 ως 2014.....	64

Διάγραμμα 13- Δαπάνη ανά ταξίδι τουριστών στην Ελλάδα (σε εκατ. €) τη Χειμερινή σεζόν των ετών 2010 ως 2014.	64
Διάγραμμα 14- Ισοζύγιο Ταξιδιωτικών Υπηρεσιών (Κέρδος) στην Ελλάδα (σε εκατ. €) τη Χειμερινή σεζόν των ετών 2010 ως 2014.	65
Διάγραμμα 15- Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά κατηγορία χώρας προέλευσης (σε εκατ ευρώ) το 2010	66
Διάγραμμα 16- Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά κατηγορία χώρας προέλευσης (σε εκατ ευρώ) το 2011	66
Διάγραμμα 17- Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά κατηγορία χώρας προέλευσης (σε εκατ ευρώ) το 2012	67
Διάγραμμα 18- Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά κατηγορία χώρας προέλευσης (σε εκατ ευρώ) το 2013	67
Διάγραμμα 19- Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά κατηγορία χώρας προέλευσης (σε εκατ ευρώ) το 2014	68
Διάγραμμα 20- Ταξιδιωτικές εισπράξεις (σε εκατ ευρώ) στις Χώρες της ΕΕ τους μήνες Οκτώβριο και Ιανουάριο (Χειμερινή σεζόν) των ετών 2010 ως 2014.	69
Διάγραμμα 21- Ταξιδιωτικές εισπράξεις (σε εκατ ευρώ) στις Λοιπές Χώρες εκτός της ΕΕ τους μήνες Οκτώβριο και Ιανουάριο (Χειμερινή σεζόν) των ετών 2010 ως 2014..	69
Διάγραμμα 22- Ταξιδιωτικές εισπράξεις (σε εκατ ευρώ) στις Χώρες της ΕΕ τη Χειμερινή σεζόν των ετών 2010 ως 2014.....	70
Διάγραμμα 23- Ταξιδιωτικές εισπράξεις (σε εκατ ευρώ) στις Λοιπές Χώρες εκτός της ΕΕ τη Χειμερινή σεζόν των ετών 2010 ως 2014.	70
Διάγραμμα 24- Εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση (σε χιλ. ταξιδιώτες) από τις χώρες της ΕΕ τους μήνες Οκτώβριο και Ιανουάριο (Χειμερινή σεζόν) των ετών 2010 ως 2014..	71
Διάγραμμα 25- Εισερχόμενη ταξιδιωτική (σε χιλ. ταξιδιώτες) από τις Λοιπές Χώρες εκτός της ΕΕ τους μήνες Οκτώβριο και Ιανουάριο (Χειμερινή σεζόν) των ετών 2010 ως 2014	72

Διάγραμμα 26- Εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση (σε χιλ. ταξιδιώτες) από τις χώρες της ΕΕ τη Χειμερινή σεζόν των ετών 2010 ως 2014.	72
Διάγραμμα 27- Εισερχόμενη ταξιδιωτική (σε χιλ. ταξιδιώτες) από τις Λοιπές Χώρες εκτός της ΕΕ Χειμερινή σεζόν των ετών 2010 ως 2014.....	73
Διάγραμμα 28- Πληρότητα κλινών κατά το μήνα Δεκέμβρη στην Ελλάδα των ετών 2009-2014	73
Διάγραμμα 29- Προτίμηση στη μορφή του τουρισμού	74
Διάγραμμα 30- Μήνας αιχμής του χειμερινού τουρισμού στην Ελλάδα	74
Διάγραμμα 31- Είδος καταλύματος που χρησιμοποιείται περισσότερο κατά το χειμερινό τουρισμό	75
Διάγραμμα 32- Χειμερινά σπορ που ενδιαφέρουν περισσότερο τους τουρίστες.....	75

Λίστα Άλλου Υλικού

Εικόνα 1- Οι τέσσερις διαφορετικές απόψεις του τουρισμού που μπορούν να διαπιστωθούν	3
Εικόνα 2-Το τουριστικό σύνθετο.....	4
Εικόνα 3- Οι βασικές κατηγορίες του τουρισμού.....	10
Εικόνα 4- Μαζικός τουρισμός	10
Εικόνα 5-Ατομικός τουρισμός.....	12
Εικόνα 6- Εσωτερικός τουρισμός.....	13
Εικόνα 7- Εξωτερικός τουρισμός	15
Εικόνα 8- Συνεχής τουρισμός.....	16
Εικόνα 9- Εποχιακός τουρισμός	16
Εικόνα 10- Γαστρονομικός τουρισμός	17
Εικόνα 11- Τουρισμός Εκθέσεων	18
Εικόνα 12- Ιαματικός Τουρισμός	18
Εικόνα 13- Κοινωνικός τουρισμός	21
Εικόνα 14- Χιονοδρομικός τουρισμός.....	22
Εικόνα 15- Τουρισμός παραχείμασης	23
Εικόνα 16- Γιγαντιαία κατάβαση - Grand slalom	27
Εικόνα 17- Nordic ski	27
Εικόνα 18- Σκι χιονοσανίδας.....	28
Εικόνα 19- Έλκηθρο χιονιού	28
Εικόνα 20- Χιονοδρομικά κέντρα της Ελλάδας	32
Εικόνα 21- Οικοτουρισμός	35

Εικόνα 22- Αντικείμενο του οικοτουρισμού	37
Εικόνα 23- Ορειβατικός τουρισμός.....	41
Εικόνα 24- Αντικείμενο του Ορειβατικού τουρισμού.....	43
Εικόνα 25- Αγροτουρισμός	47
Εικόνα 26- Συμμετοχή στις αγροτικές δραστηριότητες- Μάζεμα ελιών	47
Εικόνα 27- Συμμετοχή στις αγροτικές δραστηριότητες- Ζύμωμα	48
Εικόνα 28- Κρασί αγροτουριστική μονάδας	49

Ευχαριστίες

Θα θέλαμε να εκφράσουμε τις ευχαριστίες μας σε όλους εκείνους που μας βοήθησαν καθ' όλη τη διάρκεια της παρούσας διπλωματικής εργασίας συμβάλλοντας τα μέγιστα ώστε να ολοκληρωθεί επιτυχώς.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλουμε στον επιβλέποντα καθηγητή της πτυχιακής μας εργασίας κ. Παναγόπουλο Αναστάσιο, προϊστάμενο και καθηγητή του Τμήματος Τουριστικών Επιχειρήσεων, για την επιστημονική του καθοδήγηση και τη μεταδοτικότητα, δίνοντας μας την ευκαιρία να εμπλουτίσουμε τις γνώσεις μας σχετικά με τη τουριστική ανάπτυξη.

Κεφάλαιο 1^ο : Ορισμοί- Ιστορική Αναδρομή- Κατηγορίες

Ορισμός

Ο τουρισμός είναι ένα αρκετά σύνθετο φαινόμενο και μπορεί να γίνει κατανοητό μόνο υιοθετώντας μια διεπιστημονική προσέγγιση. Στη πραγματικότητα, η τουριστική δραστηριότητα έχει μελετηθεί από πολλές επιστήμες, όπως τα οικονομικά, η γεωγραφία, η κοινωνιολογία, το μάρκετινγκ και η ιστορία¹. Εφόσον λοιπόν η έννοια του τουρισμού χρησιμοποιείται από πολλές επιστήμες, ο ακριβής ορισμός του κάθε άλλο παρά δύσκολη υπόθεση είναι.

Οι Hunziker και Kraft προσπάθησαν να ορίσουν τον τουρισμό. Έτσι, σύμφωνα με την άποψή τους, ο τουρισμός θα μπορούσε να οριστεί ως το σύνολο των φαινομένων και των σχέσεων που προκύπτουν από την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού και διαμονή μη μόνιμων κατοίκων, εφόσον αυτά δεν οδηγούν σε μόνιμη διαμονή και δε συνδέονται με καμιά κερδοσκοπική δραστηριότητα. Ο ορισμός αυτός, αν και βοηθά να διακρίνει κανείς τον τουρισμό από την αποδημία γενικά ως έννοια, κάθε άλλο παρά ολοκληρωμένος θα μπορούσε να θεωρηθεί.

Από τα κύρια χαρακτηριστικά του τουρισμού, πέντε μπορούν να εξακριβωθούν εννοιολογικά και συγκεκριμένα τα εξής:

1. Ο τουρισμός είναι αποτέλεσμα μεμονωμένης ή ομαδικής μετακίνησης ανθρώπων σε διάφορους τουριστικούς προορισμούς και της διαμονής τους σε αυτούς τουλάχιστον επί ένα 24ωρο, με σκοπό την ικανοποίηση των τουριστικών αναγκών ή επιθυμιών τους.
2. Οι διάφορες μορφές τουρισμού, όποιες και αν είναι αυτές, περιέχουν απαραίτητα δύο βασικά στοιχεία και συγκεκριμένα το ταξίδι στον τουριστικό προορισμό και τη διαμονή σε αυτόν με την ευρύτερη έννοια του όρου, δηλαδή συμπεριλαμβανομένης και της διατροφής.
3. Το ταξίδι και η διαμονή λαμβάνουν χώρα εκτός του τόπου της μόνιμης διαμονής των ανθρώπων, που αποφασίζουν να μετακινηθούν για τουριστικούς λόγους.

---

¹ G. C. a. P. Figini, *The Economics of Tourism Destinations*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg: Springer Texts in Business and Economics, 2012.

4. Η μετακίνηση ανθρώπων σε διάφορους τουριστικούς προορισμούς είναι προσωρινού και βραχυχρόνιου χαρακτήρα, που σημαίνει ότι η πρόθεσή τους είναι να επιστρέψουν στον τόπο της μόνιμης διαμονής τους μέσα σε λίγες ημέρες, βδομάδες ή μήνες.
5. Οι άνθρωποι επισκέπτονται διάφορους τουριστικούς προορισμούς για τουριστικούς σκοπούς, δηλαδή για σκοπούς άλλους από εκείνους της μόνιμης διαμονής τους ή της επαγγελματικής τους απασχόλησης.

Οποιαδήποτε προσπάθεια καταβληθεί προκειμένου να οριστεί με ακρίβεια ο τουρισμός και να περιγραφεί με σαφήνεια το εννοιολογικό του περιεχόμενο θα αποτύχει, αν δεν ληφθούν υπόψη οι διάφορες ομάδες που συμμετέχουν στην τουριστική βιομηχανία και επηρεάζονται από αυτήν. Οι απόψεις τους είναι οπωσδήποτε ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου και περιεκτικού ορισμού του τουρισμού.

Τέσσερις διαφορετικές απόψεις για τον τουρισμό μπορούν να εξακριβωθούν και αυτές συνοψίζονται ακολούθως:

Ο τουρίστας: επιδιώκει διάφορες ψυχικές εμπειρίες και ικανοποιήσεις. Η φύση τους θα καθορισθεί, κατά ένα μεγάλο μέρος, τους τουριστικούς προορισμούς που θα διαλέξει να επισκεφτεί και τις δραστηριότητες που θα απολαύσει και θα χαρεί.

Η τουριστική επιχείρηση: βλέπει τον τουρισμό ως μια ευκαιρία να πραγματοποιήσει κάποιο κέρδος, με το να εφοδιάζει την τουριστική αγορά με αγαθά και υπηρεσίες που ζητούν οι τουρίστες.

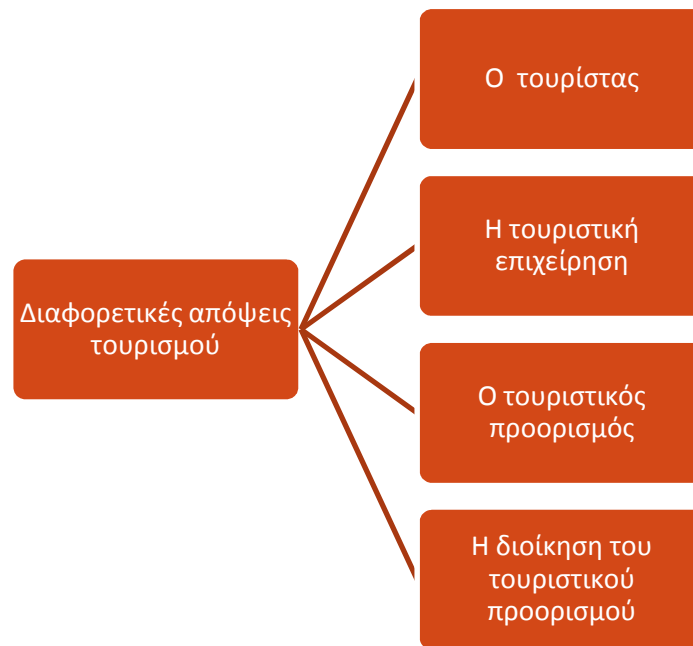
Ο τουριστικός προορισμός: βλέπει τον τουρισμό κυρίως ως πολιτικό παράγοντα, ως παράγοντα δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, ως παράγοντα πραγματοποίησης εσόδων και γενικότερα ως παράγοντα ευημερίας και προόδου. Ταυτόχρονα, όμως, προβληματίζει λίγο-πολύ για τις αρνητικές επιδράσεις, που μπορεί να έχει ο τουρισμός σε αυτόν και γενικότερα στο περιβάλλον του.

Η διοίκηση του τουριστικού προορισμού: βλέπει τον τουρισμό ως παράγοντα ανάπτυξης ή μεγέθυνσης της οικονομίας της περιοχής της δικαιοδοσίας της, χωρίς όμως να προβλέπει και τις αρνητικές επιδράσεις, οποιεσδήποτε και αν είναι αυτές και ανεξάρτητα από το αν αυτές είναι άμεσες ή έμμεσες².

---

² Κ. Κ. Ν. Ηγουμενάκης, Τουρισμός Βασικές Έννοιες, Interbooks, 2004.

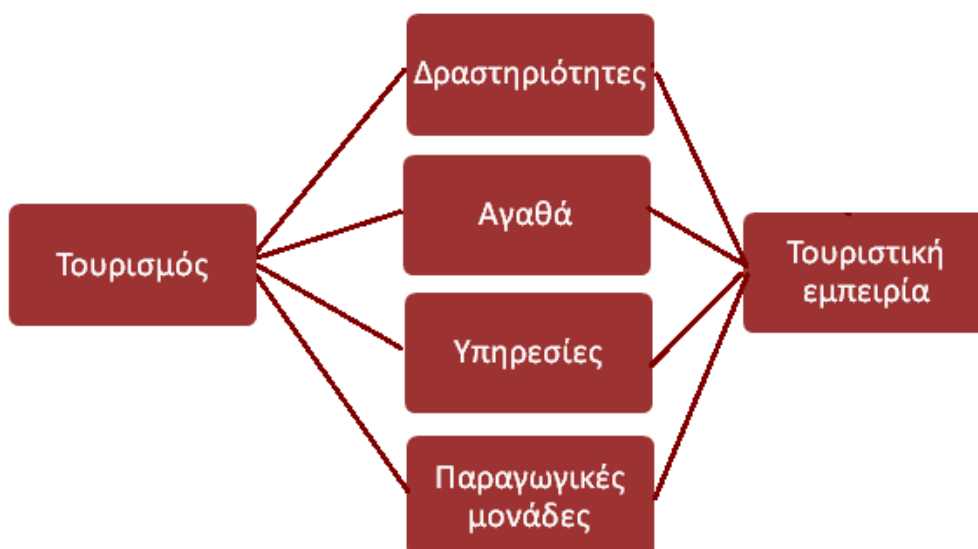
Τα παραπάνω συνοψίζονται στην εικόνα 1.

Εικόνα 1- Οι τέσσερις διαφορετικές απόψεις του τουρισμού που μπορούν να διαπιστωθούν

Ο τουρισμός, σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν πιο πάνω, θα μπορούσε να οριστεί ως το σύνολο των φαινομένων και σχέσεων που προκύπτουν από την αμοιβαία επίδραση τουριστών, τουριστικών επιχειρήσεων, τουριστικών προορισμών και διοικήσεων τουριστικών προορισμών στη διαδικασία προσέλκυσης, υποδοχής και φολοξενίας επισκεπτών, δηλαδή τουριστών και εκδρομέων, πλην όμως ορισμός αυτός είναι πολύ γενικός.

Αν εξεταστεί προσεκτικά ο τουρισμός, θα διαπιστωθεί ότι αποτελεί ένα σύνθετο δραστηριοτήτων, προϊόντων και παραγωγικών μονάδων, που προσφέρει μια τουριστική εμπειρία σε μεμονωμένα άτομα ή ομάδες ατόμων, που φεύγουν προσωρινά από τον τόπο στον οποίο κατοικούν μόνιμα και ταξιδεύουν για να επισκεφτούν κάποιον τουριστικό προορισμό, για να ικανοποιήσουν τις τουριστικές τους ανάγκες ή επιθυμίες, που όμως δεν είναι πάντα ανάγκες ή επιθυμίες ξεκούρασης, ψυχαγωγίας, διασκέδασης κ.λ.π (εικόνα 2).

Εικόνα 2-Το τουριστικό σύνθετο

Με άλλα λόγια, ο τουρισμός συμπεριλαμβάνει όλους τους προμηθευτές τουριστικών προϊόντων, αλλά και εκείνους που δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως τέτοιοι, πλην όμως τα προϊόντα που προσφέρουν είναι λίγο- πολύ απαραίτητα στους τουρίστες κατά τη διάρκεια της πρόσκαιρης βραχυχρόνιας διαμονής τους σε ένα τουριστικό προορισμό ή ακόμα και κατά τη μετακίνησή τους από τον τόπο στον οποίο κατοικούν μόνιμα στον τουριστικό προορισμό της επιλογής τους και αντίστροφα.

Συμπερασματικά, ο τουρισμός είναι ολόκληρος ο κόσμος της τουριστικής βιομηχανίας, δηλαδή των θέλγητρων, των καταλυμάτων, των μεταφορικών μέσων και γενικότερα όλων των υλικών ή άυλων προϊόντων που ικανοποιούν τις τουριστικές ανάγκες ή επιθυμίες των ανθρώπων, και ακόμα ότι αποτελεί το αθροιστικό σύνολο των τουριστικών δαπανών που πραγματοποιούνται μέσα στα όρια μιας χώρας ή μιας διοικητικής της υποδιαίρεσης.

Με βάση όσα ειπώθηκαν μέχρι τώρα, θα επιχειρηθεί να δοθεί αμέσως πιο κάτω ένας ορισμός του τουρισμού, που να είναι όσο το δυνατόν πιο συνοπτικός, μα πάνω από όλα ολοκληρωμένος από πλευράς εννοιολογικού περιεχομένου. Έτσι, λοιπόν, ο τουρισμός με τη σύγχρονη μορφή του μπορεί να οριστεί, σε γενικές γραμμές, ως η πρόσκαιρη μετακίνηση ανθρώπων από τον τόπο της μόνιμης διαμονής τους σε ένα άλλο με αποκλειστικό σκοπό την ικανοποίηση των τουριστικών τους αναγκών ή επιθυμιών τους, που όμως δεν είναι πάντα ανάγκες ή επιθυμίες ξεκούρασης και αναψυχής, καθώς και η οργανωμένη προσπάθεια για την προσέλκυση, υποδοχή και καλύτερη δυνατή εξυπηρέτηση αυτών των ανθρώπων.

Όπως μπορεί να διαπιστωθεί, ο ορισμός αυτός του τουρισμού περιλαμβάνει δύο σκέλη. Το πρώτο σκέλος, δηλαδή αυτό που αναφέρεται στη μετακίνηση ανθρώπων για τουριστικούς λόγους, αντιπροσωπεύει το ‘καταναλωτικό’ μέρος του τουρισμού και ταυτίζεται με την τουριστική ζήτηση, ενώ το δεύτερο, δηλαδή αυτό που αναφέρεται στην υποδοχή και εξυπηρέτηση των ανθρώπων που μετακινούνται πρόσκαιρα για τουριστικούς λόγους, αντιπροσωπεύει το καθαρά ‘παραγωγικό’ μέρος του τουρισμού και ταυτίζεται, όπως είναι φυσικό με την τουριστική προσφορά. Τόσο η τουριστική προσφορά όσο και η τουριστική ζήτηση προϋποθέτουν την ύπαρξη κάποιων προϊόντων, που μπορούν να εκφραστούν όχι μόνο ποσοτικά αλλά και ποιοτικά, η δε κατανάλωση ή χρήση τους να ικανοποιεί τουριστικές ανάγκες ή επιθυμίες ανθρώπων. Τα προϊόντα αυτά υπάρχουν και είναι τα τουριστικά, τα οποία μπορεί να είναι υλικά ή άυλα και ακόμα απλά ή σύνθετα³.

Ιστορική Αναδρομή

Ο τουρισμός, παρ' όλο που στηρίχτηκε από την αρχαιότητα έως σήμερα στον ελεύθερο χρόνο και τη μετακίνηση, εντούτοις παρουσίασε διαχρονικά μια μορφολογική εξέλιξη και μια διευρυνόμενη χωρικά διάρθρωση.

Στην αρχαία Ελλάδα και στην αρχαία Ρώμη, ο ελεύθερος χρόνος απεικόνιζε την προέλευση και την τάξη των πολιτών που ήταν ελεύθεροι και οικονομικά εύποροι, απαλλαγμένοι από κάθε εξαναγκαστική απασχόληση. Ωστόσο, ήταν υποχρεωμένοι να ασχολούνται με τα κοινωνικά, ηθικά και πολιτικά αιτήματα που δημιουργούσε η εύρυθμη λειτουργία της πολιτείας.

Η εργασία αντίκειται στο πνεύμα της πολιτείας και του πολιτεύματος και εμφανιζόταν ως σαφής με το απολιτικό χαρακτήρα που έδιναν στον πληβείο. Ο ελεύθερος χρόνος συνδεόταν ουσιαστικά με τις ευγενείς απασχολήσεις και ήταν απόρροια μιας πολιτικής σκέψης που όχι μόνο περιέγραφε, αλλά και οριοθετούσε το τι είναι ελευθερία και τι όχι.

Όσοι διέθεταν ελεύθερο χρόνο, δηλαδή αυτοί που ανήκαν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, είχαν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε διάφορων τύπων ταξιδιωτικές μετακινήσεις.

---

³ Ν. Γ. Ηγουμενάκης, Τουριστικό μάρκετινγκ, Αθήνα: Interbooks, 1999, p. 70.

Μπορούμε να αναφέρουμε, για παράδειγμα, τις διεθνείς ταξιδιωτικές μετακινήσεις για λόγους αναψυχής των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων στην Αίγυπτο, καθώς και τις εσωτερικές μετακινήσεις για να παρευρεθούν σε αθλητικούς αγώνες, θεατρικές παραστάσεις, εορτές κτλ. Την περίοδο αυτή, η φιλοξενία είχε την ισχύ νόμου.

Ο Ηρόδοτος (480-421 π.Χ.) περιγράφει στις περιηγήσεις του γεωγραφικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά των τόπων που επισκέπτεται και μπορεί να χαρακτηριστεί σύμφωνα με την τουριστική τυπολογία που διαμορφώνεται το 19^ο αιώνα ως 'μοντέλο τουρίστα'. Αυτή την περίοδο εμφανίζονται τα πρώτα κρατικά πανδοχεία, που περιείχαν δωρεάν τις υπηρεσίες τους στους ταξιδιώτες, καθώς και τα πρώτα πανδοχεία κερδοσκοπικής μορφής. Αρχικά βρίσκονται αυτόνομα κατά μήκος των μεγάλων οδικών αξόνων, ενώ προς το τέλος της αρχαιότητας εμφανίζονται οι πρώτες τάσεις εμπορικοποίησης των ταξιδιωτικών μετακινήσεων.

Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, δύο μορφές τουρισμού επικρατούν κατεξοχήν:

1. *Ο πανεπιστημιακός τουρισμός*: Αυτός εμφανίζεται ιδιαίτερα αναπτυγμένος γύρω από τα πανεπιστημιακά κέντρα της Ευρώπης, όπως το Παρίσι, το Μονπελιέ, την Οξφόρδη και το Κέμπριτζ.
2. *Ο τουρισμός των μεγάλων θρησκευτικών γεγονότων και εορτών*: Στα τέλη του Μεσαίωνα, η ελβετική και γερμανική ξενοδοχία έχει αποκτήσει μεγάλη φήμη, χάρη στην ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών, ενώ στη Γαλλία η γαστρονομία συμβάλλει στην περαιτέρω εξειδίκευση του ξενοδοχειακού προϊόντος, συνδέοντας κατ' αυτό τον τρόπο την παραμονή με την ψυχαγωγία.

Κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης, ο τουρισμός εμπλουτίζεται με νέα κίνητρα. Οι άνθρωποι ταξιδεύουν με κύριο σκοπό την ευχαρίστηση, καθώς και από "διανοουμενίστικη περιέργεια".

Στα πλαίσια των εκπαιδευτικών μετακινήσεων των Άγγλων ευγενών, δημιουργούνται στη Γαλλία δύο ειδών περιηγήσεις: η "μικρή περιήγηση" (*petit tour*), που περιλάμβανε το Παρίσι και τη νοτιοδυτική Γαλλία, και η "μακρά περιήγηση" (*grand tour*), που, εκτός των παραπάνω, συμπεριλάμβανε τη Βουργουνδία, την νότια και τη νοτιοανατολική Γαλλία.

Το 1800 χρησιμοποιείται για πρώτη φορά η λέξη *tourist*, για να χαρακτηρίσει τα άτομα που συμμετείχαν στη μακρά περιήγηση (*grand tour*). Το 1811

πρωτοεμφανίζεται η λέξη tourism, για να δηλώσει κατά επεξηγηματικό τρόπο την πρακτική του να ταξιδεύει κανείς από ευχαρίστηση.

Μεταξύ 1840 και 1860, τα χαρακτηριστικά του τουρισμού και η κινητικότητα των τουριστών μεταβάλλονται με την ανακάλυψη και την εξάπλωση του σιδηροδρόμου, που υπήρξε και το πρώτο μέσο μαζικής μεταφοράς.

Το 1839 εκδίδονται οι πρώτοι τουριστικοί οδηγοί του "Beadecker", οι οποίοι αναφέρονται σε όλα εκείνα τα στοιχεία που αφορούν την πραγματοποίηση "ενός ταξιδιού στο Ρήνο".

Την ίδια σχεδόν περίοδο, ο J. Murray εκδίδει στην Αγγλία ένα "εγχειρίδιο για ταξιδιώτες στην Ελβετία".

Βασικά, σε ένα χρονικό διάστημα μικρότερο από μισό αιώνα, ολόκληρη η Ευρώπη διακατέχεται από τον πυρετό της εξάπλωσης των σιδηροδρομικών δικτύων και τον πολλαπλασιασμό των τουριστικών οδηγών.

Το 1841 στην Αγγλία, ο Thomas Cook οργάνωνει το πρώτο ταξίδι με οδηγούς, ενώ το 1845 δημιουργεί στο Λέισεστερ το γραφείο ταξιδίων " Thomas Cook & Son", που στη συνέχεια θα ιδρύσει υποκαταστήματα σε 68 χώρες του κόσμου.

Παράλληλα, στα τέλη του αιώνα, παρατηρείται μια χωρίς προηγούμενο ανάπτυξη των ξενοδοχείων πολυτελείας Grand Hotel της Ρώμης το 1893, Ritz του Παρισιού το 1898, Carlton του Λονδίνου το 1898.

Στις αρχές του 20ού αιώνα, το τουριστικό φαινόμενο μεταβάλλεται. Σε αυτό συμβάλλουν οι ακόλουθοι λόγοι:

- Η οικονομική συγκυρία της περιόδου 1905-1914.
- Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος (1914-18), όπου οι αριστοκράτες και οι μονάρχες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης ουσιαστικά εξαφανίζονται.
- Οι πληθωριστικές τάσεις, που αφανίζουν ολοκληρωτικά τους εισοδηματίες (rentiers), που αποτελούσαν την tourist society του 19ου αιώνα.
- Η οικονομική κρίση του 1929, η οποία καταστρέφει οριστικά τον αριστοκρατικό τουρισμό του 19ου αιώνα.

Ο 19ος αιώνας αποτελεί τη χρονική περίοδο-σταθμό για τη μεταγενέστερη εξέλιξη του τουριστικού φαινομένου. Οι θεσμικές, οικονομικές, κοινωνικές και τεχνολογικές

ανακατατάξεις που επιτελούνται στα πλαίσια της βιομηχανικής επανάστασης προσδιορίζουν όχι μόνο τη μελλοντική μορφολογία του τουρισμού, αλλά συμβάλλουν επίσης στην εμφάνιση των πρώτων τάσεων της μαζικοποίησης και της εμπορικοποίησής του⁴.

Μπορεί κανείς να ισχυριστεί κάθε άλλο παρά ότι ο τουρισμός αποτελεί ένα τυχαίο φαινόμενο των εξελιγμένων σήμερα κοινωνιών. Αντίθετα, αυτός χρονολογείται από πολλές χιλιάδες χρόνια, ίχνη του δε έστω και σε λανθάνουσα μορφή μπορούν να διαπιστωθούν σε όλες χωρίς εξαίρεση τις ιστορικές περιόδους της ζωής του ανθρώπου. Κατά την αρχαιότητα η ξενία, που τόσο γνωστή είναι από τα ομηρικά έπη, μαρτυράει χωρίς άλλο την ύπαρξη μιας υποτυπώδους μορφής τουρισμού.

Επίσης, η μελέτη των γραπτών μνημείων του Αρτεμιδώρου, τού Πausανία, του Στράβωνα, του Ηροδότου και άλλων μας οδηγεί με βεβαιότητα στο συμπέρασμα ότι στην αρχαία Ελλάδα υπήρχε το φαινόμενο της τουριστικής μετακίνησης ατόμων, έστω και σε περιορισμένη κλίμακα, προς το σκοπό της ικανοποίησης συγκεκριμένων ψυχικών αναγκών ή επιθυμιών, καθώς και πνευματικών ανησυχιών.

Βέβαια ο τουρισμός στην αρχαιότητα ήταν διαφορετικός από το σημερινό τόσο ως προς τη μορφή του όσο και ως προς το εισόδημα, καθώς και ως προς τα μέσα ικανοποίησης των τουριστικών αναγκών και επιθυμιών.

Υποτυπώδεις μορφές τουρισμού μπορούν να διαπιστωθούν ακόμα κατά την περίοδο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και του Μεσαίων, αλλά και μέχρι το 19^ο.

Ο τουρισμός με τη σύγχρονη του μορφή άρχισε να εμφανίζεται τον 20ο αιώνα και κυρίως μετά το τέλος των εχθροπραξιών του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, αλλά και πάλι η συχνότητα των μετακινουμένων για τουριστικούς λόγους ατόμων ήταν περιορισμένος. Ο λόγος είναι πολύ απλός: ο τουρισμός αποτελούσε προνόμιο των πλουσίων και της αριστοκρατίας, δηλαδή αυτών που ποτέ δεν είχαν πρόβλημα ελεύθερου χρόνου και χρημάτων. Με το πέρασμα, όμως, του χρόνου ο τουρισμός βαθμιαία μεν αλλά σταθερά άρχισε να γίνεται δικαίωμα και των πολλών, δηλαδή των χαμηλόμισθων εργαζόμενων και γενικότερα των μη προνομιούχων. Χρονολογικά η εξέλιξη αυτή τοποθετείται μετά το τέλος των εχθροπραξιών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Σήμερα ο τουρισμός έχει σε μεγάλο βαθμό κοινωνικοποιηθεί και εκδημοκρατισθεί σε πολλές χώρες του πλανήτη μας και κυρίως σε αυτές που έχουν κατορθώσει να σπάσουν το φράγμα της μιζέριας και της φτώχειας, δηλαδή που έχουν

---

⁴ Σ. Βαρβαρέσος, Τουρισμός- έννοιες, μεγέθη, δομές, Αθήνα: Προπομπός, 2000.

διακόψει το φαύλο κύκλο της υπανάπτυξης, με αποτέλεσμα ο αριθμός των ατόμων που ταξιδεύουν για τουριστικούς λόγους να αυξάνεται ολοένα και περισσότερο.

Δικαιολογημένα θα διερωτηθεί κανείς γιατί ο τουρισμός εξελίχθηκε τόσο αργά διαμέσου των αιώνων και γιατί το μεγάλο εξελικτικό άλμα που σημείωσε πραγματοποιήθηκε ουσιαστικά στις τελευταίες τέσσερις περίπου δεκαετίες του αιώνα μας. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό κάθε άλλο παρά ως δύσκολη θα μπορούσε να θεωρηθεί. Ο τουρισμός ως οικονομικό, κατά κύριο λόγο, φαινόμενο αναπτύχθηκε στις οργανωμένες κοινωνίες στο πλαίσιο, πάντα, των υφισταμένων κάθε φορά σε αυτές αντικειμενικών και οικονομικών συνθηκών.

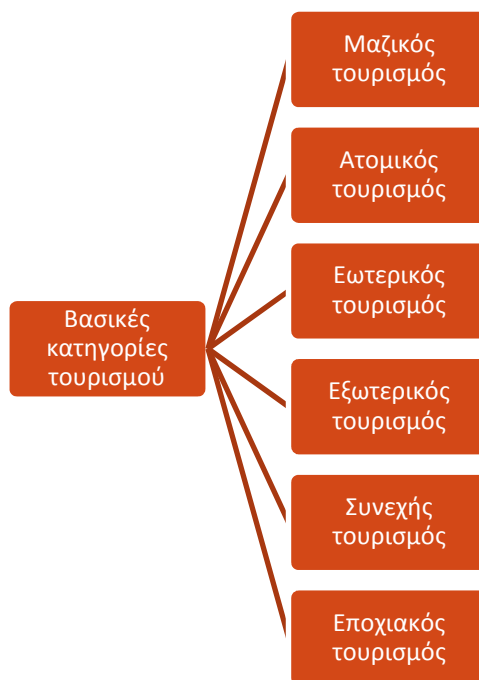
Οι λόγοι που ουσιαστικά συντέλεσαν στη ραγδαία ανάπτυξη του τουρισμού διεθνώς ήταν πολλοί και διάφοροι. Κατά κύριο λόγο, όμως ήταν η ανάπτυξη των μέσων συγκοινωνίας και επικοινωνίας, η βελτίωση των ατομικών εισοδημάτων των εργαζομένων, η άνοδος του πολιτιστικού επιπέδου των λαών, ο περισσότερος ελεύθερος χρόνος που έχουν στη διάθεσή τους οι άνθρωποι σήμερα, η καθιέρωση των πληρωμένων διακοπών των εργαζομένων και η ανάπτυξη του θεσμού του κοινωνικού τουρισμού⁵.

---

⁵ Κ. Κ. Ν. Ηγουμενάκης, Τουρισμός Βασικές Έννοιες, Interbooks, 2004.

Βασικές κατηγορίες

Η τυποποίηση και διάκριση του τουρισμού σε έξι βασικές κατηγορίες (Εικόνα 3) εξαρτάται, κατά κύριο λόγο, από τους παράγοντες που προσδιορίζουν το φαινόμενο. Αμέσως πιο κάτω θα επιχειρηθεί να αναλυθούν αυτές συνοπτικά. Συγκεκριμένα, αυτές είναι οι εξής:

Εικόνα 3- Οι βασικές κατηγορίες του τουρισμού

1. Μαζικός τουρισμός

Εικόνα 4- Μαζικός τουρισμός

Ο μαζικός τουρισμός θεωρείται ως η κατηγορία εκείνη του τουρισμού που χαρακτηρίζεται από ομαδικότητα συμμετοχής των τουριστών στις διάφορες φάσεις της τουριστικής δραστηριότητας, πλην όμως σε καμιά περίπτωση δεν συνδέεται αποκλειστικά με τον τύπο τουρισμού διακοπών-αναψυχής μακράς διαμονής. Ο συλλογικός-ομαδικός χαρακτήρας του μαζικού τουρισμού αναφέρεται και στον τρόπο οργάνωσης και εκτέλεσης της τουριστικής μετακίνησης, δηλαδή του ταξιδιού, καθώς επίσης στη συγκέντρωση των τουριστών στους τόπους πρόσκαιρης βραχυχρόνιας διαμονής τους στους τουριστικούς προορισμούς που επισκέπτονται. Το άτομο, δηλαδή ο τουρίστας, εντάσσεται ταυτιζόμενο ή μη ταυτιζόμενο σε ομάδες περισσότερο, ή λιγότερο ομοειδών τουριστικών αναγκών ή επιθυμιών και συμμορφώνεται προς ορισμένα σχήματα συμπεριφοράς, εξασφαλίζοντας έτσι ταυτόχρονα ένα μίνιμουμ ικανοποίησης που προσφέρει η καλή οργάνωση και εκτέλεση του ταξιδιού εκ μέρους των τουρ οπερέιτορς.

Τη βάση ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού αποτελεί σήμερα το σύστημα GIT (group inclusive tours), που προσφέρει αλληλεξαρτώμενες και ολοκληρωμένες τουριστικές υπηρεσίες, δηλαδή τουριστικά πακέτα, που στην απλούστερη τους μορφή περιλαμβάνουν τον τουριστικό προορισμό, το μεταφορικό μέσο, το κατάλυμα, το πρόγευμα και το τράνσφερ. Στο σύστημα αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό η τουριστική ανάπτυξη ορισμένων περιοχών σε διάφορες χώρες, όπως για παράδειγμα στην Ισπανία, το Μαρόκο, την Τυνησία, την Ελλάδα και την Καραϊβική. Στο ίδιο σύστημα, δηλαδή στο GIT (group inclusive tours), οι παράγοντες κόστος ταξιδιού και απόσταση μεταξύ χώρας προέλευσης και χώρας προορισμού των τουριστών από τη μια πλευρά, και από την άλλη τα επίπεδα τιμών των τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών που προσφέρονται από τη χώρα προορισμού των τουριστών, θεωρούνται βασικοί παράγοντες για τον καθορισμό της γραμμής σύνδεσης της έντασης και του όγκου των τουριστών που θα μετακινηθούν. Ακόμα, έχει διαπιστωθεί ότι ένας τρίτος παράγοντας που αναφέρεται σε μια κατηγορία φυσικών πόρων, όπως είναι για παράδειγμα ο ήλιος, οι καθαρές ακτές, η πλούσια βλάστηση αποτελεί τον κυριότερο, σε σύγκριση με άλλους τουριστικούς πόρους, όπως είναι για παράδειγμα οι αρχαιολογικοί χώροι, τα μνημεία, πόλο έλξης των μαζικά μετακινούμενων τουριστών. Αυτό γίνεται ολοφάνερο στα δίκτυα τουριστικών ροών, όπου διαπιστώνεται ότι οι μεγάλης πολιτιστικής σημασίας πόλεις, όπως είναι για παράδειγμα η Αθήνα, η Ρώμη και η Μαδρίτη, έχουν πάψει να είναι για το μαζικό τουρισμό τόσο μεγάλοι πόλοι έλξης όσο είναι άλλοι προορισμοί και περιοχές όπως η Κρήτη, η Ρόδος, η Ίμπιζα, η Μαγιόρκα, οι δαλματικές ακτές και τα Νορβηγικά φιορδ.

2. Ατομικός τουρισμός

Εικόνα 5-Ατομικός τουρισμός

Ο ατομικός τουρισμός είναι η αντίθετη του μαζικού τουρισμού. Είναι η κατηγορία, που χαρακτηρίζεται από την ανεξάρτητη ατομική οργάνωση και εκτέλεση του ταξιδιού εκ μέρους των τουριστών. Η ανάπτυξη αυτής της κατηγορίας τουρισμού συνδυάζεται σε μεγάλο βαθμό, πλην όμως όχι αποκλειστικά, με ατομικά-ιδιωτικά μέσα μετακίνησης, όπως είναι τα αυτοκίνητα, τα αυτοκινούμενα τροχόσπιτα και τα θαλαμηγά σκάφη, τόσο κατά τη μετάβαση όσο και κατά τη διάρκεια της παραμονής του τουρίστα στη χώρα ή τις χώρες του τουριστικού του προορισμού. Ο κύριος χαρακτήρας της κατηγορίας αυτής τουρισμού είναι περιηγητικός, οι δε παράγοντες που προσδιορίζουν το μέγεθος της σε συνάρτηση με αυτό των άλλων κατηγοριών τουρισμού που προσφέρονται στην τουριστική αγορά είναι:

- i. η απόσταση που χωρίζει τη χώρα της μόνιμης διαμονής των τουριστών από τη χώρα του τουριστικού τους προορισμού,
- ii. ο βαθμός οικονομικής προσπελασιμότητας των τουριστικών τόπων στις χώρες τουριστικού προορισμού,
- iii. το επίπεδο ανάπτυξης των συγκοινωνιακών δικτύων και μέσων στις χώρες τουριστικού προορισμού και
- iv. η προσφορά κατάλληλων από ποσοτικής και ποιοτικής άποψης υπηρεσιών στις χώρες τουριστικού προορισμού, που διευκολύνουν τις περιηγήσεις τους και τις κάνουν πιο άνετες και πιο ευχάριστες.

Η ανάπτυξη του ατομικού τουρισμού τα τελευταία χρόνια βασίζεται ολοένα και περισσότερο στο σύστημα ΙΙΤ (individual inclusive tours), όπως και στην περίπτωση του συστήματος ΓΙΤ (group inclusive tours), το οποίο προσφέρει σε μεμονωμένα άτομα τουριστικά πακέτα, που στην απλούστερη τους μορφή περιλαμβάνουν, όπως ήδη ειπώθηκε, τον προορισμό, το μεταφορικό μέσο, το κατάλυμα, το πρόγευμα και το τράνσφερ. Η διαφορά μεταξύ των δύο

αυτών συστημάτων βρίσκεται, βασικά, στον τρόπο με τον οποίο ο τουρίστας ταξιδεύει στον τουριστικό προορισμό που επιθυμεί να επισκεφτεί. Συγκεκριμένα, με το σύστημα GIT (group inclusive tours) ο τουρίστας ταξιδεύει στον τουριστικό προορισμό της επιλογής του ομαδικά, ενώ με το σύστημα ΙΤ (individual inclusive tours), μεμονωμένα.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι αυτοί που ταξιδεύουν με το σύστημα GIT (group inclusive tours) ταξιδεύουν ταυτόχρονα σχεδόν αποκλειστικά και με το σύστημα ΙΤC (inclusive tours by charter), που σημαίνει ότι οι τουρίστες μετακινούνται από τη χώρα της μόνιμης διαμονής τους στη χώρα του τουριστικού τους προορισμού και αντίστροφα με ναυλωμένα από τουρ οπερέιτορς αεροπλάνα. Αντίθετα, αυτοί που ταξιδεύουν με το σύστημα ΙΤ (individual inclusive tours), ταξιδεύουν ταυτόχρονα αποκλειστικά και μόνο με το σύστημα ΙΤΧ (inclusive tours excursions), που σημαίνει ότι οι τουρίστες μετακινούνται από τη χώρα της μόνιμης διαμονής τους στη χώρα του τουριστικού τους προορισμού και αντίστροφα με αεροπλάνα που εκτελούν προγραμματισμένες πτήσεις. Συγκεκριμένα, οι αεροπορικές εταιρίες διαθέτουν στους τουρ οπερέιτορς έναν ορισμένο μικρό αριθμό θέσεων στα αεροπλάνα αυτά, οι οποίοι με τη σειρά τους τις χρησιμοποιούν στα τουριστικά πακέτα υψηλής ποιότητας στάθμης που παράγουν. Τα πακέτα αυτά, δηλαδή τα ΙΤ/ ΙΤΧ (individual inclusive tours, inclusive tours excursions) περιλαμβάνουν εκτός άλλων και διαμονή σε καλύτερα ξενοδοχεία, για αυτό και προσφέρονται σε υψηλότερης εισοδηματικής στάθμης τουρίστες, η δε τιμή διάθεσης τους στην τουριστική αγορά είναι, οπωσδήποτε, αρκετά ακριβότερη από εκείνη των άλλων πακέτων, δηλαδή των GIT/ΙΤC (group inclusive tours/ inclusive tours by charter).

3. Εσωτερικός τουρισμός

Εικόνα 6- Εσωτερικός τουρισμός

Ο εσωτερικός τουρισμός πραγματοποιείται από τον ντόπιο πληθυσμό μιας χώρας μέσα, πάντα, στα φυσικά της όρια, δηλαδή μέσα στην επικράτεια της. Αν και η συγκεκριμένη κατηγορία τουρισμού κάθε άλλο παρά σαν συναλλαγαμοφόρα θα μπορούσε να

χαρακτηριστεί, παρ' όλα αυτά παρουσιάζει σημαντικές οικονομικές και άλλες ωφέλειες για τη χώρα στην οποία αναπτύσσεται. Μια από αυτές είναι, οπωσδήποτε, και η συγκράτηση της εκροής συναλλάγματος εξαιτίας της μη πραγματοποίησης εξωτερικού τουρισμού εκ μέρους του ντόπιου πληθυσμού.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού είναι η ύπαρξη ορισμένων προϋποθέσεων. Και πρώτα απ' όλα θα πρέπει να δημιουργηθούν τα κατάλληλα και ταυτόχρονα οικονομικά προσιτά στους ντόπιους τουρίστες μέσα φιλοξενίας, η ανυπαρξία ή/και ανεπάρκεια των οποίων αποτελεί αν όχι τον κυριότερο, τουλάχιστον έναν από τους κυριότερους ανασταλτικούς παράγοντες ανάπτυξης της κατηγορίας του εσωτερικού τουρισμού. Όπως είναι γνωστό, η τουριστική πολιτική ορισμένων αναπτυγμένων χωρών και του συνόλου των αναπτυσσομένων έχει ως κύριο σκοπό την εξυπηρέτηση του εξωτερικού συναλλαγατοφόρου τουρισμού. Έτσι, λοιπόν, όλα τα κύρια, τουλάχιστον, μέσα φιλοξενίας, δηλαδή τα διάφορα τουριστικά καταλύματα που δημιουργήθηκαν ή δημιουργούνται είτε με κεφάλαια της ιδιωτικής πρωτοβουλίας είτε με κρατικά κεφάλαια, απευθύνονται σχεδόν αποκλειστικά στην ξένη τουριστική πελατεία που έχει τις οικονομικές δυνατότητες να "αγοράσει" τις υπηρεσίες που της προσφέρουν αυτά και έτσι να ικανοποιήσει τις τουριστικές της ανάγκες ή επιθυμίες. Η μονόπλευρη αυτή παθογενής τουριστική υποδομή των τουριστικών οικονομιών των χωρών αυτών είχε ως συνέπεια να μη δημιουργηθούν ταυτόχρονα, όπως έγινε με άλλες χώρες που είναι τουριστικά αναπτυγμένες, συμπληρωματικά μέσα φιλοξενίας, δηλαδή συμπληρωματικά τουριστικά καταλύματα, που θα μπορούσαν βασικά να εξυπηρετήσουν τις στοιχειώδεις ανάγκες ή επιθυμίες του εσωτερικού τουρισμού, ιδιαίτερα δε κατά την περίοδο των θερινών διακοπών που φυσιολογικά γίνονται πιεστικότερες παρά ποτέ. Άλλη βασική προϋπόθεση είναι τόσο η βελτίωση όσο και η ανάπτυξη των διαφόρων δικτύων και μέσων συγκοινωνίας, ώστε οι μετακινήσεις των ντόπιων τουριστών στην επικράτεια της χώρας που κατοικούν μόνιμα να είναι ταχύτερες, ανετότερες και ασφαλέστερες.

4. Εξωτερικός τουρισμός

Εικόνα 7- Εξωτερικός τουρισμός

Ο εξωτερικός τουρισμός ή διεθνής, όπως χαρακτηρίζεται και διαφορετικά, πραγματοποιείται από άτομα που διαμένουν μόνιμα σε μια χώρα και την εγκαταλείπουν προσωρινά για να επισκεφτούν κάποια άλλη ή κάποιες άλλες χώρες για τουριστικούς λόγους και με αυτόν τον τρόπο να ικανοποιήσουν συγκεκριμένες τουριστικές ανάγκες ή επιθυμίες τους. Κατά συνέπεια, εξωτερικό τουρισμό έχει οποιαδήποτε χώρα, όταν μόνιμοι κάτοικοι άλλων χωρών την επισκέπτονται ή όταν μόνιμοι κάτοικοι της επισκέπτονται άλλες χώρες για τουριστικούς λόγους.

Στην πρώτη περίπτωση, δηλαδή όταν μόνιμοι κάτοικοι μιας ξένης χώρας επισκέπτονται μια χώρα για τουριστικούς λόγους, τότε ο εξωτερικός τουρισμός που κάνουν χαρακτηρίζεται ως ενεργητικός, και αυτό γιατί κύριο χαρακτηριστικό του είναι η εισροή συναλλάγματος, για την οποία ενδιαφέρονται λίγο-πολύ όλες οι χώρες, κυρίως όμως εκείνες των οποίων οι οικονομίες βρίσκονται ακόμα στο στάδιο της ανάπτυξης. Αντίθετα, στη δεύτερη περίπτωση, δηλαδή όταν μόνιμοι κάτοικοι μιας χώρας επισκέπτονται μια άλλη χώρα για τουριστικούς λόγους, ο εξωτερικός τουρισμός που κάνουν χαρακτηρίζεται ως παθητικός και αυτό γιατί κύριο χαρακτηριστικό της είναι η εκροή πολύτιμου συναλλάγματος.

5. Συνεχής τουρισμός

Εικόνα 8- Συνεχής τουρισμός

Χαρακτηριστική διάκριση του συνεχούς τουρισμού είναι ότι διαρκεί όλο το χρόνο, που σημαίνει ότι σε καμιά περίπτωση δεν επηρεάζονται οι δραστηριότητες του από τις κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν σε όλες τις εποχές, δηλαδή σε όλη τη διάρκεια του χρόνου. Οι αντιπροσωπευτικότερες μορφές τουρισμού αυτής της κατηγορίας είναι ο συνεδριακός τουρισμός, ο τουρισμός κινήτρων, ο τουρισμός εκθέσεων, ο τουρισμός πόλης και ο μορφωτικός τουρισμός.

6. Εποχιακός τουρισμός

Εικόνα 9- Εποχιακός τουρισμός

Χαρακτηριστική διάκριση του εποχικού τουρισμού είναι ότι δεν διαρκεί όλο το χρόνο, που σημαίνει ότι σε αντίθεση με το συνεχή τουρισμό οι δραστηριότητες του επηρεάζονται αποφασιστικά από τις κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν σε διαφορετικές εποχές, για αυτό και αναστέλλονται προσωρινά για ένα μικρό ή μεγάλο χρονικό διάστημα κάθε έτος. Οι αντιπροσωπευτικότερες μορφές τουρισμού αυτής της

κατηγορίας είναι ο γενικός τουρισμός κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, ο τουρισμός παραχείμασης και ο τουρισμός χειμερινών σπορ⁶.

Κατηγορίες με βάση τα τουριστικά κίνητρα

Η ανάλυση των επιμέρους κινήτρων που ενεργοποιούν τα άτομα να συμμετέχουν στις τουριστικές μετακινήσεις και να καταναλώνουν τα ετερογενή τουριστικά προϊόντα που τους προσφέρονται στο εσωτερικό μιας χώρας ή στο εξωτερικό, μας δίνει τη δυνατότητα να ταξινομήσουμε τον τουρισμό σε μεγάλες κατηγορίες. Έτσι, σύμφωνα με τα κίνητρα διακρίνουμε τρεις μεγάλες ομάδες:

1. Ο τουρισμός της αναψυχής: Σύμφωνα με μια σειρά αναλύσεων που έχουν πραγματοποιηθεί σε έναν αριθμό προηγμένων τουριστικά χωρών (Γαλλία, Καναδάς, Ελβετία κτλ.), αυτός ο τύπος τουρισμού χαρακτηρίζεται αρκετά ετερογενής, γιατί η επιλογή της συναφούς τουριστικής δραστηριότητας εξαρτάται από υποκειμενικά και μόνο κίνητρα. Συνήθως διακρίνουμε ένα μεγάλο αριθμό επιμέρους κατηγοριών του τουρισμού αναψυχής, όπως:
  - Τουρισμός αναζωογόνησης και ανάπαυσης
  - Πολιτιστικός τουρισμός
  - Αθλητικός τουρισμός
  - Γαστρονομικός τουρισμός
  - Κυνηγετικός τουρισμός
  - Οικογενειακές επισκέψεις
  - θρησκευτικός τουρισμός
  - Τουρισμός των φεστιβάλ

Εικόνα 10- Γαστρονομικός τουρισμός

⁶ Κ. Κ. Ν. Ηγουμενάκης, Τουρισμός Βασικές Έννοιες, Interbooks, 2004.

2. Ο επαγγελματικός τουρισμός: Αυτός ο τύπος τουρισμού περιλαμβάνει όλες εκείνες τις κατηγορίες ατόμων που μετακινούνται κυρίως για επαγγελματικούς λόγους. Διακρίνουμε τις παρακάτω επιμέρους κατηγορίες:

- Επιστημονικός τουρισμός
- Συνεδριακός τουρισμός
- Τεχνικός τουρισμός
- Τουρισμός εκθέσεων
- Τουρισμός σεμιναρίων

Εικόνα 11- Τουρισμός Εκθέσεων ⁷

3. Ο τουρισμός υγείας: Αυτός ο τύπος τουρισμού αφορά όλα τα άτομα που μετακινούνται για λόγους θεραπείας, αναζωογόνησης, υγιεινής διαβίωσης κτλ. σε χωρικά οροθετημένες και άρτια οργανωμένες εγκαταστάσεις. Παραθέτουμε τις παρακάτω κατηγορίες του τουρισμού υγείας:

- Τουρισμός ανάπαυσης
- Ιαματικός- θεραπευτικός τουρισμός
- Τουρισμός ‘ υγιεινής και φυσικής διαβίωσης’
- Τουρισμός θαλασσοθεραπείας
- Τουρισμός για άτομα με ειδικές ανάγκες

Εικόνα 12- Ιαματικός Τουρισμός

⁷ <https://sites.google.com/site/toyrismarket15/tourismos-ektheseon>

Γενικές κατηγορίες

Ωστόσο, τα κίνητρα του ταξιδιού δεν αποτελούν τα μοναδικά κριτήρια για να ταξινομήσουμε τους διάφορους τύπους τουρισμοί. Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο μπορούμε να επιχειρήσουμε διαφορετικές ταξινομήσεις του τουρισμού βασιζόμενοι στην υιοθέτηση των ακόλουθων κριτηρίων:

1. Σύμφωνα με το μεταφορικό μέσο:
  - Αεροπορικός τουρισμός
  - Σιδηροδρομικός τουρισμός
  - Ατμοπλοϊκός τουρισμός
  - Αυτοκινητικός τουρισμός
  - Ιπποτουρισμός
  - Περιπατητικός τουρισμός
  - Παραποτάμιος τουρισμός
  - Ποδηλατικός τουρισμός
2. Σύμφωνα με τον προορισμό: Αυτή η κατηγορία οριοθετείται χωρο-χρονικά στον τόπο όπου παράγεται η συγκεκριμένη τουριστική δραστηριότητα. Διακρίνουμε τις παρακάτω κατηγορίες:
  - Παραθαλάσσιος τουρισμός
  - Παραλίμνιος τουρισμός
  - Ορεινός τουρισμός
  - Τουρισμός υπαίθρου
  - Τουρισμός πόλεων
  - Εσωτερικός ή ημεδαπός τουρισμός
  - Διεθνής ή αλλοδαπός τουρισμός
3. Σύμφωνα με το μέγεθος της ομάδας:
  - Μαζικός τουρισμός
  - Ατομικός τουρισμός
4. Σύμφωνα με τη διάρκεια:
  - Τουρισμός παραμονής
  - Περαιστικός τουρισμός
  - Τουρισμός weekend
5. Σύμφωνα με το τουριστικό κατάλυμα

- Τουρισμός ξενοδοχείου
- Τουρισμός πανδοχείου
- Τουρισμός μπανγκαλόου και διαμερισμάτων
- Τουρισμός κάμπινγκ
- Τουρισμός δεύτερης κατοικίας
- Τουρισμός σε οργανωμένα τουριστικά χωριά (clubs)
- Τουρισμός ενοικιαζόμενων δωματίων
- Τουρισμός σε γιοτ ή κρουαζιερόπλοια

6. Σύμφωνα με την ηλικία:

- Τουρισμός νέων
- Τουρισμός τρίτης ηλικίας

7. Σύμφωνα με τον προϋπολογισμό των διακοπών:

- Τουρισμός πολυτελείας
- Κοινωνικός τουρισμός⁸

Οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού

Η ανάπτυξη του μαζικού οργανωμένου τουρισμού, με όλες τις συνέπειες που συνεπάγονται οι χωρο-χρονικές συγκεντρώσεις του, τόσο στις χώρες υποδοχής όσο και στις χώρες προέλευσης των τουριστών, ήρθε σε αντίθεση με τα αρχέγονα και βαθύτερα κίνητρα των τουριστών, τα οποία αναλύσαμε σε προηγούμενη παράγραφο. Η αμφισβήτηση του μοντέλου του μαζικού οργανωμένου τουρισμού επήλθε με την ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού⁹.

Εννοιολογικά, οι "ειδικές μορφές" τουρισμού προσδιορίζονται από τα επιμέρους ειδικά κίνητρα που ωθούν τα άτομα στην τουριστική μετακίνηση, ενώ οι "εναλλακτικές μορφές", οι οποίες αποτελούν τμήμα των ειδικών μορφών, ερμηνεύονται από τα κίνητρα των ατόμων που σχετίζονται με τον τρόπο οργάνωσης του ταξιδιού (αυτονομία) και τον προσανατολισμό της τουριστικής κατανάλωσης σε περιβαλλοντικά προϊόντα.

---

⁸ Σ. Βαρβαρέσος, Τουρισμός- έννοιες, μεγέθη, δομές, Αθήνα: Προπομπός, 2000.

⁹ Π. Τσάρτας, Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό, Αθήνα: Εξάντας, 1996.

Ουσιαστικά, η ομάδα κινήτρων που προσδιορίζει τον τύπο του ταξιδιού και την καταναλωτική συμπεριφορά του τουρίστα καθορίζει και την επιλογή μίας ή περισσότερων ειδικών ή εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Ο συσχετισμός μεταξύ των τουριστικών προϊόντων του τόπου υποδοχής, καθώς και της τουριστικής οργάνωσης των ζωνών προέλευσης, της τμηματοποίησης της πελατείας και του προφίλ των τουριστών, αποδεικνύεται απαραίτητη όσον αφορά την ανάπτυξη και την εμπορικοποίηση αυτών των μορφών.

Οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού δίνονται ακολούθως:

- Κοινωνικός τουρισμός
- Κοινωνικός τουρισμός επαγγελματιών ενώσεων
- Αγροτουρισμός (διάφοροι τύποι)
- Συμπλέγματα αγροτουρισμού σε σύγχρονους οικισμούς
- Τουρισμός στην ύπαιθρο
- Τουρισμός τρίτης ηλικίας
- Αθλητικός τουρισμός
- Περιηγητικός τουρισμός
- Θαλάσσιος τουρισμός
- Οικολογικός τουρισμός
- Τουρισμός υγείας
- Ιαματικός τουρισμός
- Πολιτιστικός τουρισμός
- Εκπαιδευτικός τουρισμός
- Θρησκευτικός τουρισμός
- Συνεδριακός τουρισμός
- Εκθεσιακός τουρισμός
- Τουρισμός κινήτρων
- Επαγγελματικός τουρισμός
- Ορεινός τουρισμός
- Χειμερινός τουρισμός
- Γυμνιστικός τουρισμός
- Χρονομεριστική μίσθωση
- Τουρισμός περιπέτειας
- Τουρισμός σε οργανωμένα τουριστικά χωριά (clubs)
- Τουρισμός σε θεματικά πάρκα¹⁰

Εικόνα 13- Κοινωνικός τουρισμός

¹⁰ Σ. Βαρβαρέσος, Τουρισμός- έννοιες, μεγέθη, δομές, Αθήνα: Προπομπός, 2000.

Κεφάλαιο 2ο – Χειμερινός Τουρισμός Στην Ελλάδα- Λειτουργία & Χαρακτηριστικά

Τι ονομάζεται Χειμερινός Τουρισμός

Ο χειμερινός τουρισμός εντοπίζεται κυρίως στην περίοδο Νοεμβρίου-Μαρτίου. Θα μπορούσε να διακριθεί σε δύο κατηγορίες: τον τουρισμό των χειμερινών σπορ και τον τουρισμό παραχείμασης.

Ο **τουρισμός χειμερινών σπορ** καλύπτει το σύνολο των τουριστών δραστηριοτήτων που διεξάγονται στη διάρκεια του χειμώνα. Συγκεκριμένα, καλύπτει τις δραστηριότητες εκείνες που εκδηλώνονται σε ορισμένο γεωγραφικό χώρο και για την ακρίβεια συνήθως σε ορεινές περιοχές σε συνδυασμό πάντα με ορισμένες κλιματολογικές συνθήκες, όπως για παράδειγμα χαμηλές θερμοκρασίες που πλησιάζουν τους 0° Κελσίου ή και κάτω από αυτούς και πολύ χιόνι.

Εικόνα 14- Χιονοδρομικός τουρισμός

Ο τουρισμός χειμερινών σπορ είναι μια δυναμική μορφή τουρισμού, που προσπαθούν να αναπτύξουν οι χώρες υποδοχής τουριστών στο πλαίσιο της προσπάθειάς τους να διαφοροποιήσουν το τουριστικό προϊόν τους και με αυτόν τον τρόπο να αξιοποιήσουν και να εκμεταλλευτούν τους αδρανείς μήνες και να προσελκύσουν διάφορες κατηγορίες τουριστών, κυρίως δε υψηλής εισοδηματικής στάθμης.

Τα άτομα που κάνουν αυτής της μορφής τον τουρισμό συνδέονται αποκλειστικά με χειμερινά σπορ και με συναφείς προς αυτά δραστηριότητες.

Η ανάπτυξη του τουρισμού χειμερινών σπορ προϋποθέτει εκτός άλλων τη δημιουργία μιας κατάλληλης υποδομής, όπως για παράδειγμα άρτια οργανωμένα χιονοδρομικά κέντρα, πίστες πάγου για έλκηθρα και άλλης κατηγορίας έλκηθρα, αγωνιστικές πίστες σκι, πίστες σκι για παιδιά, αρχάριους και ερασιτέχνες σκιέρ, τουριστικά καταλύματα όλων των κατηγοριών και κυρίως πέντε και τεσσάρων αστέρων, συγκοινωνιακή σύνδεση των κέντρων χειμερινών σπορ με τα μεγάλα αστικά κέντρα και τους χώρους υποδοχής τουριστών, όπως για παράδειγμα αεροδρόμια, σιδηροδρομικούς σταθμούς και λιμάνια.

Ο *τουρισμός παραχείμασης* αναφέρεται στις τουριστικές δραστηριότητες ατόμων που κατά τη διάρκεια του χειμώνα κάνουν διακοπές μικρής ή μεγάλης διάρκειας σε χώρες με ήπια κλίματα για να αποφύγουν τις αντίξοες καιρικές συνθήκες που επικρατούν στους τόπους της μόνιμης διαμονής τους.

Εικόνα 15- Τουρισμός παραχείμασης

Τα άτομα που πραγματοποιούν αυτής της μορφής τουρισμό είναι κατά το πλείστον άτομα της τρίτης ηλικίας που αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας και που έχουν ελεύθερο χρόνο στη διάθεση τους και σταθερό εισόδημα.

Η ανάπτυξη του τουρισμού παραχείμασης με ταχύτερους ρυθμούς θα εξαρτηθεί από πολλούς παράγοντες, κυρίως, όμως, από την αρτιότητα των τουριστικών πακέτων παραχείμασης και την τιμή διάθεσης τους στην τουριστική αγορά. Στη διαμόρφωση χαμηλών τιμών τουριστικών πακέτων παραχείμασης θα συμβάλουν η καθιέρωση ειδικών χαμηλών ναύλων από τα διάφορα μέσα μαζικής μεταφοράς, καθώς επίσης η

πραγματοποίηση εκπώσεων στις υπηρεσίες φιλοξενίας που προσφέρουν τα διάφορα τουριστικά καταλύματα κατά τη χειμερινή περίοδο¹¹.

Ορισμός Χιονοδρομικού τουρισμού/ τουρισμός χιονοδρομικών σπορ

Βασικό πεδίο ανάπτυξης αυτού του τύπου τουρισμού είναι τα χιονοδρομικά κέντρα ή θέρετρα χιονοδρομίας (μετάφραση του γαλλικού όρου station d' hivers) που συγκροτούνται από οργανωμένες και πολυσύνθετες υποδομές (ξενοδοχεία, πίστες, εστιατόρια κ.λπ.) για χειμερινά σπορ, κοντά ή σε απόσταση από ορεινούς οικισμούς. Συχνά, αντί του «χιονοδρομικού» χρησιμοποιείται και ο όρος «χειμερινός τουρισμός», ο οποίος, όμως, είναι πολύ ευρύτερος και αφορά τουριστικές δραστηριότητες οι οποίες πραγματοποιούνται τη χειμερινή περίοδο και έχουν να κάνουν τόσο με ταξίδια στην ύπαιθρο όσο και με ταξίδια πολιτισμού και αστικού τουρισμού, συνήθως μικρής διάρκειας.

Ιστορική αναδρομή Χιονοδρομικού τουρισμού/ τουρισμός χιονοδρομικών σπορ

Αυτή η μορφή τουρισμού χρονολογείται περίπου τέσσερις χιλιάδες χρόνια πριν. Ο χαρακτήρας της ήταν εντελώς διαφορετικός μια και κίνητρο αποτελούσε να μπορέσουν οι άνθρωποι που ζούσαν σε βόρειες χώρες να μετακινηθούν ευκολότερα και ασφαλέστερα (επινοώντας τα σκι και τις σανίδες). Σήμερα, αποτελεί για αρκετές χώρες (π.χ. Αυστρία, Ελβετία, Γαλλία, Καναδά) το κυρίαρχο εθνικό τουριστικό προϊόν τους (ΙΤΑ, 2008:22-23). Ο χιονοδρομικός τουρισμός είναι συνυφασμένος με χειμερινά σπορ και δραστηριότητες που διεξάγονται κατά τη διάρκεια του χειμώνα¹².

Οι εξελικτικές φάσεις που χαρακτηρίζουν τους σταθμούς επιτρέπουν την αναφορά σε τέσσερις γενιές ανάπτυξης υποδομών του τουρισμού χειμερινών αθλημάτων¹³: (α) σταθμοί πρώτης γενιάς, με βασική ή αρχική λειτουργία των σταθμών τον αλпинισμό, τον τουρισμό υγείας, τον ιαματικό τουρισμό, τον φυσιολατρικό τουρισμό σε συνδυασμό με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική και την τουριστική οργάνωση του χώρου, (β) σταθμοί δεύτερης γενιάς (1930-1950), οι οποίοι σχεδιάστηκαν και

¹¹ Κ. Κ. Ν. Ηγουμενάκης, Τουρισμός Βασικές Έννοιες, Interbooks, 2004.

¹² Β. Μ, Η κρατική συμβολή στον τουρισμό: εναλλακτικές μορφές τουρισμού, Αθήνα: Interbooks, 2006.

¹³ Τ. Π. Γ. Ε. Κοκκώσης Χ., Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού- Ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων τουρισμού, Αθήνα: Κριτική, 2011.

κατασκευάστηκαν σε μεγάλα υψόμετρα και κυρίως σε νέες και ανεκμετάλλευτες περιοχές, (γ) σταθμοί τρίτης γενιάς (1960-1970), οι οποίοι είναι ογκώδεις κατασκευές, η δημιουργία των οποίων επιβάλλει ένα χωροταξικό-πολεοδομικό σχεδιασμό που για πρώτη φορά γνωρίζουν οι ορεινοί όγκοι, (δ) σταθμοί τέταρτης γενιάς, που ανταποκρίνονται περισσότερο στη «βιώσιμη διάσταση» της τουριστικής ανάπτυξης των ορεινών όγκων και βρίσκονται εγκαταστημένοι σε μικρότερα υψόμετρα, δείχνοντας μεγάλο σεβασμό στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική και την πολιτιστική ταυτότητα.

Χώρες με παράδοση στο χιονοδρομικό τουρισμό θεωρούνται εκείνες της βορειοδυτικής Ευρώπης και της Β. Αμερικής. Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι ο χιονοδρομικός τουρισμός ξεκίνησε από τις σκανδιναβικές χώρες. Έτσι, ενώ η Σουηδία φαίνεται να αποτελεί την πρώτη χώρα που χρησιμοποίησε σκι, η Νορβηγία είναι η χώρα που έδωσε στα σκι τον αθλητικό χαρακτήρα. Μάλιστα, μετά το 1800 οι δύο χώρες άρχισαν να συναγωνίζονται, διεξάγοντας αγώνες σε άλματα σκι και σε διαδρομές μεγάλων αποστάσεων. Η υπόλοιπη Ευρώπη ασχολήθηκε αρκετά μετά το 1900 και, μάλιστα, κυρίως χώρες με καλές κλιματολογικές συνθήκες.

Οι πρώτοι Χειμερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες, με τη σημερινή τους μορφή, διεξήχθησαν στη Γαλλία (Chamonix) το 1924. Έκτοτε, κάθε τέσσερα χρόνια, επιλέγεται διαφορετικό μέρος για την πραγματοποίησή τους, ενώ ιδιαίτερη ώθηση δόθηκε με την άνθηση του τομέα μεταφορών και το μηχανισμό των αναβατήρων (lift). Τα πρώτα θέρετρα σκι δημιουργήθηκαν στην Αυστρία και την Ελβετία, ενώ στην Ελλάδα η χιονοδρομία έκανε την εμφάνισή της στο τέλος της δεκαετίας του 1920¹⁴.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα Χιονοδρομικού τουρισμού/ τουρισμός χιονοδρομικών σπορ

- **Σκοποί/στόχοι:** η αξιοποίηση περιοχών με υποδομές και φυσικό περιβάλλον κατάλληλο για την προσέλκυση τουριστών οι οποίοι επιθυμούν αυτό τον τύπο αθλητικής δραστηριότητας, συχνά σε συνδυασμό με άλλες δραστηριότητες σε ορεινούς όγκους.

¹⁴ Β. Μ, Η κρατική συμβολή στον τουρισμό: εναλλακτικές μορφές τουρισμού, Αθήνα: Interbooks, 2006.

- **Αντικείμενο:** ο χιονοδρομικός τουρισμός αναφέρεται σε μια τουριστική δραστηριότητα που χαρακτηρίζεται από ειδικά κίνητρα των τουριστών, οι οποίοι την εξασκούν (λ.χ. χιονοδρομία, παγοδρομία, αναρρίχηση, ελκηθροδρομία), ενώ λόγω των κλιματολογικών συνθηκών λαμβάνει χώρα κατά τη χειμερινή περίοδο.
- **Οργάνωση/διαχείριση χιονοδρομικών κέντρων:**
  - Ø Κρατικοί φορείς: Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, Γενική Γραμματεία Αθλητισμού κ.ά.
  - Ø Ιδιωτικοί φορείς και ΟΤΑ: ορειβατικοί σύλλογοι, αναπτυξιακές δημοτικές επιχειρήσεις κ.ά.
  - Ø Ημικρατικοί φορείς.
- Οι σταθμοί χειμερινών αθλημάτων που δημιουργήθηκαν στις ευρωπαϊκές Άλπεις όφειλαν την ύπαρξη τους:
  - Ø Σε πρώτη φάση, σε έναν παραδοσιακό πυρήνα αγροκτηνοτροφικού χαρακτήρα.
  - Ø Σε δεύτερη φάση, σε μια σχεδίαση και κατασκευή των «ex nihilo» (εκ του μηδενός) ολοκληρωμένων σταθμών.
- Είδη χειμερινών παραθεριστικών θέρετρων¹⁵:
  - Ø με βάση το σχεδιασμό:
    - ü έλλειψη σχεδιασμού ανάπτυξης, άναρχη δόμηση
    - ü υποτυπώδης σχεδιασμός
    - ü ενδελεχής, πολύ προσεκτικός και οργανωμένος σχεδιασμός
  - Ø με βάση τη γειτνίαση με τοπικές κοινωνίες:
    - ü εμπλοκή ντόπιων στην τουριστική ανάπτυξη
    - ü θέρετρα απομακρυσμένα και απομονωμένα από κοινωνίες.
- Οι βασικές κατηγορίες αθλημάτων σκι παρουσιάζονται παρακάτω ¹⁶

¹⁵ Α. Κ., Αειφορία και ΕΝαλλακτικός Τουρισμός: Αγροτουρισμός, Ορινός τουρισμός, Οικοτουρισμός, Πολιτιστικός Τουρισμός, Αθήνα: Σταμούλης, 2008.

- Ø Αλπικό σκι (alpic ski): το οποίο περιλαμβάνει την τεχνική κατάβαση (slalom), τη γιγαντιαία κατάβαση (grant slalom), την υπερ-γιγαντιαία κατάβαση (super grant slalom), την ελεύθερη κατάβαση (downhill), το αλπικό σύνθετο, που είναι ο συνδυασμός δύο αγώνων (μιας ελεύθερης κατάβασης και μιας τεχνικής κατάβασης).

Εικόνα 16- Γιγαντιαία κατάβαση - Grand slalom

- Ø Βόρειο σκι (-kirm- nordic ski): το οποίο περιλαμβάνει το δρόμο αντοχής (cross country ή langlauf ski ή ski de fond), το σκι άλματος (ski jumping) και το διάθλο (biathlon), συνδυασμό δρόμου αντοχής και τοξοβολίας.

Εικόνα 17- Nordic ski

---

¹⁶ Β. Μ, Η κρατική συμβολή στον τουρισμό: εναλλακτικές μορφές τουρισμού, Αθήνα: Interbooks, 2006.

- Ø Σκι χιονοσανίδας (snowboard ski): το οποίο περιλαμβάνει την κατάβαση και το halfpipe, ενώ πρόκειται για ελεύθερη δράση σε χιονισμένο τοπίο.

Εικόνα 18- Σκι χιονοσανίδας

- Ø Έλκηθρο χιονιού (snowmobile): αποτελεί και απαραίτητο όχημα σε περιπτώσεις στις οποίες είναι αδύνατη η μετακίνηση αυτοκινήτων.

Εικόνα 19- Έλκηθρο χιονιού

- Οι βασικές κατηγορίες παγοδρομίας παρουσιάζονται παρακάτω:
  - Ø Χόκεϊ πάγου
  - Ø Πατινάζ επιδείξεων
  - Ø Καλλιτεχνικό πατινάζ
  - Ø Αγώνες ταχύτητας επί πάγου.
- Στοιχεία επιλογής κατάλληλης πίστας:
  - Ø οι προσωπικές ικανότητες του σκιέρ (εμπειρία, γνώσεις, ηλικία)
  - Ø οι επικρατούσες καιρικές συνθήκες⁴⁹ (ορατότητα, εμπόδια, κα-τάσταση χιονιού).

- Προγράμματα σκι:
- Ø για αρχάριους
- Ø για μέσο στάδιο εκμάθησης I για προχωρημένους

Τουριστική προσφορά- παράγοντες ανάπτυξης

- **Υπηρεσίες, υποδομές, πρόσβαση χιονοδρομικών κέντρων:**
- Ø Τουριστική υποδομή, όπως ξενοδοχεία, εστιατόρια, καφετέριες, κέντρα ψυχαγωγίας, πρώτες βοήθειες κ.ά.
- Ø Ειδική τουριστική υποδομή, όπως χιονοδρομικό κέντρο, άρτιο μηχανολογικό εξοπλισμό, οργανωμένες πίστες χιονοδρομίας (έγκαιρο εκχιονισμό), καταστήματα σχετικά με εξοπλισμό σκι (χώρους ενοικίασης, φύλαξης και παραλαβής χιονοπέδινων, στολών κ.ά.), σχολές εκμάθησης διαφόρων ειδών σκι, εγκαταστάσεις τουρισμού υγείας (χώρους φυσιοθεραπείας, φυσικής άσκησης), αξιοπιστία λειτουργίας αναβατήρων, χώρους πολιτιστικών/ εκθεσιακών/ συνεδριακών εκδηλώσεων κ.λπ.
- Ø Άμεση πρόσβαση στον χιονοδρομικό προορισμό (καλές οδικές συνδέσεις) και έγκαιρος ανεφοδιασμός
- Ø Ασφάλεια κατά τη μεταφορά και την εκεί παραμονή των επισκεπτών (μηχανολογικός και άλλος εξοπλισμός)
- Ø Επισήμανση επικίνδυνων σημείων στο χιονοδρομικό κέντρο κ.ά.
- Ø Οδική σύνδεση με άλλες τουριστικές υποδομές και αξιοθέατα της περιοχής, πίστες που τηρούν τους κανονισμούς ασφαλείας.
- **Θέλητρα, πόροι, ενδιαφέροντα:**
- Ø Κόστος παροχής υπηρεσιών
- Ø Ιδιαίτερες κλιματολογικές και καιρικές συνθήκες (ενίοτε επικίνδυνες για τον άνθρωπο)
- Ø Ωραίο φυσικό περιβάλλον/τοπίο
- Ø Ποιότητα παροχής υπηρεσιών (χρόνος ανάβασης, ποιότητα πίστας)
- Ø Φιλικό και εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό
- Ø Επαφή με κοντινούς ορεινούς όγκους
- Ø Οργανωμένα περιπατητικά μονοπάτια

- Ø Εκπαίδευση σκιέρ
- Ø Άσκηση/άθληση τακτικών/περιστασιακών σκιέρ/παιδιών
- Ø Αθλητικοί αγώνες
- Ø Προπονήσεις αθλητών
- Ø Ψυχαγωγία παιδιών
- Ø Πολιτιστική και κοινωνική επαφή με ορεινή περιοχή και την ευρύτερη ενδοχώρα.

Τουριστική ζήτηση

- **Χωρική διάσταση:** λαμβάνει χώρα σε ορεινές περιοχές με συστηματική χιονόπτωση, ενώ τα τελευταία χρόνια σχεδόν αποκλειστικά σε οργανωμένα χιονοδρομικά κέντρα/πίστες με στόχο την όσο το δυνατόν καλύτερη και ασφαλέστερη εξυπηρέτηση των τουριστών αυτής της κατηγορίας.
- **Χρονική διάσταση:** διαρκεί περίπου μία εβδομάδα ή λιγότερο, ενώ προτιμούνται οι περίοδοι εκτός αιχμής (μέσα φθινοπώρου έως άνοιξη, δηλαδή από Νοέμβριο έως Μάρτιο). Εννοείται, βέβαια, ότι θα πρέπει να υπάρχουν καλές καιρικές συνθήκες (χιονόπτωση) κατά τη διάρκεια του χειμώνα, διότι σε αντίθετη περίπτωση υπάρχει πολύ μεγάλος κίνδυνος να προκληθεί ατύχημα.
- **Αγορά-στόχος/ταξιδιωτική δαπάνη:** συμμετέχουν, συνήθως, μικρής έως μεσαίας ηλικίας τουρίστες και ιδιαίτερα οικογένειες, εύρωστες οικονομικά τάξεις (ανώτερα μεσαία ή υψηλά εισοδήματα) με υψηλό μορφωτικό επίπεδο, αν και σε πολλές περιπτώσεις τα χαρακτηριστικά των ενδιαφερομένων διαφοροποιούνται σημαντικά (σύμφωνα πάντοτε με την κατηγορία του αθλήματος).
- **Τουριστικό πακέτο:** παρουσιάζει τις ακόλουθες ιδιαιτερότητες:
  - Ø Διαμονή-διατροφή: τα άτομα που κάνουν χειμερινές διακοπές για χιονοδρομία επιλέγουν να διαμείνουν σε ξενοδοχεία υψηλών κατηγοριών, πολυτελή σαλέ ή παραδοσιακούς ξενώνες, απολαμβάνοντας όσο περισσότερη πολυτέλεια μπορούν. Η διατροφή τους πρέπει να είναι ισορροπημένη (και πλούσια σε θρεπτικά στοιχεία) προκειμένου να μπορούν να αντεπεξέλθουν στις αθλητικές τους δραστηριότητες.
  - Ø Μεταφορά (transfer): συνήθως συμπεριλαμβάνεται στο πακέτο.

Ø Δραστηριότητες: συναφείς με τη χιονοδρομία, όπως παγοδρομία, ελκηθοδρομία. ποδήλατο βουνού, αναρρίχηση, ορεινή πεζοπορία, αλπινισμός, ορειβατικό σκι κ.ά. Η οργανωμένη ψυχαγωγία τα βράδια είναι επιβεβλημένη, διότι στους χιονοδρομικούς προορισμούς, που η νύχτα είναι πολύ μεγαλύτερη από την ημέρα, οι πελάτες πρέπει να ψυχαγωγηθούν για να μην πλήξουν (οργανωμένη ψυχαγωγία και προγράμματα animation) ¹⁷

---

¹⁷ Τ. Π. Γ. Ε. Κοκκώσης Χ., Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού- Ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων τουρισμού, Αθήνα: Κριτική, 2011.

Χιονοδρομικά κέντρα ανά νομό

Ακολουθώς παρατίθενται τα χιονοδρομικά κέντρα της Ελλάδας ανά νομό¹⁸.

Εικόνα 20- Χιονοδρομικά κέντρα της Ελλάδας

Πίνακας 1- Χιονοδρομικά κέντρα στην Ελλάδα ανά Περιοχή και Νομό

A/A	Περιοχή	Νομός	Όρος	Θέση Κέντρου	Υψομ.
1	Πελοπόννησος	Αρκαδίας	Μαίναλο	Οστρακίνα	1650
2		Αχαΐας	Χελμός	Βαθιά Λάκκα-Καλάβρυτα	1650
3		Κορινθίας	Ζήρεια - Κυλλήνη		2374
4	Στ. Ελλάδα	Βοιωτίας	Παρνασσός	Γεροντόβραχος	1800
5		Ευρυτανίας	Τυμφρηστός-Βελούχι	Διαβολότοπος	1800
6		Φθιώτιδας	Παρνασσός	Κελλάρια	1750
7				Φτερόλακκα	1950
8	Θεσσαλία	Λάρισας	Ολυμπος	Βρυσσούλες	1800
9		Μαγνησίας	Πήλιο	Αγριόλευκες	1500
10		Τρικάλων	Κόζιακας	Περτουλιώτικα Λειβάδια	1200
11	Ηπειρος	Ιωαννίνων	Πίνδος	Καρακόλι	1350
12				Προφήτης Ηλίας	1400
13				Ανήλιο - Ζυγός	1690
14	Μακεδονία	Γρεβενών	Βασιλίτσα	Διάσελο Βασιλίτσας	1750
15		Δράμας	Φαλακρό	Αγιο Πνεύμα	1700
16		Ημαθία	Βέρμιο	Σέλι	1500
17				3-5 Πηγάδια	1500
18				Χρυσό Ελάφι	
19		Καβάλας	Παγγαίο	Κοιλάδα Ορφέα	1750
20		Καστοριάς	Βίτσι		
21		Πέλλας	Βόρας	Καϊμακτσαλάν	2500
22		Σερρών	Βροντού	Λαϊλιάς	1600
23		Φλώρινας	Βίγλα-Βέρνο	Βίγλα Πισοδερίου	1650
24				Βίγλα	1850

¹⁸ "Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβασίας – Αναρρίχησης," [Online]. Available: http://www.eooa.gr/?page_id=547.

Ιστορικό καταφυγίων

Στα τέλη της δεκαετίας του 1920, όταν η φυσιολατρική και ορειβατική κίνηση άρχισε να γιγαντώνεται και τα φυσιολατρικά και ορειβατικά σωματεία ιδρύονταν το ένα μετά το άλλο, άρχισαν να διατυπώνονται και οι πρώτες προτάσεις για κτίσιμο ορεινών ξενώνων ή καταφυγίων στα βουνά μας. Μέχρι τότε οι Έλληνες και ξένοι ορειβάτες διανυκτέρευαν το καλοκαίρι σε σπίτια ορεινών οικισμών, ή σε μοναστήρια, ή σε φιλόξενες στρώγκες, ή σε σκηνές, ενώ τους χειμερινούς μήνες ή διανυκτέρευση ήταν αρκετά δύσκολή και προβληματική, λόγω και των ελάχιστων συγκοινωνιακών μέσων, αλλά και της κατάστασης του οδικού δικτύου.

Από την αρχή έγινε φανερό στους δημόσιους φορείς που ασχολήθηκαν με το θέμα των καταφυγίων (Ε.Ο.Τ., Υπ. Παιδείας, Υπ. Εθνικής Οικονομίας, Υπ. Στρατιωτικών), ότι με την ίδρυση των ορεινών αυτών ξενώνων θα αναπτυσσόταν ταυτόχρονα τόσο ο ορεινός τουρισμός, όσο και τα διάφορα ορεινά αθλήματα, όπως π.χ. η χιονοδρομία με τη δημιουργία αντίστοιχα χιονοδρομικών κέντρων.

Έτσι, μετά από ενέργειες και χρήματα του Ελληνικού Ορειβατικού Συνδέσμου (Ε.Ο.Σ.) και με χρηματοδοτήσεις από τον Ε.Ο.Τ., το Υπ. Εθνικής Οικονομίας, την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος και άλλους φορείς, κτίστηκαν τα πρώτα ορειβατικά καταφύγια στην Ελλάδα, με σκοπό την εξυπηρέτηση των ορειβατών και των χιονοδρόμων, όπως στον Όλυμπο (1930), Παρνασσό (1931), Παναχαϊκό (1931), Χελμό (1932), Οίτη (1932), Ζήρια (1933), Πάρνηθα (1937), Ταΰγετο (1937), Παναχαϊκό (1937), Μιτσικέλι (1937), Όλυμπο (1938), Χορτιάτη (1938), Παγγαίο (1939) και Όσσα (1939).

Με τη δημιουργία των πρώτων καταφυγίων υπήρξε και η ανάγκη εφαρμογής ενός κανονισμού λειτουργίας. Ο Ε.Ο.Σ. το 1931 εκπόνησε τον πρώτο κανονισμό καταφυγίων από 31 άρθρα. Ο κανονισμός αυτός, μετά την εφαρμογή του και τις σχετικές ανακοινώσεις στο συνέδριο του Ε.Ο.Σ. στον Όλυμπο το 1936, βελτιώθηκε σε αρκετά σημεία και το 1938 εκπονήθηκε ο νέος κανονισμός λειτουργίας καταφυγίων (25 άρθρα) που εγκρίθηκε με την Απόφαση 16141/Η/25-6-1938 του Υφυπουργού Τύπου και Τουρισμού.

Επειδή σχεδόν όλα τα καταφύγια είχαν κτιστεί σε ορεινές ή δασικές εκτάσεις, ή σε περιοχές που αργότερα κηρύχθηκαν προστατευόμενες (π.χ. εθνικοί δρυμοί), το καθεστώς δημιουργίας και λειτουργίας τους εντάχθηκε στις διατάξεις του Δασικού Κώδικα (Ν. Δ. 86/1969, και Ν. Δ. 996/1971) και αργότερα και του Ν. 1650/1986 για το περιβάλλον.

Τα υφιστάμενα σήμερα καταφύγια και ξενώνες της Ε.Ο.Ο.Α., της Ο.Ε.Σ.Ε. και των σωματείων τους, αλλά και άλλων φορέων, ξεπερνούν τα 100. Τα τελευταία χρόνια με τις διάφορες κοινοτικές επιχορηγήσεις, αλλά και χρήματα από την Ομοσπονδία, τα σωματεία, τις Νομαρχίες και τον Ε.Ο.Τ. έγιναν αρκετές βελτιώσεις και επεκτάσεις σε πάρα πολλά καταφύγια. Το καθεστώς όμως των καταφυγίων, όπως είχε διαμορφωθεί τόσα χρόνια, δημιουργούσε πολλά προβλήματα στους ιδιοκτήτες και διαχειριστές τους, γιατί σε αρκετά καταφύγια δεν υπήρχαν τίτλοι ιδιοκτησίας, ή είχαν γίνει χωρίς πολεοδομικές άδειες, ή λειτουργούσαν χωρίς άδεια λειτουργίας από τον Ε.Ο.Τ., έστω και αν είχαν κτιστεί από αυτόν, ή δεν ήταν καθορισμένα τα όρια του χώρου τους κ.ά.

Έτσι, μετά από συνδυασμένες πολυετείς ενέργειες της Ε.Ο.Ο.Α. και του Υπ. Ανάπτυξης (Ε.Ο.Τ.), ψηφίστηκε πρόσφατα ο Νόμος 3105/2003 (Φ.Ε.Κ. 29 Α) που στο άρθρο 40 ρυθμίζει όλα αυτά τα θέματα των καταφυγίων, και υπογράφηκε η Απόφαση των Υφυπουργών Ανάπτυξης και Γεωργίας αριθ. 2868/2004 (Φ.Ε.Κ. 398 Β) που καθιερώνει το νέο κανονισμό λειτουργίας των καταφυγίων¹⁹.

Στο παράρτημα εμπεριέχεται κατάλογος καταφυγίων ανά περιοχή της Ελλάδας.

---

¹⁹ "Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβασίας – Αναρρίχησης," [Online]. Available: http://www.eooa.gr/?page_id=547.

Ορισμός

Εικόνα 21- Οικοτουρισμός

Ο οικοτουρισμός (συχνά αναφερόμενος και ως «πράσινος», υπεύθυνος, ήπιος, φυσιολατρικός, «μαλακός» τουρισμός, σε αντίθεση με τον «σκληρό», μαζικό παραθεριστικό τουρισμό διακοπών) πρόκειται για έναν τύπο «υπεύθυνου» τουρισμού υπαίθρου σε αξιόλογο φυσικό περιβάλλον που συμβάλλει στην προστασία και τη διατήρηση του περιβάλλοντος και στην ήπια τοπική ανάπτυξη. Συχνά χρησιμοποιούνται, επίσης, ως ευρύτερη οριοθέτηση και οι όροι «τουρισμός υπαίθρου» ή «φυσιολατρικός τουρισμός», οι οποίοι όμως περιλαμβάνουν μεγαλύτερο εύρος δραστηριοτήτων, ενώ ο οικοτουρισμός αφορά κυρίως δραστηριότητες παρατήρησης, περιήγησης και επιστημονικής διερεύνησης του φυσικού περιβάλλοντος. Σε αυτό τον όρο εμπεριέχεται ακόμη η επαφή/γνωριμία με πολιτισμούς και κουλτούρες ανθρώπων/ φυλών που ζουν σε αυτό²⁰. Οι εμπειρίες που προκαλούνται είναι είτε άμεσες (προκύπτουν από την ενεργό συμμετοχή του επισκέπτη σε διάφορες δραστηριότητες) είτε έμμεσες (προκύπτουν από ορισμένες μορφές αναπαράστασης- φωτογράφισης ή παρατήρησης)²¹

²⁰ Ε. Μαρία, Πτυχιακή Εργασία: Χειμερινός Τουρισμός στην Ελλάδα, Ηράκλειο: ΑΤΕΙ Κρήτης, 2010.

²¹ Π. Κομίλης, Οικοτουρισμός: η εναλλακτική προοπτική αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης, Αθήνα: Προπομπός, 2007.

Η πρώτη συστηματική αναφορά στον οικοτουρισμό παρατηρείται το 1983 από τον Ceballos-Lascurain προκειμένου να περιγραφεί το φυσιολατρικό ταξίδι σε «παρθένες περιοχές» με έμφαση στην εκπαίδευση²². Προσδιορίζεται από δύο κύριους παράγοντες: τη χωρική διάσταση και τη μεγάλη- θεματικά – ποικιλία των περιβαλλοντικών δραστηριοτήτων του. Οι τουριστικές δραστηριότητες κάθε μορφής στο φυσικό περιβάλλον έχουν παράδοση αιώνων και στόχους, κατά κύριο λόγο, τη φυσιολατρία, τον αθλητισμό, την υγεία, τη γνωριμία με τον αγροτικό πολιτισμό και τα περιβαλλοντικά ταξίδια²³. Σήμερα οι στόχοι αυτοί παραμένουν ίδιοι, έχουν αλλάξει όμως σημαντικά η οργάνωση των υποδομών και ο αριθμός των προσφερόμενων δραστηριοτήτων.

Ο Ηρόδοτος θα λέγαμε ότι ήταν ένας από τους πρώτους οικοτουρίστες, μια και, εκτός από την αγάπη του για την ιστορία, τη γεωγραφία και τον πολιτισμό, είχε αναπτύξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και για τη φύση²⁴. Ο όρος «οικοτουρισμός» εμφανίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1980, όταν μια ομάδα οικολόγων στη Β. Αμερική, φοβούμενη για τις δυσμενείς επιπτώσεις του τουρισμού στο φυσικό περιβάλλον, προέβαλε την ανάγκη για τη προστασία του, για ισόρροπη και ορθολογική διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης. Βασικό πεδίο προσέλκυσης τουριστών ήταν και τα εθνικά πάρκα, που αποτελούν προστατευόμενες περιβαλλοντικές περιοχές με ειδικό καθεστώς αναφορικά με τις ανθρώπινες δραστηριότητες σε αυτά. Η ιδέα των εθνικών πάρκων γεννήθηκε και πρωτοεφαρμόστηκε σε ορεινό περιβάλλον στις ΗΠΑ, τον 19^ο αιώνα, ενώ στην Ευρώπη όλα τα εθνικά πάρκα που δημιουργήθηκαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα βρίσκονται σε ορεινές περιοχές. Αυτό καταδεικνύει την τεράστια αξία των ορεινών περιοχών σε φυσικούς πόρους, αλλά και τη δυνατότητα ανάπτυξης ήπιων και φιλικών προς το περιβάλλον μορφών τουρισμού. Ο οικοτουρισμός αποτελεί ένα τύπο τουρισμού που μπορεί να συμβάλει σε μια σχεδιασμένη ανάπτυξη με κύριες επιδιώξεις, αφενός, την προστασία του περιβάλλοντος και, αφετέρου, τη σαφή

²² Α. Κ., Αειφορία και ΕΝαλλακτικός Τουρισμός: Αγροτουρισμός, Ορινός τουρισμός, Οικοτουρισμός, Πολιτιστικός Τουρισμός, Αθήνα: Σταμούλης, 2008.

²³ Ζ. Κ., Ecotourism: The uneasy alliance, Working paper No 1, Washington, DC: Conservation International, 1989.

²⁴ Σ. Βαρβαρέσος, Τουρισμός- έννοιες, μεγέθη, δομές, Αθήνα: Προπομπός, 2000.&

Β. Μ., Η κρατική συμβολή στον τουρισμό: εναλλακτικές μορφές τουρισμού, Αθήνα: Interbooks, 2006.&

Π. Τσάρτας, Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό, Αθήνα: Εξάντας, 1996.

διασύνδεση των οικολογικών διαδικασιών με οικονομικούς και κοινωνικούς στόχους²⁵. Εκτιμάται ότι το 5% του συνόλου των παγκόσμιων τουριστικών αφίξεων δραστηριοποιούνται στον οικοτουρισμό²⁶.

Χαρακτηριστικά Γνωρίσματα

- **Σκοποί/στόχοι:** αξιοποίηση των τουριστικών δυνατοτήτων σε περιοχές με πλούσιο φυσικό περιβάλλον με τη διαμόρφωση ενός τουριστικού προϊόντος που ικανοποιεί τις ανάγκες και ενδιαφέροντα τα οποία σχετίζονται άμεσα με τη παρατήρηση, την περιήγηση και τη διαμονή στην ύπαιθρο, σεβόμενοι την τοπική κοινωνία και παρέχοντας στους επισκέπτες υψηλής ποιότητας εμπειρίες²⁷.
- **Αντικείμενο:** αφορά ταξίδι με κίνητρο τη γνωριμία ή τη μελέτη του φυσικού περιβάλλοντος.

Εικόνα 22- Αντικείμενο του οικοτουρισμού

- **Οργάνωση/ διαχείριση:** συνήθως οι τουρίστες οργανώνουν μόνοι τους τις διακοπές τους, δηλαδή δε χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες των τουριστικών γραφείων παρά μόνο στην περίπτωση των μεταφορικών μέσων. Επιπλέον, η ανάπτυξη και η σωστή διαχείριση οικοτουριστικών δραστηριοτήτων σε μια περιοχή μπορεί να συμβάλει στη διατήρηση των ευαίσθητων οικοτόπων και ταυτόχρονα να επιφέρει σημαντικά οικονομικά οφέλη²⁸.

²⁵ Κ. Α. Μαρούδας Λ., Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις μεταξύ Τοπικής Ανάπτυξης και Οικοτουρισμού σε Απομονωμένες Νησιώτικες Περιοχές, Χίος: 1ο Διεθνές Συνέδριο Τουρισμού- Τουρισμός σε Νησιώτικες Περιοχές και Ειδικούς Προορισμούς, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2000.

²⁶ Λ. Π. Μ. Δ. Γλυνιά Ε., Ανιμασιόν, ψυχαγωγία και άθληση στον τουρισμό, Αθήνα: Interbooks, 2004.

²⁷ Π. Κομίλης, Οικοτουρισμός: η εναλλακτική προοπτική αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης, Αθήνα: Προπομπός, 2007.

²⁸ Λ. Δ. Ζ. Γ. Κ. Α. Τσάρτας Π., Πρόγραμμα αξιοποίησης περιουσίας ΕΟΤ: Οικοτουρισμός, CSF ΑΕ, ΕΤΑ ΑΕ, 2001β.

- **Φορείς οικοτουρισμού:**
  - Ø **Δημόσιοι:** Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης και Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων.
  - Ø **Ιδιωτικοί:** Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης, Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, Εταιρεία Οικολογίας και Ανάπτυξης, Ελληνική Εταιρεία για τη Προστασία του Περιβάλλοντος και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, WWF κ.α.
- **Σημαντικότερες κατηγορίες διαχείρισης φυσικών περιοχών διεθνώς:**
  - Ø **Κατηγορία I- Επιστημονικό Καταφύγιο/ Αυστηρώς Φυσικό Καταφύγιο:** περιοχές με εξαιρετικά οικοσυστήματα ή είδη χλωρίδας και πανίδας με εθνική επιστημονική σημασία. Πρόκειται είτε για αντιπροσωπευτικό δείγμα περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, αισθητών μορφών ζωής ή οικοσυστημάτων σημαντικής βιολογικής ή γεωλογικής ποικιλίας είτε για περιοχές ιδιαίτερης σημασίας για τη συντήρηση των γενετικών πόρων.
  - Ø **Κατηγορία II- Εθνικό πάρκο:** μια σχετικά μεγάλη περιοχή, όπου ένα ή περισσότερα οικοσυστήματα δεν επηρεάζονται σημαντικά από την ανθρώπινη χρήση και στην οποία κυβερνητική αρχή έχει λάβει μέτρα ώστε να εμποδίσει ή να ελέγξει μια ενδεχόμενη μεταβολή.
  - Ø **Κατηγορία III- Εθνικό Μνημείο/ Φυσικό Ορόσημο:** περιοχή που συνήθως περιλαμβάνει ένα ή περισσότερα φυσικά οικοσυστήματα εξέχουσας εθνικής σημασίας, τα οποία εξαιτίας της μοναδικότητάς ή της σπανιότητάς τους θα πρέπει να προστατευτούν. Σε ιδανικές συνθήκες είναι ελάχιστη ή απύσχα η ένδειξη δραστηριότητας.
  - Ø **Κατηγορία VI-Φυσικό Διατηρητέο Καταφύγιο/ Διοικούμενο Φυσικό Καταφύγιο/ Καταφύγιο Άγριων Ζώων:** στην κατηγορία αυτή ανήκουν αρκετές περιοχές. Αν και καθεμία από αυτές έχει ως κύριο στόχο την προστασία της φύσης, η παραγωγή εκμεταλλεύσιμων ανανεώσιμων πόρων μπορεί να διαδραματίζει δευτερεύοντα ρόλο για τη διοίκηση. Μπορεί να απαιτείται επίσης ο έλεγχος των φυσικών συνθηκών για τη προστασία των ειδών, των ζωικών κοινοτήτων ή κάποιων στοιχείων ιδιαίτερου ενδιαφέροντος.

- Ø **Κατηγορία V – Προστατευόμενο Τοπίο:** μια ευρύτατη κατηγορία που περιλαμβάνει ποικιλία ημιφυσικών και πολιτιστικών τοπίων σε διάφορες χώρες. Σε γενικές γραμμές αφορά δύο τύπους περιοχών, εκείνες στις οποίες το τοπίο διαθέτει σημαντικές αισθητικές ιδιότητες οι οποίες απορρέουν από την ανθρώπινη παρέμβαση και εκείνες που είναι κυρίως φυσικές περιοχές και χρησιμοποιούνται για ψυχαγωγικούς και τουριστικούς σκοπούς.
- Ø **Κατηγορίας V- Καταφύγιο Φυσικών πόρων (Προσωρινή Μονάδα Συντήρησης):** εκτενείς, σχετικά απομονωμένες και ελαφρώς κατοικημένες περιοχές, που δέχονται ισχυρές πιέσεις, με προοπτικές για περαιτέρω ανοικοδόμηση και εκμετάλλευση. Ο τρόπος χρήσης τους και η φυσική και πολιτιστική τους αξία δεν είναι πάντα σαφείς.
- Ø **Κατηγορία VII- Περιοχές Φυσικής Διαβίωσης/ Ανθρωπολογικά Καταφύγια:** φυσικές περιοχές όπου η τεχνολογία ή ο σύγχρονος άνθρωπος δεν έχουν επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τον παραδοσιακό τρόπο ζωής των κατοίκων τους. Η διοίκηση της περιοχής προσανατολίζεται στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και της παραδοσιακής κοινωνίας.
- Ø **Κατηγορία VII- Περιοχή Πολλαπλών Χρήσεων/ Διοικούμενη Περιοχή Φυσικών Πόρων:** μεγάλες περιοχές, που είναι κατάλληλες για παραγωγή ξυλείας, νερού βοσκοτόπων, θαλάσσιων προϊόντων και υπαίθριας αναψυχής. Μπορεί να περιλαμβάνουν μοναδικά ή εξαιρετικά φυσικά χαρακτηριστικά. Ο προγραμματισμός και η διαχείριση γίνονται σε μια βιώσιμη βάση για την προστασία των ζωικών οργανισμών ή με το καθορισμό ζωνών κ.λ.π.
- Ø **Κατηγορία IX- Καταφύγια Βιόσφαιρας:** στοχεύουν στη διατήρηση των αντιπροσωπευτικότερων φυσικών περιοχών σε όλο τον κόσμο, με τη δημιουργία παγκόσμιων και εθνικών δικτύων καταφυγίων. Μπορεί να περιλαμβάνουν αντιπροσωπευτικές φυσικές κοινότητες, είδη μοναδικού ενδιαφέροντος, παραδείγματα αρμονικών τοπίων που προκύπτουν μέσα από παραδοσιακούς τρόπους χρήσης της γης και τροποποιημένες ή υποβαθμισμένες περιοχές που μπορούν να αναπλαστούν.

Ø **Κατηγορία X- Περιοχή Παγκόσμιας Κληρονομιάς:** πρόκειται για την προστασία φυσικών/ πολιτιστικών στοιχείων, που θεωρούνται παγκόσμιας φυσικής αξίας. Παραδείγματα περιλαμβάνουν εξαιρετικές απεικονίσεις της εξελικτικής πορείας που ακολούθησε η γη, βιότοπους, όπου καταφεύγουν και επιβιώνουν σπάνια είδη φυτών ή ζώων και χώρους εξαιρετικής αρχιτεκτονικής ή αρχαιολογικής αξίας.

Ø **Κατηγορία XI- Υδροβιότοποι Διεθνούς Σημασίας (RAMSAR):** βάλτοι, έλη και άλλες υδάτινες εκτάσεις σημαντικές για τον έλεγχο των πλημμύρων, την παραγωγή ειδών τροφής, τη διατήρηση των φυσικών βιοτόπων συγκεκριμένων ζώων κ.λ.π.. Η οργανωτικές και διοικητικές διαδικασίες είναι σχεδιασμένες για τη πρόληψη της καταστροφής και της υποβάθμισης του περιβάλλοντος μέσα από μια εθνικής συμφωνία σε μια διεθνή διάσκεψη, που ονομάστηκε συνθήκη RAMSAR.

· **Τύποι οικοτουριστών:** υπάρχουν διάφορες κατηγοριοποιήσεις ως εξής:

Ø **Δραστήριοι ή τραχείς ή σκληροί:** επιδιώκουν δραστηριότητες έντονες ή με μεγάλο βαθμό επικινδυνότητας, κυρίως αθλητικές.

Ø **Ήπιοι και ήρεμοι:** προτιμούν δραστηριότητες τύπου παρατήρησης (λ.χ. πουλιών, θαλάσσιας ζωής κ.ά.), καθώς και την απόλαυση της φύσης ή οργανωμένα ταξίδια και διαδρομές (λ.χ. πεζοπορία, ορειβασία κ.ά.).

Ø **Ειδικοί:** εμπλέκονται με δραστηριότητες που σχετίζονται με μελέτη και επιστημονική διερεύνηση ή ακόμα και χόμπι.

Ø **Περιστασιακοί τουρίστες της φύσης:** ξεκινούν με κίνητρο όχι τη φύση, ενώ τη βιώνουν ως μέρος ενός ευρύτερου ταξιδιού.

Ø **Κοινότυποι τουρίστες της φύσης:** οικοτουρίστες που επισκέπτονται μια περιοχή προκειμένου να πραγματοποιήσουν ένα ασυνήθιστο ταξίδι.

Ø **Τουρίστες αφοσιωμένοι στη φύση:** το βασικότερο κίνητρό τους είναι η επαφή, η γνωριμία, η εξερεύνηση και η κατανόηση της φύσης/ της ιστορίας του τόπου κ.λ.π.

Ø **Απόλυτα φυσικοί τουρίστες:** πρόκειται για επιστήμονες, ερευνητές, μέλη περιηγητικών ομάδων που οργανώνονται για εκπαιδευτικούς σκοπούς.

Χωρο-Χρονική Τοποθέτηση

- **Χωρική διάσταση:** είναι ευνόητο ότι οι περισσότερες από τις δραστηριότητες αυτού του τύπου λαμβάνουν χώρα σε περιοχές με πλούσιους φυσικούς πόρους και ειδικότερα σε ορεινές περιοχές, σε όλη τη διάρκεια του χρόνου (αλλά, κυρίως, μεταξύ φθινοπώρου και άνοιξης, δηλαδή περιόδους μη αιχμής). Στην Ελλάδα, εξαιρετικές είναι οι περιοχές Αλόνησος- Βόρειες Σποράδες (θαλάσσιο πάρκο με τη μεσογειακή φώκια *monachus- monachus*), Ζάκυνθος (θαλάσσιο πάρκο με τη θαλάσσια χελώνα *caretta-caretta*), Ρόδος (κοιλιάδα με τις πεταλούδες), Πίνδος (δύο εθνικοί δρυμοί: Βάλια- Κάλντα και Βίκου- Αώου).
- **Χρονική διάσταση:** δε προτιμάται η περίοδος του τουρισμού διακοπών, αλλά η περίοδος μη αιχμής (φθινόπωρο και άνοιξη).

Ορεινός/Ορειβατικός τουρισμός

Ορισμός

Εικόνα 23- Ορειβατικός τουρισμός

Ο ορεινός τουρισμός αφορά ταξίδια, συχνά μικρής διάρκειας, σε ορεινούς όγκους για δραστηριότητες, κυρίως, στην ύπαιθρο, συνήθως σε συνδυασμό με ήπιες περιπατητικές, ορειβατικές ή αθλητικές δραστηριότητες. Ως ορειβασία νοείται η ανάβαση, διάσχιση και κατάβαση σε ορεινές τοποθεσίες (500 μέχρι 1.500 μέτρα) ή ψηλό (άνω των 1.500 μέτρων) βουνό που χαρακτηρίζεται είτε βατό, οπότε και δεν

απαιτούνται ειδικές τεχνικές γνώσεις και σύνεργα, είτε δύσβατο, οπότε και απαιτούνται ειδικές τεχνικές γνώσεις και συγκεκριμένες τεχνικές.

Ιστορική εξέλιξη- Δυναμική

Είναι γεγονός ότι οι ορεινές περιοχές ανά τον κόσμο αποτελούν τον δεύτερο δημοφιλέστερο τουριστικό προορισμό μετά τις ακτές και τα νησιά, αντιστοιχώντας στο 15-20% του ετήσιου παγκόσμιου τουρισμού²⁹. Αρχικά, οι άνθρωποι κατακτούσαν τα βουνά για να στήσουν βωμούς ή να διαπιστώσουν εάν πρόκειται για κατοικία θεϊκών δυνάμεων. Περίπου στα μέσα του 18^{ου} αιώνα, πολλοί ερευνητές αναρριχώνταν στις Άλπεις με σκοπό να συλλέξουν βότανα, να μελετήσουν τη δομή του εδάφους και να πραγματοποιήσουν μετεωρολογικές προβλέψεις και χαρτογραφήσεις. Το 1787 Ελβετός επιστήμονας αναρριχήθηκε σε ύψος 4.807 μέτρων στην υψηλότερη κορυφή στο Λευκό Όρος (Mont Blanc της Γαλλίας) στις Άλπεις, ενώ το 1865 ένας βρετανός καλλιτέχνης αναρριχήθηκε σε ύψος 4.478 μέτρων στη κορυφή Μάτερχον³⁰. Οι πρώτοι τουρίστες ορεινού τουρισμού χαρακτηρίζονται ως cottagers, ενώ η συγκεκριμένη μορφή ως «τουρισμός εξοχικής κατοικίας» (cottage tourism).

Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα δημιουργείται, από τη μια, ένας μεγάλος αριθμός ορειβατικών λεσχών (το 1847 ιδρύεται η πρώτη στο Ηνωμένο Βασίλειο) κυρίως στη Γερμανία με κατάληξη την Αυστρία και, από την άλλη, ένα δίκτυο ορεινών καταφυγίων, στα μεσαία και υψηλότερα επίπεδα των ορεινών περιοχών των Άλπεων. Τα καταφύγια αυτά αποτελούσαν τη βάση για αναρριχητές που επιθυμούσαν να φτάσουν σε συγκεκριμένες βουνοκορφές, αλλά και σταθμούς για όσους έκαναν πεζοπορίες από καταφύγιο σε καταφύγιο.

Εκτός από τις ευρωπαϊκές Άλπεις, ενδιαφέρον παρουσιάζουν και άλλοι ορεινοί όγκοι, όπως Βραχώδη Όρη στη Β. Αμερική, ο Καύκασος, τα Ιμαλάια, τα αφρικανικά βουνά. Οι μεγαλύτερες επιτυχίες καταγράφηκαν στα μέσα του 20^{ου} αιώνα με την κατάκτηση του Έβερεστ των Ιμαλαίων (8.848) το 1953. Το σκηνικό αλλάζει άρδην το 1960, διότι δίνεται έμφαση στην αναζήτηση ολοένα και πιο δύσκολων διαδρομών. Συγκεκριμένα,

²⁹ Δ. Ν., Τουρισμός σε ορεινές περιοχές. Προβλήματα - ανάγκες. Ολοκληρωμένη ανάπτυξη και οικοτουρισμός, Αθήνα: ΜΕΚΔΕ:ΕΜΠ, 2010.

³⁰ Σ. Μ., Εναλλακτικές μορφές τουρισμού, Αθήνα: Έλλη, 2000.

από το 1971 επιχειρούνται η ανάβαση και η πορεία στα νοτιοδυτικά του Έβερεστ και από ομάδα γυναικών, οι οποίες βγαίνουν δυναμικά στο προσκήνιο.

Χαρακτηριστικά Γνωρίσματα

- **Σκοποί / Στόχοι:** η ανάπτυξη ήπιων τουριστικών δραστηριοτήτων και υποδομών περιήγησης, ορειβασίας και αθλητισμού σε ορεινούς όγκους.
- **Αντικείμενο:** αφορά τουριστική δραστηριότητα με ειδικά κίνητρα τη φυσιολατρία (περιήγηση, περίπατο, ορειβασία, αθλητισμό) σε ορεινούς όγκους.

Εικόνα 24- Αντικείμενο του Ορειβατικού τουρισμού

- **Τύποι ορειβασίας:**
  - Ø Απλή
  - Ø Αλпинισμός ή τεχνητή ορειβασία (alpinism)
  - Ø Δύσκολη ορειβασία (σε χιονισμένα βουνά ή παγετώνες) που απαιτεί ειδικό εξοπλισμό
  - Ø Αναρριχήσεις (σε απόκρημνους βράχους δύσβατες κορυφές)
  - Ø Ορεινές κατασκηνώσεις
  - Ø Ορεινή ποδηλασία
- **Ορειβατικά μονοπάτια:** η οργάνωση της ορειβασίας / πεζοπορίας επεκτείνεται και στη δημιουργία δικτύων με ευρωπαϊκές χώρες, που εκφράζεται με τη χάραξη ευρωπαϊκών μονοπατιών. Τα μονοπάτια αυτά είναι οκτώ στο σύνολό τους και φέρουν τις χαρακτηριστικές ονομασίες E1, E2, E3,

E4, E5, E6, E7 και E8. Τα δύο από αυτά (το E4 και το E6) καταλήγουν στην Ελλάδα, όπου σαν E4 GR και E6 GR τη διασχίζουν από βορρά προς νότο και από δύση προς ανατολή, αντίστοιχα. Επιπλέον, υπάρχει εξβάθμια κλίμακα βαθμού δυσκολίας (από το 1, ευκολότερο μονοπάτι έως το 6, το δυσκολότερο).

· **Φορείς διαχείρισης:**

- Ø Tour operator: συνήθως με εξειδικευμένο προφίλ σε αυτό τον τύπο τουρισμού.
- Ø Αυτόνομοι επιχειρηματίες: ιδιοκτήτες καταλυμάτων (ξενοδοχείων ή ενοικιαζόμενων δωματίων).
- Ø Φυσιολατρικοί ή ορειβατικοί σύλλογοι και σωματεία.

· **Είδη ορεινού τουρισμού:** κάποια είδη είναι κοινά και παρουσιάζονται αναλυτικά στον τουρισμό περιπέτειας.

- Ø Αναρρίχηση (climbing)
- Ø Διαδρομές με ποδήλατο βουνού ή ποδηλασία ανώμαλου δρόμου (mountain biking)
- Ø Κατάβαση απότομων βράχων (rappel)
- Ø Πέταγμα με αλεξίπτωτο πλαγιάς (paragliding ή parapente)
- Ø Ελεύθερη πτώση (bungee jumping)
- Ø Πλεύση σε ποταμό με κανό ή καγιάκ (canoeing, kayaking)
- Ø Διαδρομές με οχήματα με κίνηση σε 4 τροχούς (jeep safari, jeep 4x4)
- Ø Διαδρομές με μοτοσικλέτες χώματος (off road motor biking)
- Ø Κατάβαση ορμητικών ποταμών με σχεδία (white water rafting)
- Ø Ακραία αθλήματα (extreme sports)
- Ø Πέρασμα χαράδρας
- Ø Κωπηλασία (rowing)
- Ø Πάρκα περιπέτειας (adventure parks)
- Ø Πέταγμα αετού
- Ø Καταδύσεις (diving)
- Ø Διάσχιση φαραγγιών (canyoning)
- Ø Πεζοπορία σε ανώμαλο έδαφος με διανυκτέρευση (trekking)
- Ø Ορεινή πεζοπορία (hiking)
- Ø Διάσχιση ορεινών όγκων (trekking ή backpacking)

- Ø Ορειβασία (mountaineering / alpinism)
  - Ø Κάμπινγκ (camping)
  - Ø Κατάβαση ποταμού με ειδική σανίδα (hydrospeed)
  - Ø Χειμερινή διαβίωση (winter wilderness survival)
  - Ø Καγιάκ ποταμού (river kayaking)
  - Ø Πλεύση σε ποταμό με σχεδία (rafting)
  - Ø Διαδρομές με άλογα ή γαϊδούρια (horse riding, mule trekking)
  - Ø Ιστιοπλοΐα (sailing)
  - Ø Εξερεύνηση σπηλαίων (caving)
  - Ø Παρακολούθηση της άγριας πανίδας – π.χ. πουλιά, φάλαινες- (wildlife watching)
  - Ø Ιππασία (horse riding)
  - Ø Τοξοβολία (archery)
  - Ø Κατάβαση ποταμού με μονοθέσια φουσκωτή βάρκα (monoraft)
  - Ø Χιονοδρομία/σκι (skiing/ snowboarding)
- **Βασικά γνωρίσματα του περιπατητικού τουρισμού/ πεζοπορίας:**
    - Ø Ομοιογενείς (ίδιας ηλικίας, εμπειρίας, αντοχής, εξάσκησης, κοινών ενδιαφερόντων) ομάδες τουριστών πέντε ως δεκαπέντε ατόμων, με κατάλληλο εξοπλισμό (ασύρματα τηλέφωνα, έξτρα ζευγάρι κάλτσες, αδιάβροχα, γυαλιά ηλίου, φακούς με εφεδρικές μπαταρίες, πουλόβερ, ατομικά είδη καθαριότητας και υγιεινής κ.α.).
    - Ø Κατάλληλα εκπαιδευμένους οδηγός βουνού, που εμπνέει το ομαδικό πνεύμα και τη συνοχή.
    - Ø Γνώση της περιπατητικής διαδρομής και του βαθμού δυσκολίας της
    - Ø Γνώση της ομάδας πεζοπόρων και των ενδιαφερόντων της
    - Ø Ιατρός ή νοσοκόμος (όταν πρόκειται για μεγάλη ομάδα ή μονοπάτι μεγάλου βαθμού δυσκολίας)
  - **Βασικά γνωρίσματα του κνηγετικού τουρισμού:**
    - Ø Εκπαιδευτής ιππασίας
    - Ø Ποικιλία αλόγων (μικρόσωμων πόνι, μεγάλων αγωνιστικών αλόγων)
    - Ø Είδος τουρισμού που απευθύνεται σε άτομα καλής φυσικής κατάστασης

- Ø Πλούσιο φυσικό περιβάλλον (ιδίως όταν πρόκειται για βόλτες με άλογα συνοδεία εκπαιδευτών).
- **Βασικά γνωρίσματα του ποδηλατικού τουρισμού:**
  - Ø Εκπαιδευτές
  - Ø Ποικιλίας διαδρομών και μονοπατιών
  - Ø Είδος τουρισμού που απευθύνεται σε άτομα με καλή φυσική κατάσταση
  - Ø Πλούσιο φυσικό περιβάλλον (χλωρίδα και πανίδα)
  - Ø Χαμηλής κυκλοφορίας δρόμοι, ποδηλατόδρομοι
  - Ø Χρήση κλασσικού ποδηλάτου και ποδηλάτου βουνού

Χωρο-Χρονική Τοποθέτηση

- **Χωρική διάσταση:** προτιμούνται οι ορεινές περιοχές ή ορεινοί όγκοι, με την προϋπόθεση ότι θα είναι προσβάσιμοι, λιγότερο ή περισσότερο, εύκολα και ανάλογα με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των τουριστών (διαδρομές ή αναρριχήσεις με μικρό ή μεγάλο βαθμό δυσκολίας)
- **Χρονική διάσταση:** η μορφή αυτή του τουρισμού δεν υπόκειται σε χρονικούς περιορισμούς, αλλά λόγω της φύσης της δραστηριότητας προτιμώνται οι περίοδοι κατά τις οποίες οι περιοχές είναι ευκολότερα προσβάσιμες για τις δραστηριότητες που αναπτύσσονται. Παράλληλα, αποτελεί μια από τις παραδοσιακότερες μορφές τουριστικών ταξιδιών μικρής διάρκειας, σε όλη τη διάρκεια του χρόνου, σε πολλές χώρες του κόσμου με μεγάλους ή μικρότερους ορεινούς όγκους.

Ορισμός:

Εικόνα 25- Αγροτουρισμός

Στον αγροτουρισμό οι τουρίστες που επιλέγουν αυτή τη μορφή τουρισμού διαμένουν είτε σε ξενοδοχειακό κατάλυμα στην αγροτική περιοχή είτε σε ένα αγρόκτημα ή αγροτικό κατάλυμα (φάρμα ή ράντζο), μαζί ή σε διαφορετικό χώρο από τη γεωργική οικογένεια, παρατηρούν τις αγροτικές δραστηριότητες, τρέφονται με τα ίδια φαγητά και συχνά συμμετέχουν στις αγροτικές εργασίες³¹.

Ιστορική εξέλιξη- Δυναμική

Εικόνα 26- Συμμετοχή στις αγροτικές δραστηριότητες- Μάζεμα ελιών

³¹ ΙΤΑ- Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Οδηγός Τουρισμού της Υπαίθρου για τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, Αθήνα, 2008.

Πρόκειται για μορφή τουρισμού που ξεκίνησε από τις ΗΠΑ (δεκαετία 1960), τον Καναδά, την Αυστρία και τη Γαλλία)³². Σήμερα υπάρχουν διαφορετικοί τύποι αγροτουρισμού, με κυριότερους τον παραδοσιακό (διαμονή στο αγρόκτημα με τους αγρότες), τον σύγχρονο (διαμονή σε ξενώνα ή ξενοδοχείο εντός ή εκτός του αγροκτήματος), τον συνεταιριστικό (διαμονή σε καταλύματα συνεταιρισμών, συχνά γυναικείων), τον «αριστοκρατικό» (διαμονή σε καταλύματα υψηλού επιπέδου με μορφή ξενοδοχείου πολυτελείας). Η διαφοροποίηση των τύπων αγροτουρισμού δε βασίζεται μόνο στο είδος ή στο τύπο του καταλύματος που διαμένουν ο τουρίστας, αλλά και στο βαθμό που η τουριστική δραστηριότητα εμπεριέχει την αγροτική εργασία. Με γνώμονα τη δυνατότητα συμμετοχής των τουριστών στην αγροτική δραστηριότητα, τη φύση (άμεση, έμμεση) της επαφής τους με αυτήν, αλλά και την αυθεντικότητα της εμπειρίας που προσφέρεται, αναπτύσσονται πέντε τύποι αγροτουρισμού. Ο πρώτος τύπος δε προσφέρει στον τουρίστα τη δυνατότητα συμμετοχής στις αγροτικές δραστηριότητες (non working farm agritourism) και συνήθως το κατάλυμα που διαμένουν οι τουρίστες βρίσκεται εκτός φάρμας. Ο δεύτερος τύπος προσφέρει στον τουρίστα παθητική επαφή με τις αγροτικές δραστηριότητες (working farm, passive contact agritourism): για παράδειγμα, το κατάλυμα βρίσκεται μέσα σε φάρμα, αλλά δε δίνει τη δυνατότητα στον τουρίστα να συμμετέχει σε αγροτικές εργασίες. Ο τρίτος τύπος επιτρέπει στον τουρίστα να έχει έμμεση επαφή με τις αγροτικές δραστηριότητες (working farm, indirect contact agritourism). Αυτό σημαίνει ότι προσφέρει, για παράδειγμα, στον τουρίστα διατροφή και προϊόντα που παράγονται μέσα στη φάρμα.

Εικόνα 27- Συμμετοχή στις αγροτικές δραστηριότητες- Ζύμωμα

³² Σ. Μ., Εναλλακτικές μορφές τουρισμού, Αθήνα: Έλλη, 2000.

Ο τέταρτος τύπος προσφέρει στον τουρίστα άμεση επαφή με μια «σκηνοθετημένη» αγροτική δραστηριότητα (working farm, direct contact, staged agritourism): για παράδειγμα, μια μονάδα αγροτουρισμού που επιτρέπει τη συμμετοχή σε «σκηνοθετημένες», για τις τουριστικές ανάγκες, δραστηριότητες. Τέλος, ο πέμπτος τύπος αγροτουρισμού δίνει τη δυνατότητα στον τουρίστα να έχει άμεση και αυθεντική επαφή και συμμετοχή στην αγροτική δραστηριότητας (working farm, direct contact, authentic agritourism). Πρόκειται για μονάδες αγροτουρισμού που προσφέρουν στον τουρίστα αυθεντική συμμετοχή στις καθημερινές ανάγκες της φάρμας με συγκεκριμένα καθήκοντα και υποχρεώσεις. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον, ο αγροτουρίστας μπορεί να συμμετάσχει σε αγροτικές εργασίες (π.χ. δενδροκομία, συγκομιδή καρπών, ανθοκομία, κτηνοτροφία), αλλά και να επιμορφωθεί από τους αγρότες σε θέματα σχετικά με τη βιολογική γεωργία, τη περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, την εκτροφή ζώων, τις σύγχρονες μεθόδους καλλιέργειας, συνδυάζοντας τις νέες θεωρητικές γνώσεις με δοκιμή / πρακτική εξάσκηση.

Εικόνα 28- Κρασί αγροτουριστική μονάδας

Πρόκειται, ουσιαστικά, για μια από τις παλαιότερες, ιστορικά, μορφές τουρισμού, με ρίζες στην αρχαιότητα, τους ρωμαϊκούς χρόνους και το μεσαίωνα. Οι τουρίστες, συνήθως αστοί, πραγματοποιούσαν τα βασικά τουριστικά τους ταξίδια στην ύπαιθρο διαμένοντας σε αγροκτήματα, συχνά στο πλαίσιο μιας ανταλλακτικής οικονομικής συναλλαγής (διαμονή αντί βιοτεχνικών προϊόντων της πόλης). Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις υπάρχουν δύο σταθερά κοινά χαρακτηριστικά: α. οι υποδομές ανήκουν

σε οικονομικά ενεργούς αγρότες ή σε ιδιοκτήτες αγροκτημάτων, και β. οι τουρίστες συμμετέχουν – περισσότερο ή λιγότερο ενεργά- στις αγροτικές δραστηριότητες.

Ιστορικά, η πρώτη οργανωμένη ανάπτυξη αγροτουρισμού, με τη σημερινή της μορφή, τοποθετείται στο 18^ο αιώνα, όταν ο αστικός πληθυσμός πραγματοποίησε τις πρώτες συστηματικές εκδρομές και περιηγήσεις στην ύπαιθρο, χρησιμοποιώντας άμαξες ή ατμοκίνητους σιδηροδρόμους³³. Ως ολοκληρωμένη, όμως, και συγκροτημένη μορφή χρονολογείται στη δεκαετία του 1960 (Η.Π.Α.), ακολουθούν η Αυστραλία, η Αυστρία, η Γερμανία, ενώ η χώρα περί το 1983 άρχισε να ασχολείται πιο ουσιαστικά με την ίδρυση της Γενικής Γραμματείας Ισότητας η οποία συνέβαλλε στην ίδρυση και στην δραστηριοποίηση των πρώτων γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών στη χώρα μας. Η θέσπιση από την Ευρωπαϊκή Ένωση των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (ΜΟΠ) συντέλεσε στην ανάπτυξη του θεσμού του αγροτουρισμού και από ειδικές οικονομικές ενισχύσεις. Το 1984 δημιουργείται ο πρώτος γυναικείος αγροτικό συνεταιρισμός στα Μαστιχοχώρια της Χίου και ένα χρόνο μετά στα Αμπελάκια της Θεσσαλίας.

Χαρακτηριστικά Γνωρίσματα

Ο αγροτουρισμός αποτελεί μια εξειδικευμένη μορφή τουρισμού στην ύπαιθρο, με στόχο την προσπάθεια σύζευξης τουρισμού και αγροτικού τομέα προκειμένου να ωφεληθούν αμοιβαία και οι δύο τομείς.

- **Σκοποί/ στόχοι:** η αξιοποίηση του ντόπιου αγροτικού δυναμικού (ιδιαίτερα των νεώτερων ηλικιών και των γυναικών) και η ανάπτυξη της τοπικής δομής της κάθε περιοχής, η ενίσχυση τοπικών πρωτοβουλιών, η προώθηση της τοπικής βιωσιμότητας, με την ενεργή συμμετοχή των τουριστών που επιλέγουν να ζήσουν σε ένα αγρόκτημα ή να παρατηρήσουν τις βασικές λειτουργίες του.
- **Αντικείμενο:** αφορά ταξίδι με βασικό κίνητρο τη διαμονή, συχνά σε αγροκτήματα ή ξενώνες και ξενοδοχεία στον αγροτικό χώρο και τη γνωριμία με την αγροτική παράδοση και τις αγροτικές παραγωγικές δραστηριότητες.

---

³³ Β. Μ, Η κρατική συμβολή στον τουρισμό: εναλλακτικές μορφές τουρισμού, Αθήνα: Interbooks, 2006.

- **Οργάνωση / διαχείριση:** συνήθως η οργάνωση γίνεται από την αγροτική οικογένεια (τον ιδιοκτήτη του αγροτουριστικού καταλύματος), συχνά όμως από εξειδικευμένα πρακτορεία, τοπικούς φορείς (συνεταιρισμούς, ενώσεις επαγγελματιών ή εταιρείες που συνδέονται με τους ΟΤΑ). Ο ρόλος της γυναίκας είναι πολύ σημαντικός (πρόκειται για πολυδραστήριο άτομο που συνδυάζει ποικίλες ενασχολήσεις εντός και εκτός νοικοκυριού).
- **Φορείς για σχεδιασμό και υλοποίηση αγροτουριστικής πολιτικής (για την Ελλάδα):**
  - Ø Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης και εποπτευόμενοι φορείς του (Ελληνικός Οργανισμό Τουρισμού, Αγροτουριστική ΑΕ)
  - Ø Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης
  - Ø Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος
  - Ø Γενική Γραμματεία Ισότητας
  - Ø Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς
  - Ø Ελληνικός Οργανισμός Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων
  - Ø Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών
  - Ø Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού
- **Τύποι αγροτουρισμού διεθνώς:**
  - Ø Διαμονή σε αγρόκτημα/φάρμες (Farm house holidays ή Farm/Ranch based tourism): πρόκειται για διαμονή σε αγροτικό κατάλυμα (είτε ιδιωτικό είτε μέλος συνεταιρισμού, συχνά γυναικείου), με πλήρη διατροφή και συμμετοχή των τουριστών στις αγροτικές και συναφείς δραστηριότητες των αγροτών/ιδιοκτητών του αγροκτήματος.
  - Ø Φιλοξενία σε μικρά καταλύματα (Bed & breakfast ή Hotel/ Resort based tourism): πρόκειται για περισσότερο τυποποιημένο τρόπο αγροτουριστικών πακέτων, που παρέχει στον τουρίστα διανυκτέρευση και πρωινό, χωρίς εκείνος να χρειάζεται να ζει μαζί με την αγροτική οικογένεια. Μένουν ανεξάρτητα σε οργανωμένο τουριστικό κατάλυμα και παρατηρούν κάποιες αγροτικές και άλλες δραστηριότητες.
  - Ø (Γυναικείοι) αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί: απαντάται στην Ελλάδα, κυρίως, από γυναίκες αγρότισσες ως επιπρόσθετη βοήθεια στα εισοδήματά τους, ενώ η επιτυχία τους έγκειται στις ίδιες τις γυναίκες και στο καλωσόρισμα/φιλοξενία που προσφέρουν στους πελάτες τους

(παροχή καταλύματος με ή χωρίς πρωινό, Παρασκευή και προσφορά παραδοσιακών γλυκών/τοπικών προϊόντων).

- Ø Αγροτουρισμός σε οικισμούς-ξενοδοχειακά συγκροτήματα: πρόκειται για οικισμούς οι οποίοι χτίζονται με παραδοσιακό τρόπο, αλλά και με σύγχρονες ανέσεις, και οι οποίοι είτε ήταν εγκαταλελειμμένη είτε χτίζονται εξ αρχής ως «παραδοσιακοί», ενώ ενισχύονται με πρόσθετα κτίσματα, όπως καταστήματα και εστιατόρια.
- Ø Οικοτουρισμός: εκτός από τις αγροτικές εργασίες, ο τουρίστας συμμετέχει και σε άλλες δραστηριότητες, όπως περιηγητισμό, παρακολούθηση πτηνών κ.ά.
- Ø Αγροτουρισμός από εθελοντές: συνήθως απαντάται σε χώρες του εξωτερικού και ουσιαστικά πρόκειται για εποχιακούς επισκέπτες οι οποίοι συμμετέχουν ενεργά στην παραγωγική διαδικασία (π.χ. μάζεμα ελιάς, φρούτων), αλλά δεν έχουν τη δυνατότητα να πληρώσουν το πακέτο (διαμονής-διατροφής και ίσως μετακίνησης). Έτσι, με τη παροχή εθελοντικής εργασίας οι αγροτουρίστες εξασφαλίζουν όχι μόνο το κατάλυμα, σίτιση, μεταφορά, αλλά και εμπειρία/συνδιαλλαγή με άλλους εθελοντές.
- Τα σημαντικότερα **γνωρίσματα** του αγροτουρισμού είναι:
  - Ø Κατακερματισμένος αγροτικό χώρος στην Ελλάδα και μικρό μέγεθος ελληνικού αγροτικού οικισμού σε σύγκριση με άλλα ευρωπαϊκά κράτη,
  - Ø Ένταξη του τουρισμού στην τοπική αγροτική οικονομία με διασφάλιση στον αγρότη συμπληρωματικού εισοδήματος.
  - Ø Ένταξη στο περιβάλλον (επιχειρήσεις μικρής κλίμακας, διαφύλαξη και αξιοποίηση πολιτιστικής κληρονομιάς).
  - Ø Ήρεμες, ενεργές και συμμετοχικές διακοπές για τους κατοίκους των πόλεων.
  - Ø Συμβολή στην ανάπτυξη ή διατήρηση άλλων κλάδων της οικονομίας και συγκεκριμένα του δευτερογενούς με τη προώθηση τοπικών αγροτικών προϊόντων (γαλακτοκομικών, κεραμικών, κτηνοτροφικών, μεταποιητικών, τυροκομικών κ.ά.)

- Ø Ρόλος που διαδραματίζουν οι αγρότισσες, μια και αυτές είναι που αναλαμβάνουν τη διαχείριση των μονάδων και κατασκευάζουν τοπικά προϊόντα (π.χ. τρόφιμα, γλυκά, υφαντά, χειροτεχνήματα), ενώ οι άντρες ασχολούνται με την αγροτική δραστηριότητα.
- Ø Αναγκαιότητα τροφοδοσίας αγροτουριστικών καταλυμάτων με συνεταιριστικά, κυρίως, προϊόντα τοπικής παραγωγής.
- **Πιστοποίηση ποιότητας:** υπάρχουν αρκετά πρότυπα πιστοποίησης αγροτουριστικών καταλυμάτων σε διεθνές, εθνικό, αλλά και τοπικό επίπεδο
  - Ø Η Αγροτουριστική ΑΕ αποτέλεσε επίσημο φορέα πιστοποίησης υπηρεσιών για τα αγροτουριστικά καταλύματα, ενώ το σήμα ποιότητας αποτελεί εγγύηση ότι τα καταλύματα αυτά πληρούν τα απαραίτητα κριτήρια/προϋποθέσεις σύμφωνα με τις προδιαγραφές του Ελληνικού Οργανισμού Τυποποίησης. Η εν λόγω εταιρεία προσπαθεί να αναπτύξει ένα δίκτυο αγροτουρισμού για τη χώρα μας, να τον προβάλλει και να παρακολουθεί τις αγροτουριστικές δράσεις.
- **Προγράμματα ενίσχυσης- μέσω και της Ευρωπαϊκής Ένωσης- αγροτουρισμού (στην Ελλάδα):**
  - Ø LEADER, LEADER+
  - Ø Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης και Ανασυγκρότησης Υπαίθρου (ΕΠΑΑΑΥ)
  - Ø Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ)
  - Ø Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα (ΕΠΑΝ).

Χωρο-Χρονική Τοποθέτηση

- **Χωρική διάσταση:** οι τουριστικές δραστηριότητες αναπτύσσονται σε περιοχές οι οποίες χαρακτηρίζονται ως αγροτικές και συχνά ορεινές ή ημιορεινές. Επομένως, η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού έχει το γεωγραφικό της πλαίσιο στην ύπαιθρο, δηλαδή συναντάται σε περιοχές μη αστικές, όπου οι βασικές οικονομικές δραστηριότητες ανήκουν κυρίως στον πρωτογενή τομέα.
- **Χρονική διάσταση:** προτιμάται η περίοδος μη αιχμής, δηλαδή πο μήνες από φθινόπωρο έως και την άνοιξη. Η συνήθης χρονική περίοδος διαμονής σε ένα αγροτουριστικό κατάλυμα είναι περίπου μία έως δύο εβδομάδες (5-15

ημέρες), ενώ υπάρχουν και αρκετοί τουρίστες που εκμεταλλεύονται τα λεγόμενα short- breaks (σαββατοκύριακα ή καθιερωμένες αργίες).

Κεφάλαιο 4^ο- Γραφήματα ανά Περιφέρεια Ελλάδος

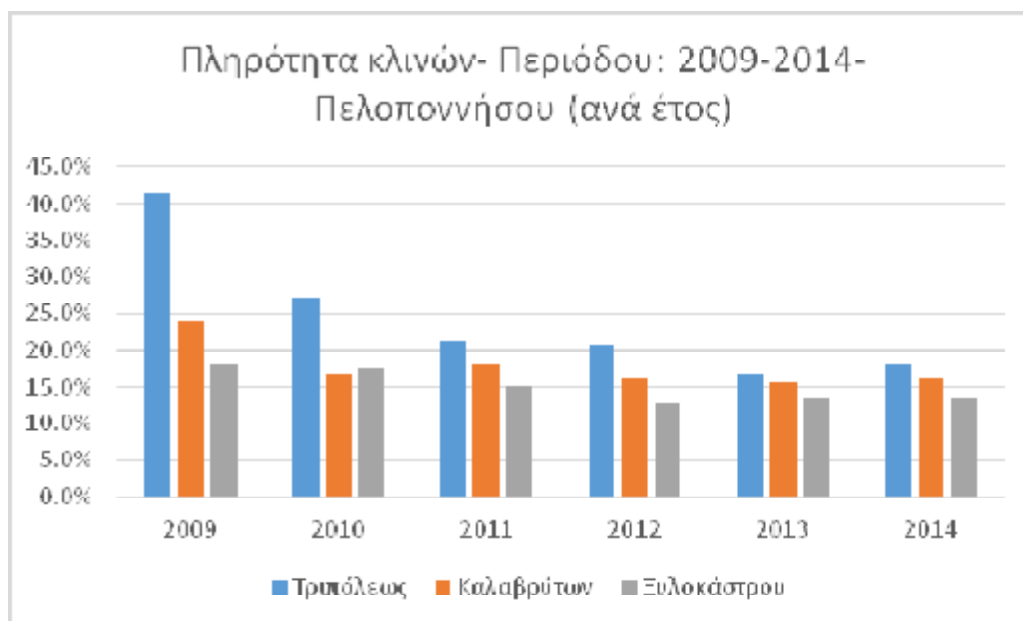
Πληρότητα κλινών ανά Περιφέρεια Ελλάδος

Τα στοιχεία λήφθηκαν από την Ελληνική Στατιστική Αρχή. Στον πίνακα 2, που ακολουθεί, συγκεντρώθηκε η επί τοις εκατό πληρότητα κλινών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου σε περιοχές και δήμους όπου υπάρχουν χιονοδρομικά κέντρα από το 2009 ως το 2014. Τα εν λόγω δεδομένα παρουσιάζονται και στα ακόλουθα διαγράμματα 1-10.

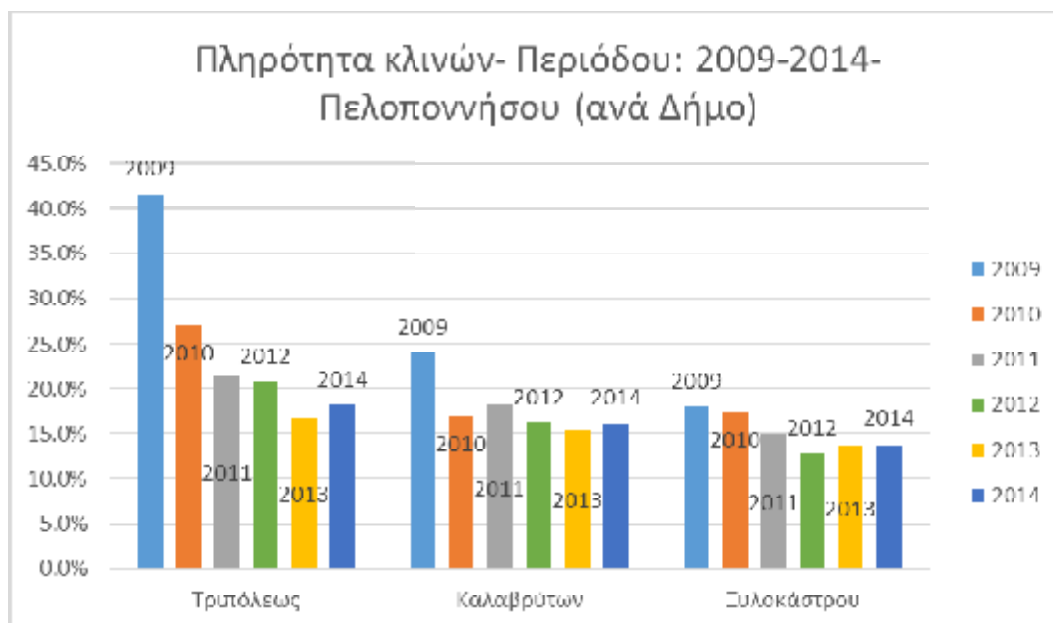
Πίνακας 2- Πληρότητα κλινών στα καταλύματα σε περιοχές όπου υπάρχουν Χιονοδρομικά κέντρα ανά Περιφέρεια- Περιοχή Ελλάδος³⁴

ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ ΚΛΙΝΩΝ ΣΤΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΟΥ ΤΥΠΟΥ (πλην κάμπινγκ)			2009	2010	2011	2012	2013	2014
Περιοχή	Νομός	Δ.Δ.	%	%	%	%	%	%
Πελοπόννησος	Αρκαδίας	Τριπόλεως	41.5%	27.1%	21.4%	20.9%	16.8%	18.1%
	Αχαΐας	Καλαβρύτων	24.0%	16.9%	18.1%	16.2%	15.5%	16.1%
	Κορινθίας	Ξυλοκάστρου	18.1%	17.4%	15.0%	12.8%	13.6%	13.8%
	Μέσος Όρος στη Πελοπόννησο			27.9%	20.5%	18.2%	16.6%	15.3%
Στερεά Ελλάδα	Βοιωτίας	Αραχόβης	34.5%	26.9%	24.7%	19.9%	22.8%	24.4%
	Ευρυτανίας	Καρπενησίου	28.4%	24.6%	19.7%	16.8%	18.7%	18.3%
	Φθιώτιδας	Αμφικλείας	16.8%	12.8%	12.1%	10.7%	8.9%	8.6%
	Μέσος Όρος στη Στερεά Ελλάδα			26.6%	21.4%	18.8%	15.8%	16.8%
Θεσσαλία	Λαρίσης	Λαρίσης	38.1%	33.0%	21.7%	19.4%	20.4%	31.4%
	Μαγνησίας	Αγριάς- Βόλου	51.3%	31.2%	31.1%	26.9%	27.1%	25.9%
	Τρικάλων	Τρικαίων	49.1%	44.5%	40.7%	38.4%	42.5%	39.6%
	Μέσος Όρος στη Θεσσαλία			46.1%	36.2%	31.2%	28.2%	30.0%
Ήπειρος	Ιωαννίνων	Μετσόβου	15.7%	13.7%	12.0%	10.6%	10.6%	10.5%
Μακεδονία	Γρεβενά	Γρεβενών	29.4%	14.1%	7.2%	1.1%	0.7%	0.7%
	Δράμας	Δράμας	29.2%	23.0%	19.5%	19.8%	23.5%	21.6%
	Ημαθίας	Βέροιας	32.5%	25.2%	24.0%	20.6%	17.1%	20.2%
	Ημαθίας	Νάουσας	30.1%	25.2%	24.5%	20.9%	14.9%	19.9%
	Καβάλας	Παγγαίου	33.6%	22.7%	19.7%	17.0%	20.7%	22.3%
	Πέλλας	Έδεσσας	12.7%	17.4%	16.3%	12.8%	12.8%	13.4%
	Σερρών	Σερρών	29.1%	25.0%	19.6%	18.5%	20.6%	21.4%
	Φλώρινας	Φλωρίνης	25.5%	23.9%	20.9%	15.6%	23.9%	16.0%
Μέσος Όρος στη Μακεδονία			27.8%	22.1%	19.0%	15.8%	16.8%	16.9%

³⁴ Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα , Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πίνακας 12 <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2009>

Διάγραμμα 1- Πληρότητα κλινών των Δήμων Τριπόλεως, Καλαβρύτων και Ξυλοκάστρου της περιφέρειας Πελοποννήσου ανά έτος (2009-2014)³⁵

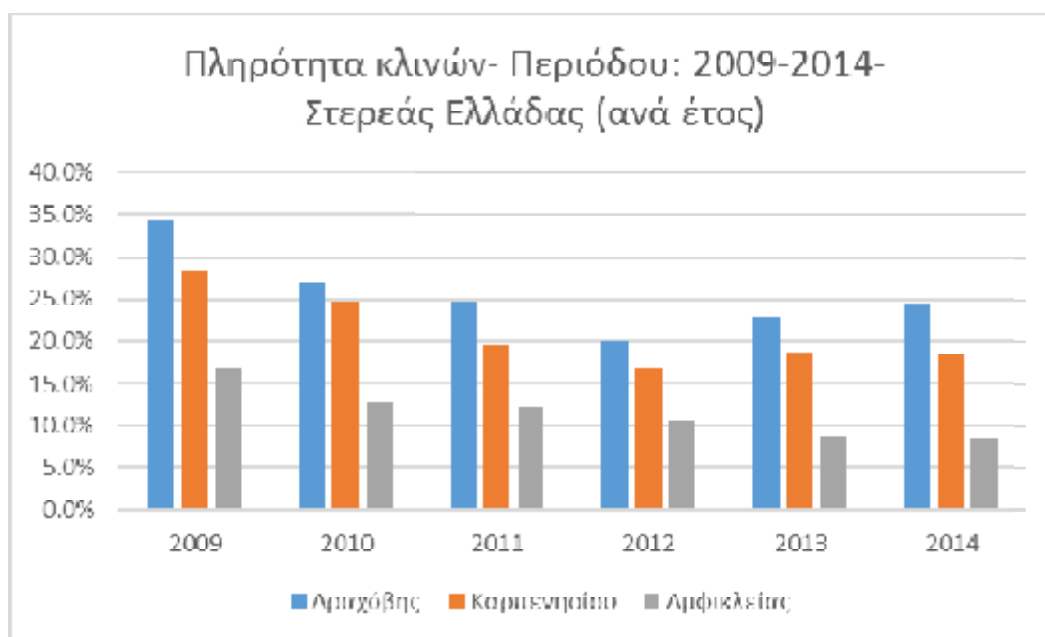
Διάγραμμα 2- Πληρότητα κλινών των ετών 2009 ως 2014 ανά Δήμο (Τριπόλεως, Καλαβρύτων και Ξυλοκάστρου) της περιφέρειας Πελοποννήσου ³⁶

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τα διαγράμματα 1 και 2, η πτώση στη πληρότητα μετά το 2009 είναι εμφανής σε όλους τους δήμους, δεδομένου των γενικότερων

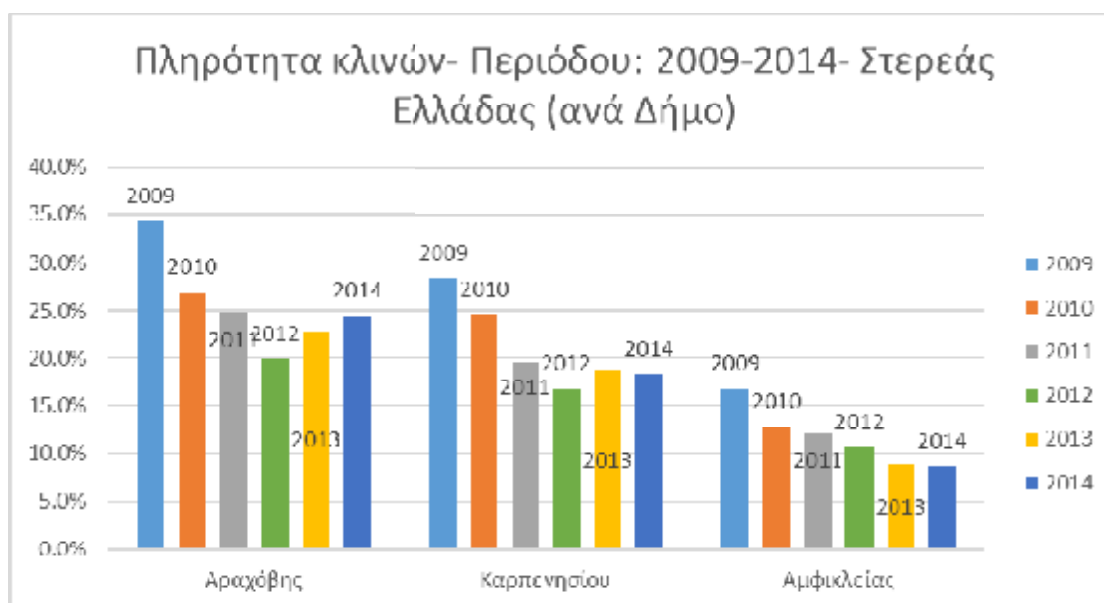
³⁵ Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα, Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πίνακας 12 <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2009>

³⁶ Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα, Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πίνακας 12 <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2009>

οικονομικών συνθηκών της Ελλάδος. Ο δήμος Τριπόλεως συγκεντρώνει τη μεγαλύτερη πληρότητα στην Περιφέρεια, ενδεχομένως λόγω του Χιονοδρομικού κέντρου στο όρος Μαίναλο.

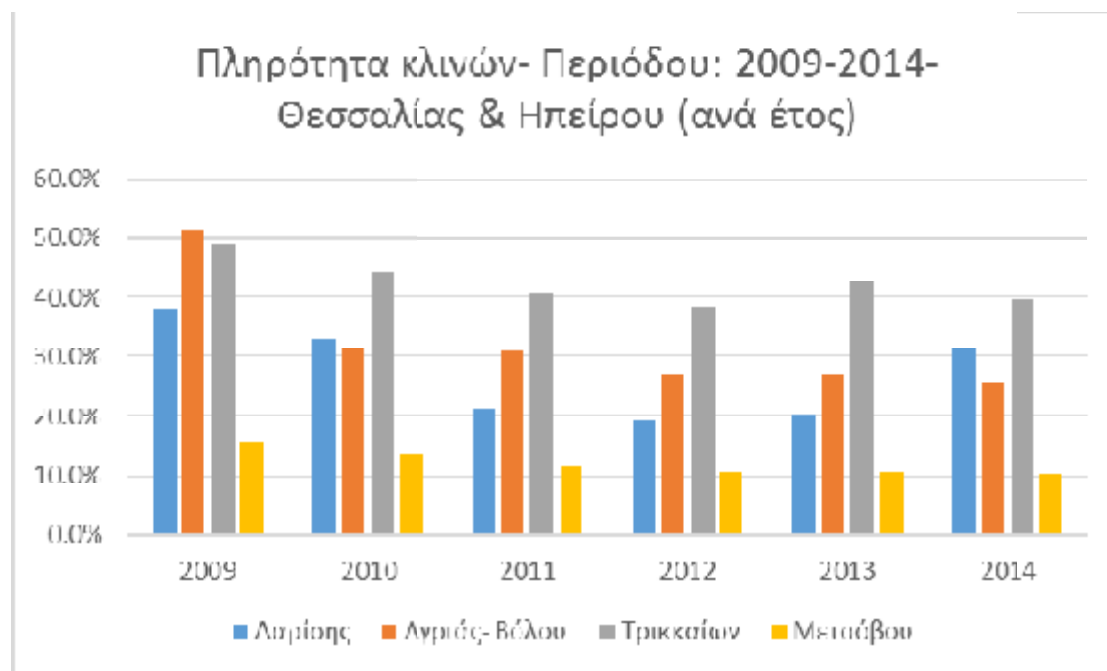
Διάγραμμα 3- Πληρότητα κλινών των Δήμων Αραχόβης, Καρπενησίου και Αμφικλείας της περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας ανά έτος (2009-2014)³⁷

Διάγραμμα 4- Πληρότητα κλινών των ετών 2009 ως 2014 ανά Δήμο (Αραχόβης, Καρπενησίου και Αμφικλείας) της περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας³⁸

³⁷ Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα , Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πίνακας 12 <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2009>

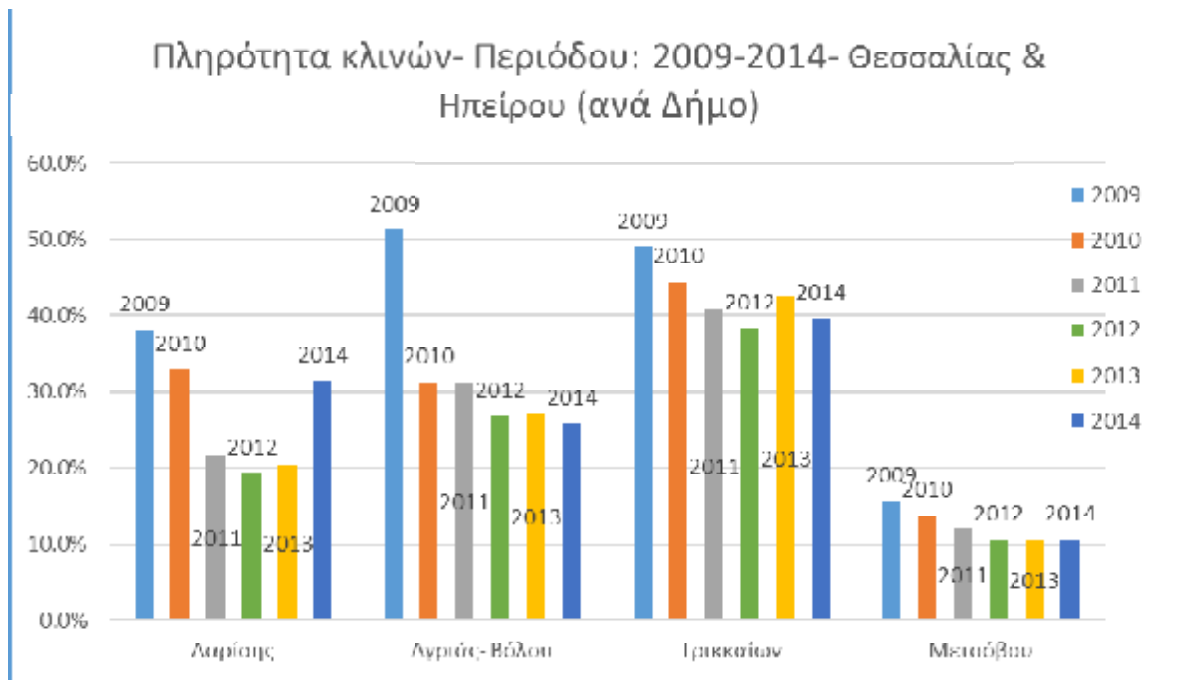
Στους δήμους της Στερεάς Ελλάδας, δεν παρατηρείται μεγάλη πτώση της πληρότητας των κλινών με το πέρας των ετών (διάγραμμα 3), ενδεχομένως λόγω της γειννίας των Χιονοδρομικών κέντρων με την πρωτεύουσα. Οι δήμοι Αραχόβης και Αμφικλείας πληρούνται σε μεγάλο ποσοστό (διάγραμμα 4), κυρίως λόγω του Χιονοδρομικού κέντρου του Παρνασσού. Να σημειωθεί, ότι λόγω το συνεχών αλλαγών στα όρια των δήμων, ενδεχομένως να εμφανίζονται κάποιες ανακρίβειες ή ασυνέχειες.

Διάγραμμα 5- Πληρότητα κλινών των Δήμων Λαρίσης, Βόλου και Τρικαίων της περιφέρειας Θεσσαλίας, καθώς και του δήμου Μετσόβου της Ηπείρου ανά έτος (2009-2014)³⁹

³⁸ Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα , Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πίνακας 12 <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2009>

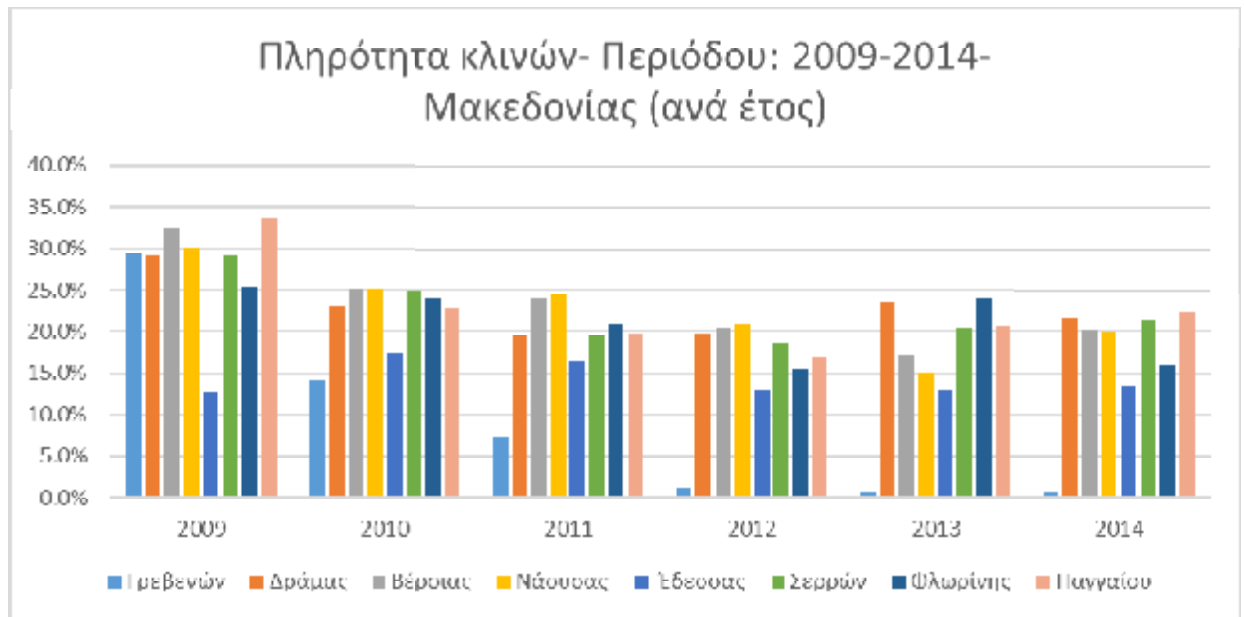
³⁹ Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα , Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πίνακας 12 <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2009>

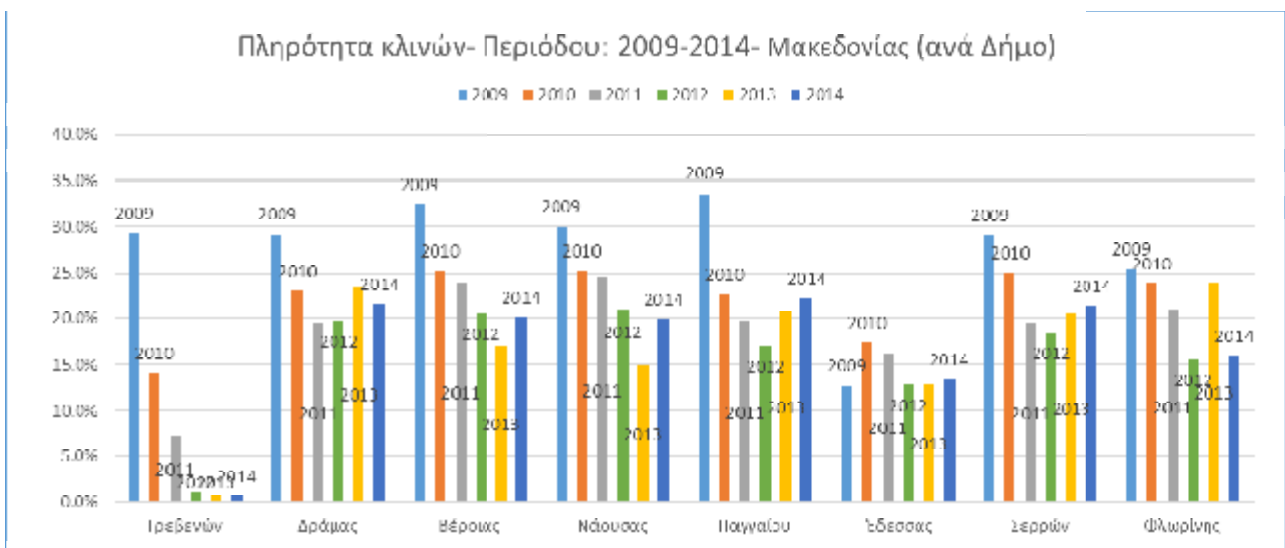
Διάγραμμα 6- Πληρότητα κλινών των ετών 2009 ως 2014 ανά Δήμο (Λαρίσης, Βόλου, Τρικαίων και Μετσόβου) της περιφέρειας Θεσσαλίας & Ηπείρου⁴⁰

Όσον αφορά τους δήμους της Θεσσαλίας και της Ηπείρου, η πληρότητα είναι μειωμένη από το 2010 και έπειτα συγκριτικά με το 2009. Όμως, στο διάστημα 2010 με 2014, παρατηρούνται μικρές διακυμάνσεις (διάγραμμα 5). Μια πιο προσεκτική ματιά στους επιμέρους δήμους (διάγραμμα 6), δείχνει ότι στο δήμο Λαρίσης, εμφανίζεται ανάκαμψη το 2014 σε σχέση με το διάστημα 2011-13. Να σημειωθεί ότι υπάρχει Χιονοδρομικό κέντρο του Ολύμπου στη θέση Βρυσοπούλες, το οποίο όμως δεν είναι πολύ δημοφιλές. Όμως, στον Όλυμπο λόγω του μεγαλύτερου στην Ελλάδα υψομέτρου, συρρέουν πλήθος ορειβατών, γεγονός που θα μπορούσε να δικαιολογήσει την εμφανιζόμενη πληρότητα. Επιπλέον, στο δήμο Βόλου, όπου υπάρχει το διάσημο Χιονοδρομικό κέντρο του Πήλιου, Αγριόλευκες, καθώς και δυνατότητα για φυσιολατρικές δραστηριότητες όλους τους χειμερινούς μήνες, παρατηρείται σχετική σταθερότητα στην πληρότητα των κλινών. Στο δήμο Τρικαίων με το Χιονοδρομικό κέντρο στο Περούλη, η πληρότητα είναι σταθερά υψηλή εικόνα που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με το δήμο Μετσόβου.

⁴⁰ Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα, Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πίνακας 12 <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2009>

Διάγραμμα 7- Πληρότητα κλινών των Γρεβενών, Δράμας, Βέροιας, Νάουσας, Έδεσσας, Σερρών και Φλώρινης της περιφέρειας Μακεδονίας ανά έτος (2009-2014)⁴¹

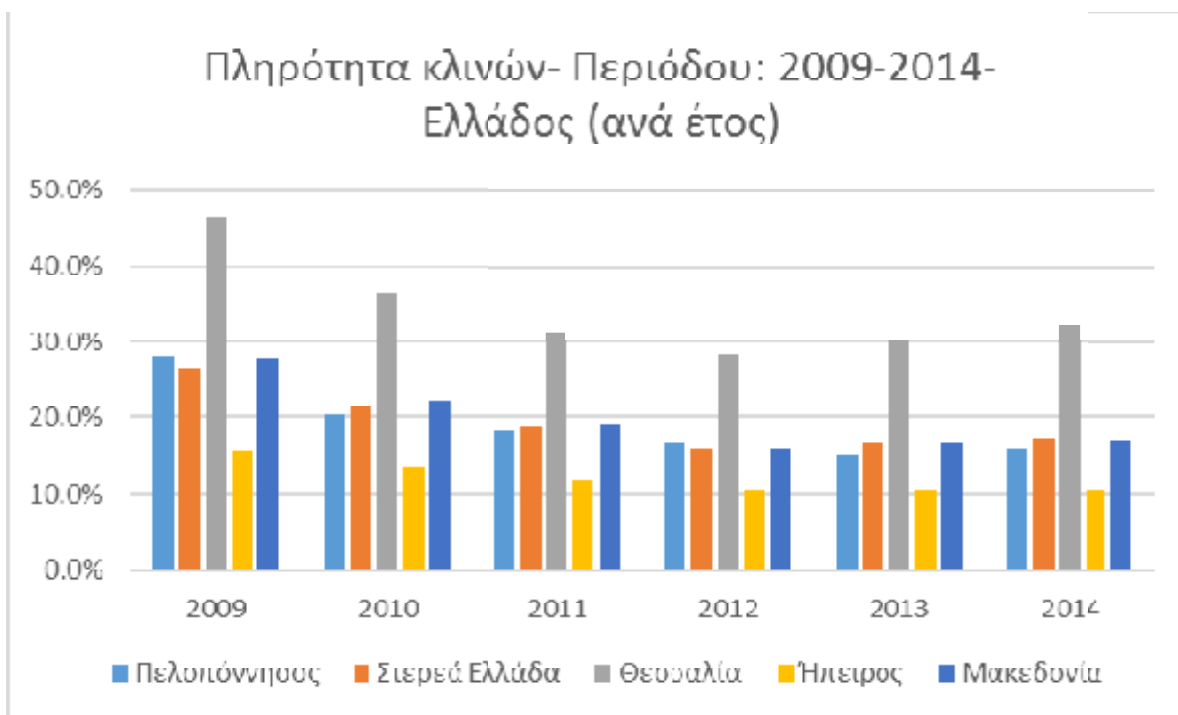
Διάγραμμα 8- Πληρότητα κλινών των ετών 2009 ως 2014 ανά Δήμο (Γρεβενών, Δράμας, Βέροιας, Νάουσας, Έδεσσας, Σερρών και Φλώρινας) της περιφέρειας Μακεδονίας⁴²

Στη περίπτωση της Μακεδονίας, παρατηρείται μια σχετική μείωση της πληρότητας με το πέρασμα των ετών (διάγραμμα 7). Στους δήμους Νάουσας, Βέροιας, Σερρών και Φλώρινας συγκεντρώνεται η πλειοψηφία των τουριστών (διάγραμμα 8), πιθανότατα λόγω των Χιονοδρομικών κέντρων στο Σέλι, στα 3-5 Πηγάδια, στο

⁴¹ Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα , Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πίνακας 12 <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2009>

⁴² Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα , Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πίνακας 12 <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2009>

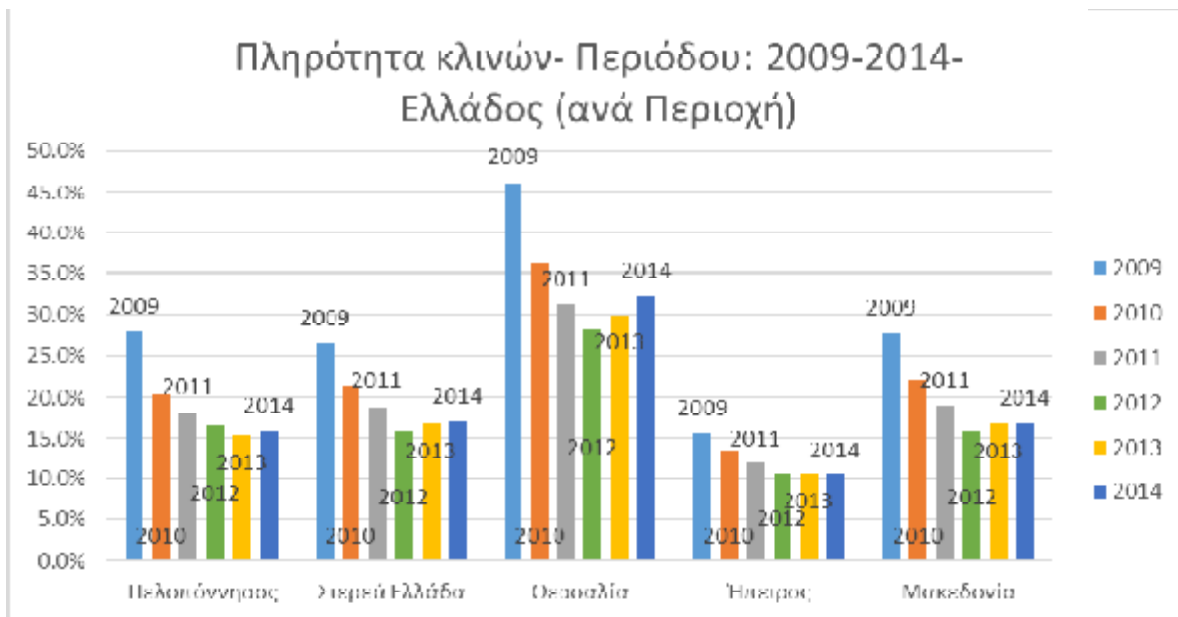
Χρυσό Ελάφι (Ημαθίας), στο Λαϊλιά (Σερρών) και στη Βίγλα (Φλώρινας). Ο δήμος Παγκαίου Καβάλας παρουσιάζει αξιοσημείωτη πληρότητα, καθώς σε αυτό ανήκει το Χιονοδρομικό κέντρο στη θέση Κοιλάδα του Ορφέα με υψόμετρο 1750m. Το Χιονοδρομικό στο Καϊμακτσαλάν του νομού Πέλλας με το εντυπωσιακό του υψόμετρο (2500m) αποτελεί το κύριο λόγο σχετικά σταθερής πληρότητας στο δήμο Έδεσσας. Στο δήμο Γρεβενών με το Χιονοδρομικό Κέντρο στο Διάσελο Βασιλίτσας η πληρότητα κάθε άλλο παρά ικανοποιητική κρίνεται.

Διάγραμμα 9- Πληρότητα κλινών των περιφερειών Πελοποννήσου, Στερεάς Ελλάδας, Θεσσαλίας, Ηπείρου και Μακεδονίας της Ελλάδας ανά έτος (2009-2014)⁴³

⁴³ Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα , Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πίνακας 12 <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2009>

Διάγραμμα 10- Πληρότητα κλινών των ετών 2009 ως 2014 ανά περιφέρεια (Πελοποννήσου, Στερεάς Ελλάδας, Θεσσαλίας, Ηπείρου και Μακεδονίας) της Ελλάδος⁴⁴

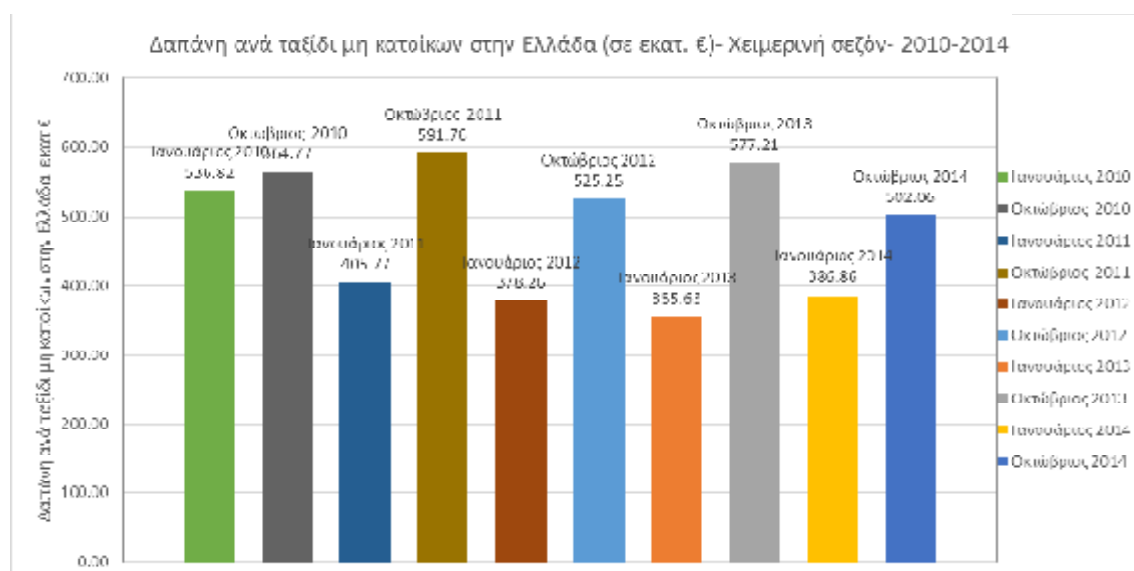
Στα διαγράμματα 9 και 10, παρουσιάζεται η πληρότητα των κλινών της Ελλάδας σε επίπεδο περιφέρειας. Όπως φαίνεται (διάγραμμα 9), κυριαρχεί μια πτωτική τάση ως προς την πληρότητα, γεγονός αναμενόμενο δεδομένου των γενικότερων οικονομικών συνθηκών της χώρας. Εξετάζοντας την κάθε περιφέρεια ξεχωριστά (διάγραμμα 10), παρατηρείται ότι η μεγαλύτερη πληρότητα εμφανίζεται στη Θεσσαλία, ενδεχομένως λόγω της γειννιάσής της με την πρωτεύουσα και τη συμπρωτεύουσα, όπου εντοπίζεται η μεγαλύτερη συγκέντρωση του πληθυσμού, καθώς και λόγω των πολλών κέντρων της (Πήλιο, Όλυμπος, Περτούλι). Ακολουθούν με τη σειρά η Μακεδονία ως βορειότερο σημείο της Ελλάδας, η Στερεά Ελλάδα με το κοντινότερο κέντρο στην πρωτεύουσα (Παρνασσός), η Πελοπόννησος με το αναπτυσσόμενο ακόμα οδικό δίκτυο και η Ήπειρος ως από τις πιο δυσπρόσιτες και απομακρυσμένες περιοχές της Ελλάδας.

⁴⁴ Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα, Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πίνακας 12 <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2009>

Εξελίξεις στο Ταξιδιωτικό Ισοζύγιο Πληρωμών

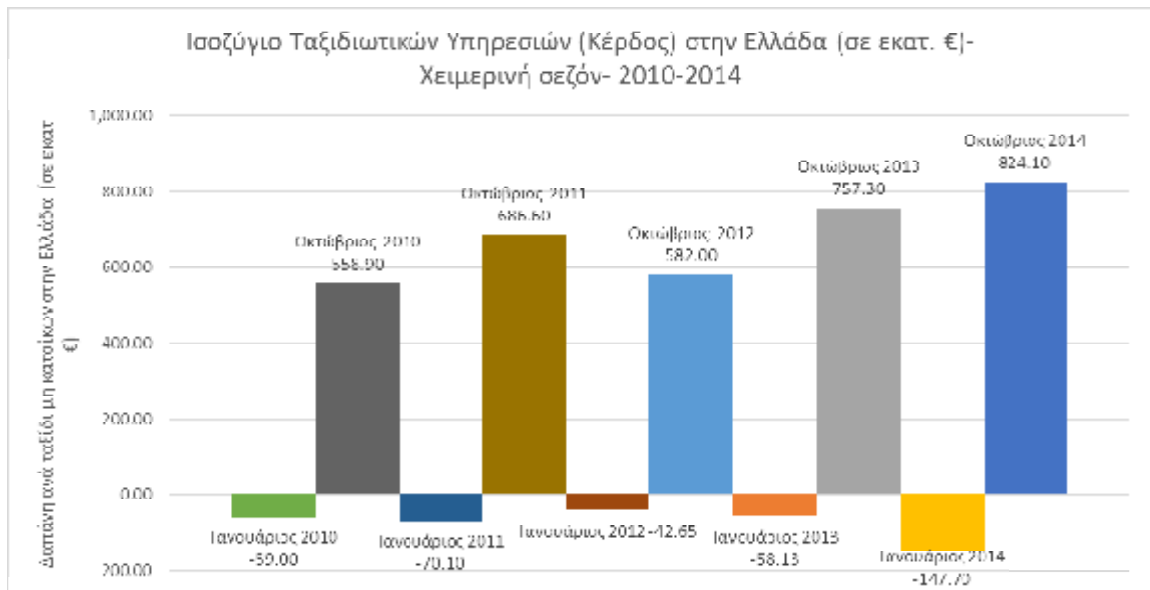
Ισοζύγιο Ταξιδιωτικών Υπηρεσιών (σε εκατ. ευρώ)

Μια ματιά στα διαγράμματα 11 και 12, θα δείξει τα κέρδη των ταξιδιωτικών υπηρεσιών στην Ελλάδα, καθώς και το ποσό που δαπανήθηκε από τους τουρίστες σε κάθε τους ταξίδι για τα έτη 2010-2014 κατά τους μήνες Οκτώβριο και Ιανουάριο, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος. Για να εκτιμηθεί συνολικά η κατάσταση της περιόδου, δημιουργήθηκαν τα διαγράμματα 12 και 13, στα οποία απεικονίζονται τα ίδια μεγέθη, αλλά αυτή τη φορά όχι για τους επιμέρους μήνες, αλλά για όλη τη σεζόν, μετρώντας το μέσο όρο των προηγούμενων μηνών.

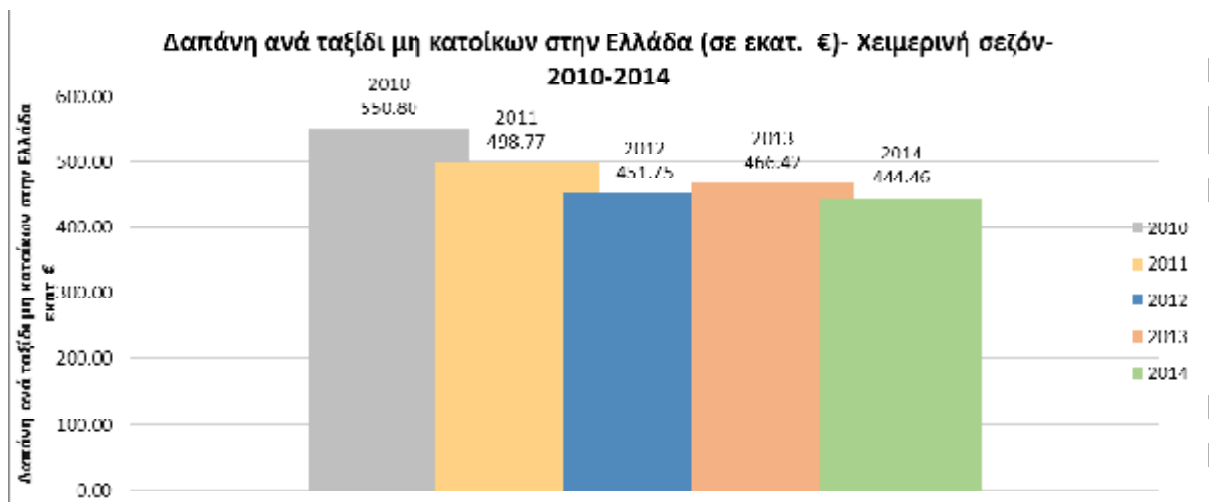

Διάγραμμα 11- Δαπάνη ανά ταξίδι τουριστών στην Ελλάδα (σε εκατ. €) τους μήνες Οκτώβριο και Ιανουάριο (Χειμερινή σεζόν) των ετών 2010 ως 2014.⁴⁵

⁴⁵ Δελτίο Τύπου στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4454&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

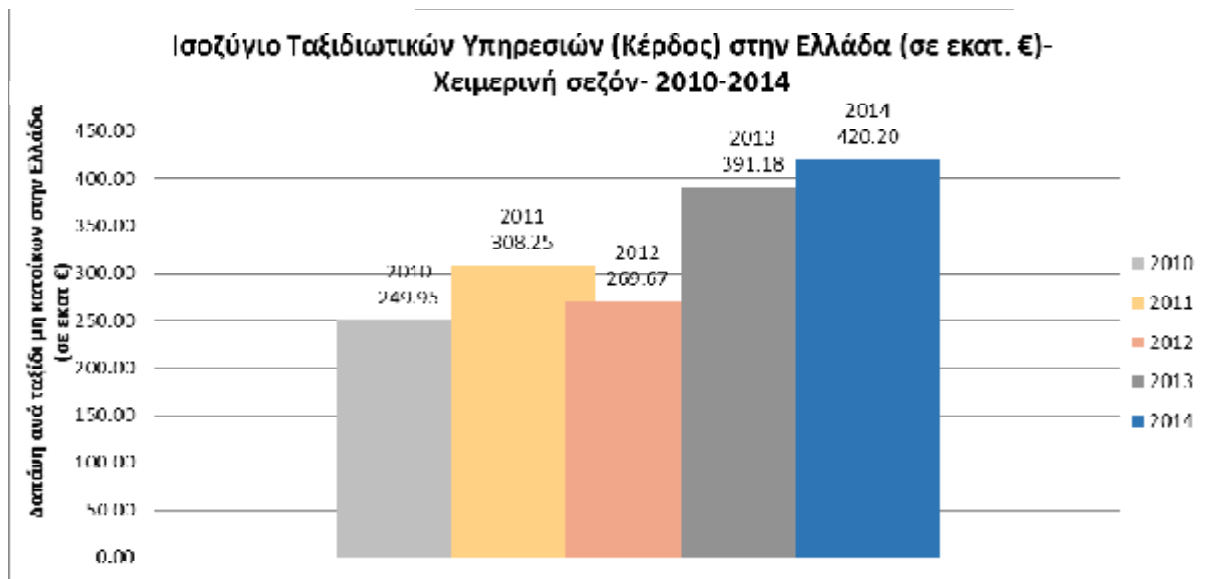
Διάγραμμα 12- Ισοζύγιο Ταξιδιωτικών Υπηρεσιών (Κέρδος) στην Ελλάδα (σε εκατ. €) τους μήνες Οκτώβριο και Ιανουάριο (Χειμερινή σεζόν) των ετών 2010 ως 2014.⁴⁶

Διάγραμμα 13- Δαπάνη ανά ταξίδι τουριστών στην Ελλάδα (σε εκατ. €) τη Χειμερινή σεζόν των ετών 2010 ως 2014.⁴⁷

⁴⁶ Δελτίο Τύπου στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4454&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

⁴⁷ Δελτίο Τύπου στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4454&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

Διάγραμμα 14- Ισοζύγιο Ταξιδιωτικών Υπηρεσιών (Κέρδος) στην Ελλάδα (σε εκατ. €) τη Χειμερινή σεζόν των ετών 2010 ως 2014.⁴⁸

Σύμφωνα με το διάγραμμα 13, οι τουρίστες δαπανούν με το πέρασ των ετών όλο και λιγότερα σε κάθε τους ταξίδι στην Ελλάδα. Παρόλα αυτά, οι ταξιδιωτικές υπηρεσίες παρουσιάζουν αυξανόμενα κέρδη (διάγραμμα 14), γεγονός που φανερώνει τη συνεχή προσαρμογή τους στις συνθήκες που επικρατούν. Τα κέρδη αυτά ενδεχομένως οφείλονται και στην αύξηση του πλήθους των τουριστών με τη πάροδο των ετών, όπως φανερώνουν τα ακόλουθα διαγράμματα 24 με 27.

Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά κατηγορία χώρας προέλευσης (σε εκατ ευρώ)

Τα έσοδα από τους ταξιδιώτες ανάλογα με τη χώρα προέλευσής τους για τα έτη 2010 ως και 2014, φαίνονται στα ακόλουθα διαγράμματα 15-19.

⁴⁸ Δελτίο Τύπου στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4454&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

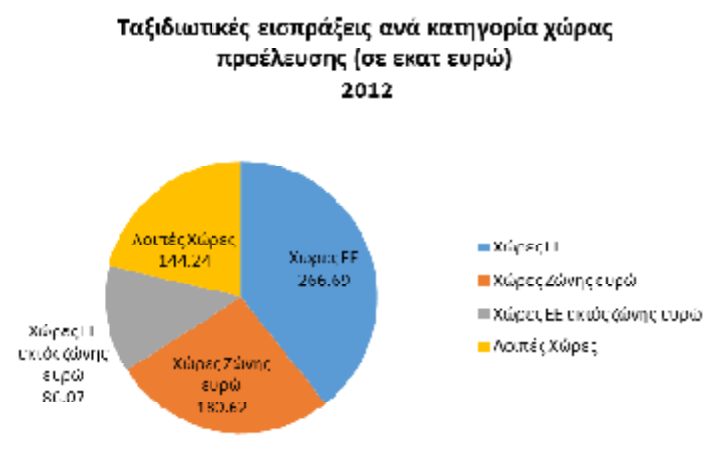
Διάγραμμα 15- Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά κατηγορία χώρας προέλευσης (σε εκατ ευρώ) το 2010⁴⁹

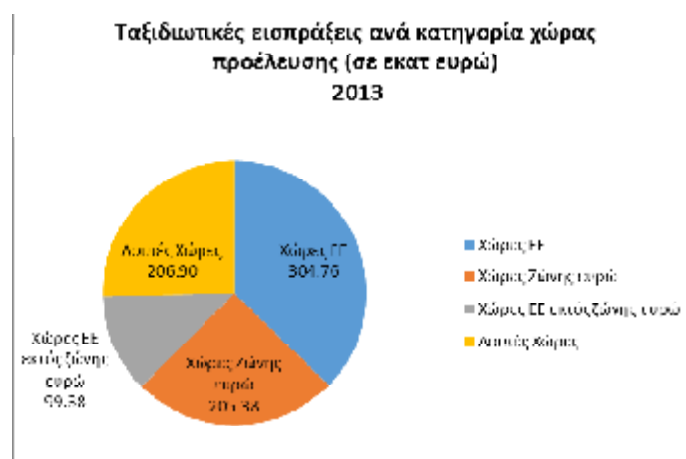
Διάγραμμα 16- Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά κατηγορία χώρας προέλευσης (σε εκατ ευρώ) το 2011⁵⁰

⁴⁹ Δελτίο Τύπου στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4454&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

⁵⁰ Δελτίο Τύπου στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4454&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

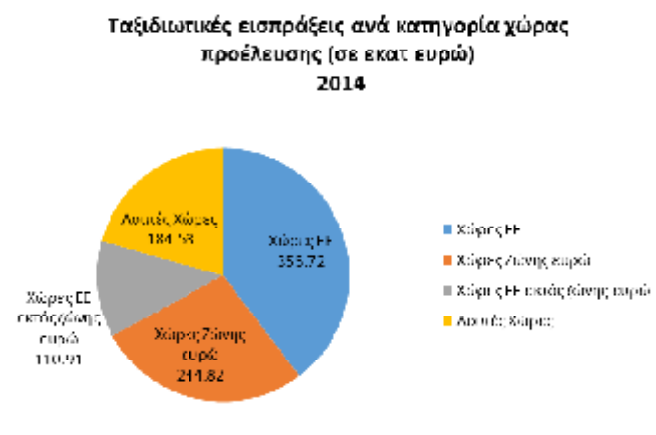
Διάγραμμα 17- Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά κατηγορία χώρας προέλευσης (σε εκατ ευρώ) το 2012⁵¹

Διάγραμμα 18- Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά κατηγορία χώρας προέλευσης (σε εκατ ευρώ) το 2013⁵²

⁵¹ Δελτίο Τύπου στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4454&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

⁵² Δελτίο Τύπου στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4454&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

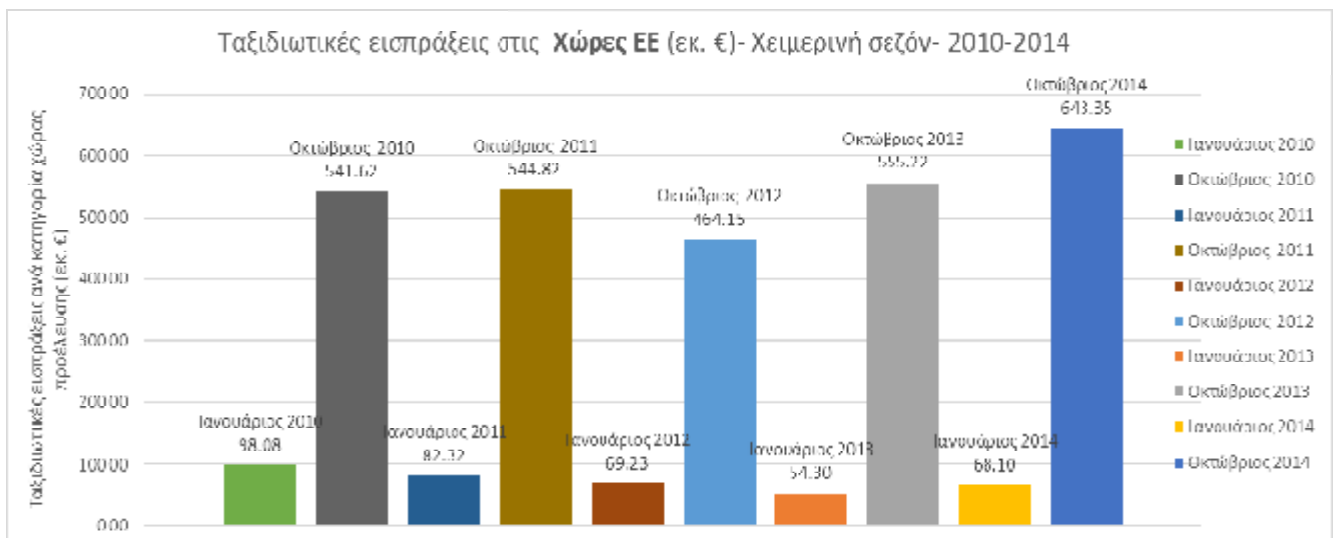

Διάγραμμα 19- Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά κατηγορία χώρας προέλευσης (σε εκατ ευρώ) το 2014⁵³

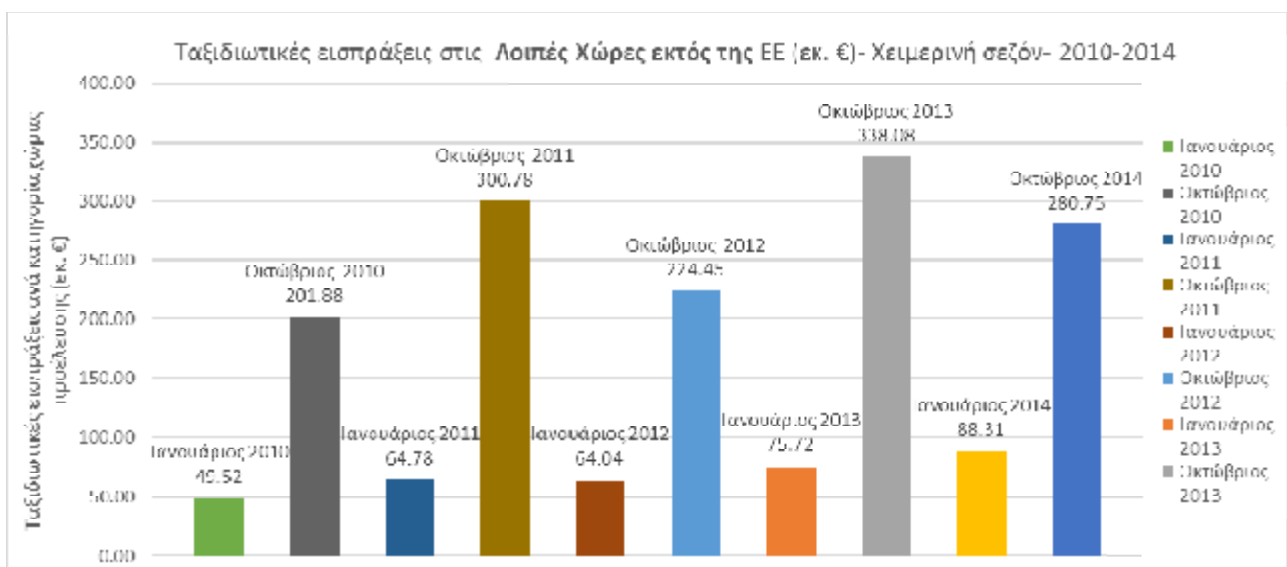
Σύμφωνα με τα παραπάνω διαγράμματα, οι κύριες εισπράξεις προέρχονται από τις χώρες τις ΕΕ.

Στα διαγράμματα 20 και 21 που ακολουθούν, φαίνονται οι ταξιδιωτικές εισπράξεις στην Ελλάδα των τουριστών από την ΕΕ, καθώς και αυτές των τουριστών προερχόμενες από τις Λοιπές Χώρες για τα έτη 2010-2014 κατά τους μήνες Οκτώβριο και Ιανουάριο. Για να εκτιμηθεί συνολικά η κατάσταση της περιόδου, δημιουργήθηκαν τα διαγράμματα 22 και 23, στα οποία απεικονίζονται τα ίδια μεγέθη, αλλά αυτή τη φορά όχι για τους επιμέρους μήνες, αλλά για όλη τη σεζόν, μετρώντας το μέσο όρο τον προηγούμενων μηνών.

⁵³ Δελτίο Τύπου στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4454&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

Διάγραμμα 20- Ταξιδιωτικές εισπράξεις (σε εκατ ευρώ) στις Χώρες της ΕΕ τους μήνες Οκτώβριο και Ιανουάριο (Χειμερινή σεζόν) των ετών 2010 ως 2014.⁵⁴

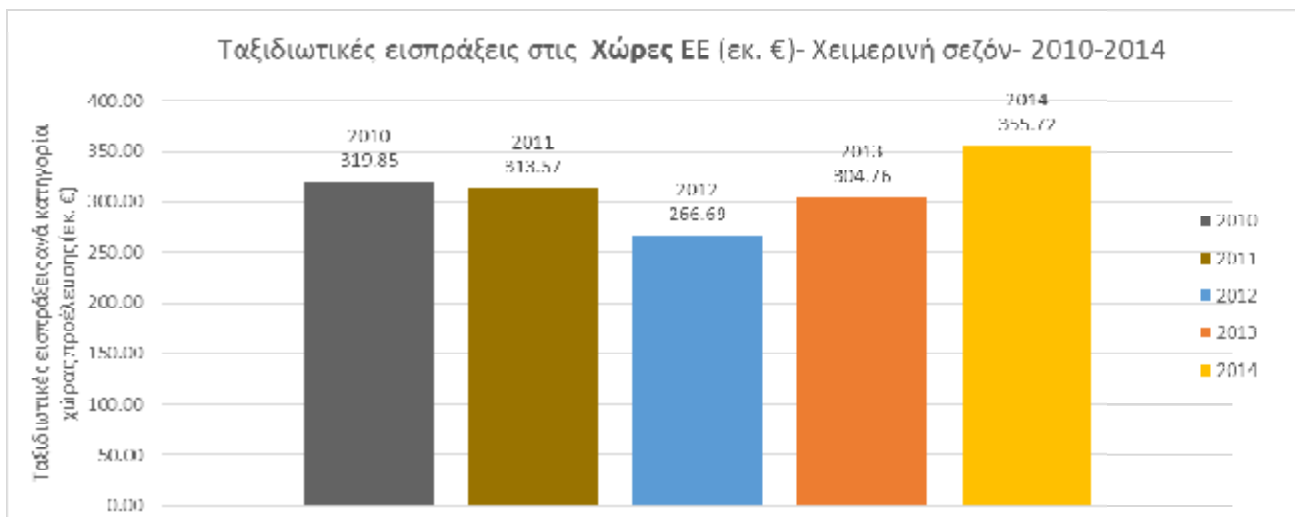

Διάγραμμα 21- Ταξιδιωτικές εισπράξεις (σε εκατ ευρώ) στις Λοιπές Χώρες εκτός της ΕΕ τους μήνες Οκτώβριο και Ιανουάριο (Χειμερινή σεζόν) των ετών 2010 ως 2014.⁵⁵

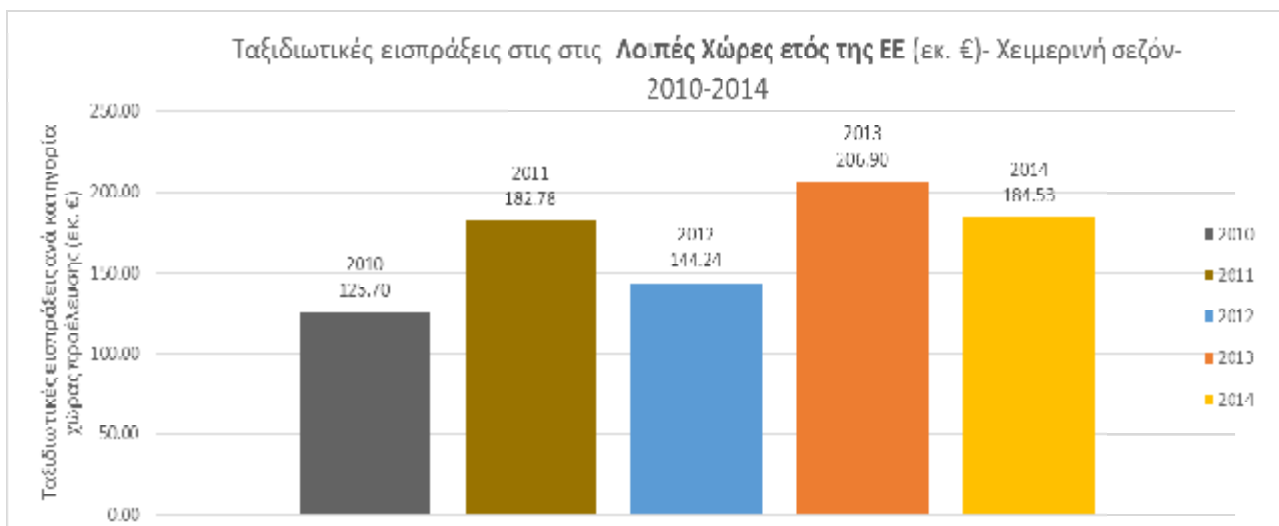
⁵⁴ Δελτίο Τύπου στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4454&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

⁵⁵ Δελτίο Τύπου στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4454&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

Διάγραμμα 22- Ταξιδιωτικές εισπράξεις (σε εκατ ευρώ) στις Χώρες της ΕΕ τη Χειμερινή σεζόν των ετών 2010 ως 2014.⁵⁶

Διάγραμμα 23- Ταξιδιωτικές εισπράξεις (σε εκατ ευρώ) στις Λοιπές Χώρες εκτός της ΕΕ τη Χειμερινή σεζόν των ετών 2010 ως 2014.⁵⁷

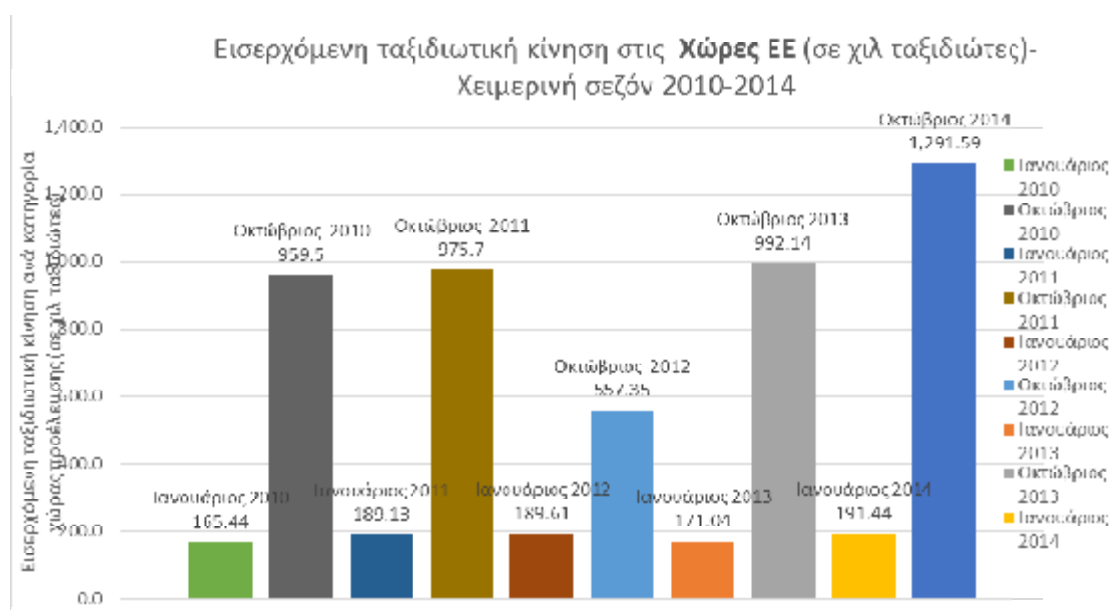
Οι ταξιδιωτικές εισπράξεις από τους τουρίστες τις ΕΕ παρουσίασαν πτώση το 2012, έπειτα όμως φαίνεται ότι ακολουθείται πορεία ανάκαμψης (διάγραμμα 22). Οι εισπράξεις από τους τουρίστες των υπόλοιπων χωρών δεν εμφανίζουν κάποια σταθερή τάση με το πέρασμα των χρόνων (διάγραμμα 23).

⁵⁶ Δελτίο Τύπου στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4454&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

⁵⁷ Δελτίο Τύπου στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4454&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

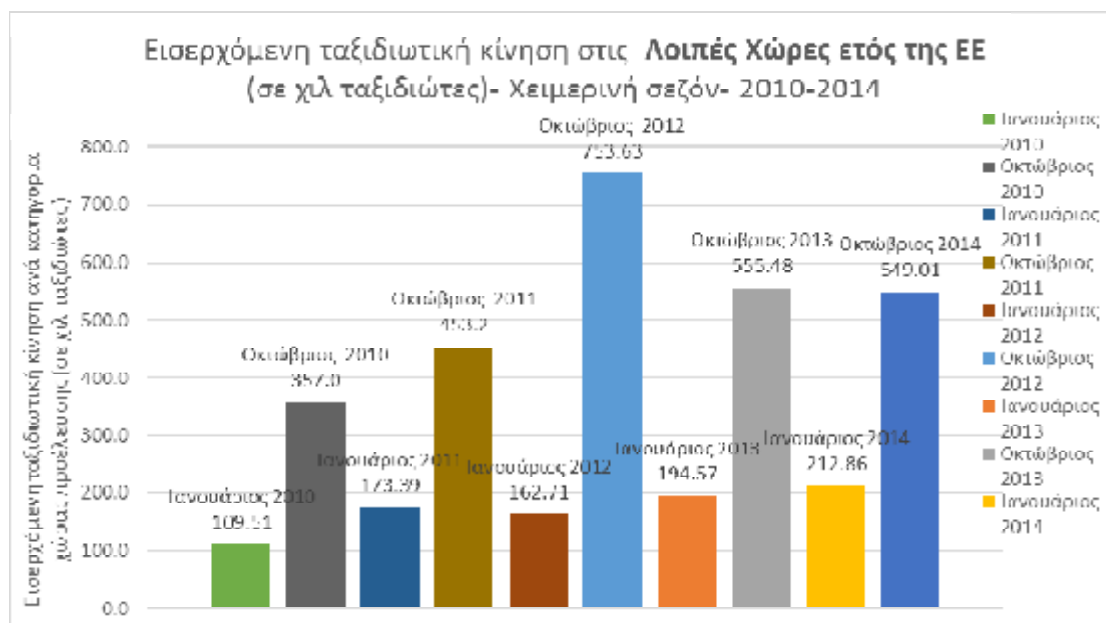
Εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση ανά κατηγορία χώρας προέλευσης (σε χιλ. ταξιδιώτες)

Στα διαγράμματα 24 και 25 που ακολουθούν, απεικονίζεται η εισερχόμενη στην Ελλάδα ταξιδιωτική κίνηση από χώρες της ΕΕ, καθώς και αυτή των τουριστών προερχόμενες από τις Λοιπές Χώρες για τα έτη 2010-2014 κατά τους μήνες Οκτώβριο και Ιανουάριο. Για να εκτιμηθεί συνολικά η κατάσταση της περιόδου, δημιουργήθηκαν τα διαγράμματα 26 και 27, στα οποία απεικονίζονται τα ίδια μεγέθη, αλλά αυτή τη φορά όχι για τους επιμέρους μήνες, αλλά για όλη τη σεζόν, μετρώντας το μέσο όρο των προηγούμενων μηνών.

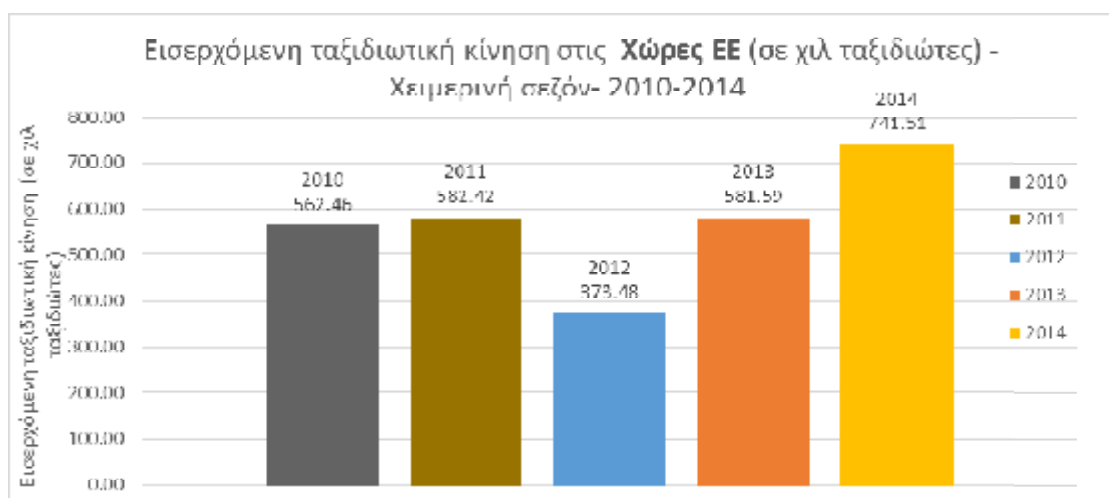

Διάγραμμα 24- Εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση (σε χιλ. ταξιδιώτες) από τις χώρες της ΕΕ τους μήνες Οκτώβριο και Ιανουάριο (Χειμερινή σεζόν) των ετών 2010 ως 2014.⁵⁸

⁵⁸ Δελτίο Τύπου στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4454&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

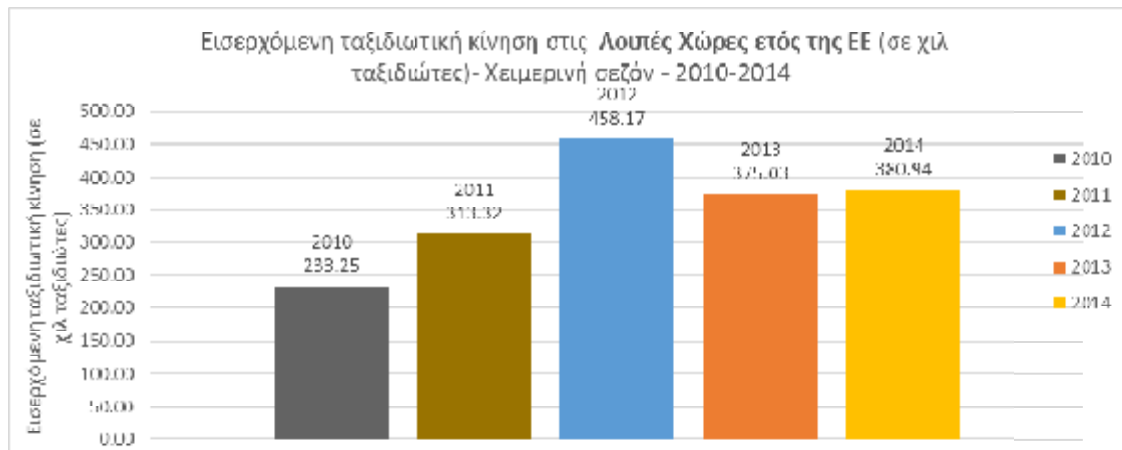
Διάγραμμα 25- Εισερχόμενη ταξιδιωτική (σε χιλ. ταξιδιώτες) από τις Λοιπές Χώρες εκτός της ΕΕ τους μήνες Οκτώβριο και Ιανουάριο (Χειμερινή σεζόν) των ετών 2010 ως 2014⁵⁹

Διάγραμμα 26- Εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση (σε χιλ. ταξιδιώτες) από τις χώρες της ΕΕ τη Χειμερινή σεζόν των ετών 2010 ως 2014.⁶⁰

⁵⁹ Δελτίο Τύπου στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4454&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

⁶⁰ Δελτίο Τύπου στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4454&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

Διάγραμμα 27- Εισερχόμενη ταξιδιωτική (σε χιλ. ταξιδιώτες) από τις Λοιπές Χώρες εκτός της ΕΕ Χειμερινή σεζόν των ετών 2010 ως 2014⁶¹

Η εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση, όπως και οι ταξιδιωτικές εισπράξεις από τους τουρίστες τις ΕΕ παρουσίασαν πτώση το 2012, έπειτα όμως φαίνεται ότι ακολουθείται πορεία ανάκαμψης (διάγραμμα 26). Αντίθετα, η κίνηση από τουρίστες των υπόλοιπων χωρών ήταν ιδιαίτερα αυξημένη το 2012 και στα υπόλοιπα έτη που μελετήθηκε παρουσιάζει σταθερή άνοδο (διάγραμμα 27).

Πληρότητα κλινών κατά το μήνα Δεκέμβρη στην Ελλάδα

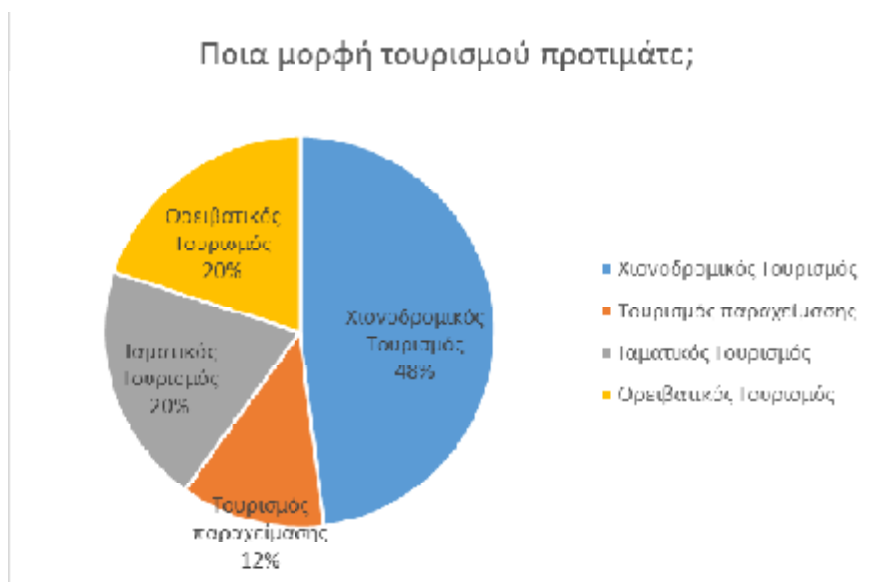

Διάγραμμα 28- Πληρότητα κλινών κατά το μήνα Δεκέμβρη στην Ελλάδα των ετών 2009-2014⁶²

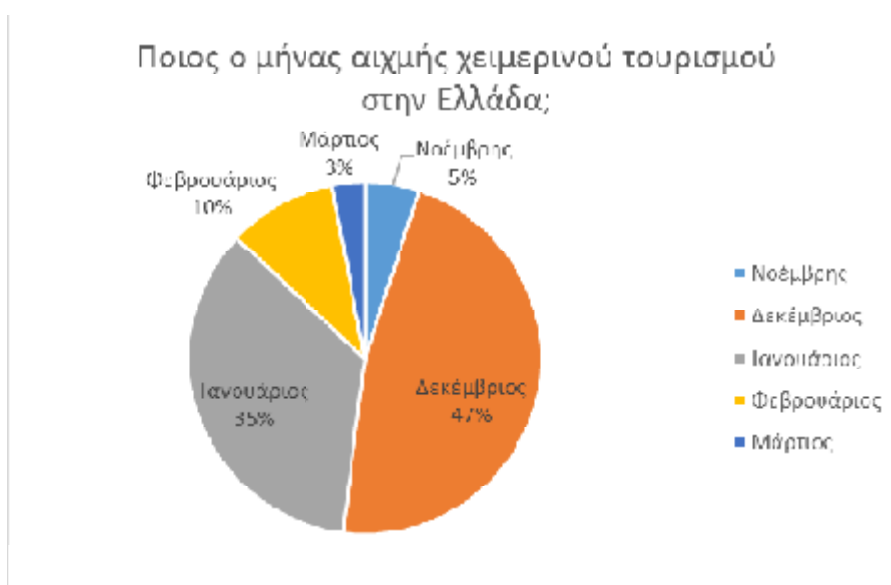
⁶¹ Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα , Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πίνακας 7 <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2009>

Σύμφωνα με το διάγραμμα 28, η πληρότητα των κλινών το μήνα Δεκέμβρη, τον κατεξοχήν μήνα της Χειμερινής περιόδου, παρουσίασε αισθητή μείωση τα έτη 2011 ως 2013. Το 2014 όμως παρατηρήθηκε σχετική άνοδος.

Ερωτηματολόγιο από τη βιβλιογραφία

Διάγραμμα 29- Προτίμηση στη μορφή του τουρισμού⁶³

Διάγραμμα 30- Μήνας αιχμής του χειμερινού τουρισμού στην Ελλάδα⁶⁴

⁶² Ελληνική Στατιστική Αρχή, <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2014>

⁶³ Ευγενεία Μαρία, Πτυχιακή Εργασία: Χειμερινός Τουρισμός στην Ελλάδα, Ηράκλειο: ΑΤΕΙ Κρήτης, 2010

⁶⁴ Ευγενεία Μαρία, Πτυχιακή Εργασία: Χειμερινός Τουρισμός στην Ελλάδα, Ηράκλειο: ΑΤΕΙ Κρήτης, 2010

Διάγραμμα 31- Είδος καταλύματος που χρησιμοποιείται περισσότερο κατά το χειμερινό τουρισμό⁶⁵

Διάγραμμα 32- Χειμερινά σπορ που ενδιαφέρουν περισσότερο τους τουρίστες⁶⁶

Σύμφωνα με το ερωτηματολόγιο που βρέθηκε στη βιβλιογραφία, ώστε να υπάρχει μια εικόνα των προτιμήσεων των τουριστών, ο Χιονοδρομικός Τουρισμός και το σκι είναι τα πιο δημοφιλή. Ο μήνας Δεκέμβρης είναι αναμφίβολα ο μήνας αιχμής της χειμερινής περιόδου και προτιμώνται από την πλειοψηφία τα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου, χωρίς όμως να απορρίπτονται τα αγροτικά καταλύματα.

⁶⁵ Ευγενεία Μαρία, Πτυχιακή Εργασία: Χειμερινός Τουρισμός στην Ελλάδα, Ηράκλειο: ΑΤΕΙ Κρήτης, 2010

⁶⁶ Ευγενεία Μαρία, Πτυχιακή Εργασία: Χειμερινός Τουρισμός στην Ελλάδα, Ηράκλειο: ΑΤΕΙ Κρήτης, 2010

Παράρτημα

Πίνακας 3- Κατάλογος Καταφυγίων ανά περιοχή της Ελλάδας⁶⁷

ΟΡΟΣ	ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ
ΚΡΗΤΗ	
Δίκητη	Στροβίλι Λιμνάκαρου
Λευκά όρη	Καλλέργη
Λευκά όρη	Βόλικας
Λευκά όρη	Ταύρη
Λευκά όρη	Χ.Χουλιόπουλος
Ψηλορείτης	Πρίνος
Ψηλορείτης	Τουμπωτός πρίνος
ΗΠΕΙΡΟΣ	
Γκαμήλα	Δ. Γεωργούλης
Μαυροβούνι	Κόκκινη Βρύση
Μιτσικέλι	Α. Βερτόδουλος
Σμόλικας	Νάνες
Τζουμέρκα	Πραμάντων
Τζουμέρκα	Μελισσουργών
ΕΥΒΟΙΑ	
Δίρφος	Μ. Νικολάου
Όχη	Καστανόλογγος
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	
Άσκιο	Ράχη Μακρυγιάννη

⁶⁷ "Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβασίας – Αναρρίχησης," [Online]. Available: http://www.eooa.gr/?page_id=547.

Φαλακρό	Οροπέδιο Αγίου Πνεύματος
Χορτιάτης	Τζέκη
Υψάριο	Ι. Παναγιώτου
Όλυμπος	Κορομηλιά
Όλυμπος	Κρεβάτι Βροντούς
Όλυμπος	Πετρόστρουγκα
Όλυμπος	Σ. Αγαπητός
Όλυμπος	Χ. Κάκαλος
Όλυμπος	Δ. Μπουντόλας
Όλυμπος	Γ. Αποστολίδης
Παγκαίο	Αυγό
Παγκαίο	Σ. Χατζηγεωργίου
Πιερία	Μ. Κυρατσούς
Πιερία	Γιαούρτια Τούρλας
Πιερία	Ι. Χασιώτης
Πιερία	Σαρακατσάνα
Βασιλίτσα	Βασιλίτσα
Βασιλίτσα	Διάσελο γομάρας
Βέρμιο	Σέλι
Βέρμιο	3-5 Πηγάδια
Βέρμιο	Λάκκα Μιρέ
Βίτσι	Α. Μοτεσνίτσας
Βίτσι	Βίγλα Πισοδερίου
Βουνάσα	Πρίονος
Βούρινος	Τσιάμα

Βροντούς Ορη	Χ. Καραμπουρούνης
ΠΕΛΟΠΟΝΗΣΣΟΣ	
Μαίναλο	Λάκκα Οστρακίνας
Παναχαϊκό	Ι. Διακίδης
Παναχαϊκό	Σ. Γεροκωστόπουλος
Πάρνωνας	Γ. Παπαθεοδώρου
Ταϋγετος	Βαρβάρα
Ζήρια	Δ. Λουκίσας
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	
Γκιώνα	Γ. Περδίκη
Καλιακούδα	Λακκώματα
Κιθαιρώνας	Ε. Τσάκος
Οίτη	Γ. Μωυσίδης
Οξύα	Λ. Ευταξίας
Παναιτωλικό	Διασελάκι Περιστερίου
Παρνασσος	Μ. Δεφνερ
Πάρνηθα	Μπάφι
Πάρνηθα	Φλαμπούρι
Βαρδούσια	Α. Τζάρτζανος
Βαρδούσια	Μετερίζια
Βελούχι	Α. Λευκαδίτης
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	
Κίσσαβος	Κάναλος
Κόζιακας	Χ.Χατζηπέτρος
Όλυμπος	Βρυσοπούλες

Πήλιο	Αγριόλευκες
Βουτσικάκι	Καραμανώλη
ΘΡΑΚΗ	
Κούλα	Μ. Θεοδορίδης
Παπίκιο	Χ. Δήμου

Βιβλιογραφία

- [1] G. C. a. P. Figini, *The Economics of Tourism Destinations*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg: Springer Texts in Business and Economics, 2012.
- [2] Κ. Κ. Ν. Ηγουμενάκης, *Τουρισμός Βασικές Έννοιες*, Interbooks, 2004.
- [3] Ν. Γ. Ηγουμενάκης, *Τουριστικό μάρκετινγκ*, Αθήνα: Interbooks, 1999, p. 70.
- [4] Σ. Βαρβαρέσος, *Τουρισμός- έννοιες, μεγέθη, δομές*, Αθήνα: Προπομπός, 2000.
- [5] Π. Τσάρτας, *Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό*, Αθήνα: Εξάντας, 1996.
- [6] Β. Μ, *Η κρατική συμβολή στον τουρισμό: εναλλακτικές μορφές τουρισμού*, Αθήνα: Interbooks, 2006.
- [7] Τ. Π. Γ. Ε. Κοκκώσης Χ., *Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού- Ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων τουρισμού*, Αθήνα: Κριτική, 2011.
- [8] Α. Κ., *Αειφορία και ΕΝαλλακτικός Τουρισμός: Αγροτουρισμός, Ορινός τουρισμός, Οικοτουρισμός, Πολιτιστικός Τουρισμός*, Αθήνα: Σταμούλης, 2008.
- [9] "Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβασίας – Αναρρίχησης," [Online]. Available: http://www.eooa.gr/?page_id=547.
- [10] F. D., *A content analysis of Ecotourism definitions, Curent issues in Tourism*, vol. 4, 2001, pp. 58-66.
- [11] Π. Κομίλης, *Οικοτουρισμός: η εναλλακτική προοπτική αιφόρου τουριστικής*

ανάπτυξης, Αθήνα: Προπομπός, 2007.

[12] Z. K., *Ecotourism: The unease alliance, Working paper No 1*, Washington, DC: Conservation International, 1989.

[13] Κ. Α. Μαρούδας Λ., *Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις μεταξύ Τοπικής Ανάπτυξης και Οικοτουρισμού σε Απομονωμένες Νησιώτικες Περιοχές*, Χίος: 1ο Διεθνές Συνέδριο Τουρισμού- Τουρισμός σε Νησιώτικες Περιοχές και Ειδικούς Προορισμούς, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2000.

[14] Λ. Π. Μ. Δ. Γλυνιά Ε., *Ανιμασιόν, ψυχαγωγία και άθληση στον τουρισμό*, Αθήνα: Interbooks, 2004.

[15] Λ. Δ. Ζ. Γ. Κ. Α. Τσάρτας Π., *Πρόγραμμα αξιοποίησης περιουσίας ΕΟΤ: Οικοτουρισμός*, CSF ΑΕ, ΕΤΑ ΑΕ, 2001β.

[16] Δ. Ν., *Τουρισμός σε ορεινές περιοχές. Προβλήματα - ανάγκες. Ολοκληρωμένη ανάπτυξη και οικοτουρισμός*, Αθήνα: ΜΕΚΔΕ:ΕΜΠ, 2010.

[17] Σ. Μ., *Εναλλακτικές μορφές τουρισμού*, Αθήνα: Έλλη, 2000.

[18] ΙΤΑ- Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, *Οδηγός Τουρισμού της Υπαίθρου για τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης*, Αθήνα, 2008.

[19] Ευγενεία. Μαρία, *Πτυχιακή Εργασία: Χειμερινός Τουρισμός στην Ελλάδα*, Ηράκλειο: ΑΤΕΙ Κρήτης, 2010.

[20] Μ. Ε. Μ. Α. Τσάρτας Π., *Ποιοτικά χαρακτηριστικά και τάσεις ζήτησης εσωτερικού τουρισμού*, Αθήνα: ΕΚΚΕ, 2001.

[21] Α. Α. κ. Σ. Δ., *Εναλλακτικός και ήπιος τουρισμός υπαίθρου: θεωρητική*

προσέγγιση και εφαρμογές, Αθήνα: Ελληνοεκδοτική, 2009.

[22] Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα , Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πίνακας 12, <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2009>

[23] Δελτίο Τύπου στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/PressReleases/DispItem.aspx?Item_ID=4454&List_ID=1af869f3-57fb-4de6-b9ae-bdfd83c66c95&Filter_by=DT

[24] Ξενοδοχεία, κάμπινγκ και ενοικιαζόμενα καταλύματα , Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πίνακας 7, <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/STO12/2009>